

Tenåringsmødres moderskapsutforming

Kjersti Torstensen Strand

Masteroppgave i sosiologi

Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi

UNIVERSITETET I OSLO

1. September 2008

Sammendrag

Oppgaven belyser hvordan tenåringsmødre utformer moderskapet i samarbeid med nære relasjoner, i møtet med velferdstatens ordninger og i møtet med normative moderskapsdiskurser. Empirien bygger på intervjuer med syv kvinner som fikk barn i tenårene.

Utgangspunktet er at kunnskap og kulturell forståelse av tenåringsmødre bærer preg av stereotypier. Disse stereotypiene kommer til uttrykk i folkemening, politikk og forskning. Internasjonalt er det forsket mye på tenåringsmødre, spesielt i Storbritannia og USA. I disse landene forbindes tenåringsmoderskap med sosiale problemer. I følge McDermott og Graham (1996:60) fremstilles tenåringsmødre ofte som et problem og en sosial trussel. Nasjonal forskning peker også stort sett på tenåringsmoderskapets negative følger. Et formål er derfor å nyansere det ensidige bildet av tenåringsmødre. Et annet formål er å komme på sporet av kulturelle forståelser som ligger til grunn for ”den gode mor”.

Som analyseverktøy tar jeg i bruk ”morspraksiser” som bygger på Morgans (1996) familiepraksisbegrep, Finchs (2007) ”fremvisninger”, Smiths (2005, 1999) ”herskende relasjoner”, samt Faircloughs (Jørgensen og Phillips 1999) ”diskursive praksiser”. Morspraksiser peker på hvordan mødre ”gjør” moderskapet, mens fremvisninger peker på hvordan noen handlinger må bli formidlet og forstått som morspraksiser av andre, for at disse handlingene skal bli anerkjent som sådanne. Herskende relasjoner synliggjør eksterne forhold som påvirker hverdagslivet og dermed morspraksisene. Diskursive praksiser blir brukt i jakten på ”den gode mor”. Det eksisterer en rekke diskurser som virker etablerende for forståelsen av det gode moderskap (Smart i Ellingsæter 2005:373). Smith påpeker at om diskurser skal bli sosialt virksomme må de ”aktiveres” av konkrete mennesker igjennom deres hverdagspraksiser (Aakvaag 2008: 323). En kan derfor si at tenåringsmødrene aktiverer moderskapets diskurser.

Første analysekapittel ser på tenåringsmødrenes moderskapsutforming i samhandling med mennesker som står dem nært. Jeg skiller mellom biologiske og sosiale fedre. Et funn er hvordan noen av mødrenes tidligere samboere vedlikeholder det sosiale faderskapet og fortsetter å stille opp for barnet etter bruddet med moren. De mødrene som er alene med

barnet støtter seg mer til sine foreldre og besteforeldre enn de som har en samboer. Alenemødrenes foreldre yter hjelp i form bolig, som ”dagpassere” og trår til der de trengs. Tenåringsmødrene går ofte til andre mødre, og da spesielt egne, når de søker kunnskap om barn. Vennskap er en nær relasjon. Flere forteller hvordan tidligere venner faller fra. Nye venner er andre unge mødre. Disse bidrar med kunnskap, er forbilder og viktige for det sosiale livet.

Neste analysekapittel viser hvordan tenåringssvangerskap og tenåringsmoderskap til dels ligger utenfor den offentlige diskursen. Videre belyses tenåringenes møte med velferdstatens ordninger eksemplifisert gjennom barselavdelinger og skoler. Jeg argumenterer for at det eksisterer noen selvfølgeliggjorte moderskapskrav på barselavdelingene. Det er helsepersonellet som her har definisjonsmakt i forhold til hva som er gyldige morspraksiser. Noen av jentene forteller om negative opplevelser fra barselavdelingen. Dette knytter de opp mot sin unge alder. Muligens er det slik at de negative kulturelle forståelsene av tenåringsmødre påvirker helsepersonalets praksiser overfor unge mødre. De negative tenåringsmoderskaps diskursene usynliggjør den enkelte mor.

Negative opplevelser på barselavdelingen kan sees i sammenheng med herskende relasjoner i institusjonen. Disse virker inn på det sosiale samspillet mellom mødre og personalet. Dette kan virke inn på mødrenes selvforståelser, deres morspraksiser og deres moderskapsutforming. Herskende relasjoner blir blant annet formidlet igjennom tekst. Dette kommer til uttrykk i skolehverdagen, for eksempel gjennom opplæringsloven. Av og til blir regler tøyd eller skjøvet til side til fordel for det lokale hverdagslivet. Disse hverdagslivsløsningene bidrar til at tenåringsmødrene kan koordinere moderskap og skolegang.

Siste analysekapittel omhandler tenåringsmoderskap og ”den gode mor”. Tenåringsmødrene definere seg ut av ”tenåringsmoderskapsdiskursen” og inn i ”den gode mor” diskursen. Tenåringsmødrenes tale viser hvilke diskursive praksiser de kjemper mot i hverdagen. Dette kommer til uttrykk i det de sier på flere måter. De distanserer seg fra andre tenåringer og da spesielt tenåringsmødre. De trekker også frem positive sider ved eget moderskap. ”Den gode mor” blir definert igjennom diskurser som omhandler barns behov. Dette er disse diskurser som tenåringsmødre investerer i (McDermott og Graham 2005:71).

Forord

Masterferden er over, etter nesten tre års arbeid med oppgaven kan jeg endelig levere. Det som ofte virket så umulig er blitt mulig. Det har både vært en spennende, utfordrende reise og mange skal takkes ved reisens slutt. Først og fremst stor takk til Anne Lise Ellingsæter, som med faglig dyktighet og oppriktig interesse satte meg på sporet av ny kunnskap - og nye innfallsvinkler. Veiledningstimene ga inspirasjon og pågangsmot. Jeg vil også takke de syv flotte mødrene som tok seg tid til å snakke med meg. Deres fortellinger viste meg nye sider av moderskapets mangfold.

Masteroppgaven har blitt til langt vekk fra pauserommet på Blindern. Det har derfor vært flott at vi har vært flere sosiologistudenter her i området. En spesiell takk til Birgitte, som jeg har delt kunnskap, gleder og frustrasjoner med. Ofte har vi sett forskjellige sider av et problem, det har gitt mange gode og inspirerende samtaler. Takk til Martine, Birgitte, Turid, Gunn, Torkild og pappa for nyttige kommentarer, språklige råd og korrekturlesing.

Til slutt en spesielt varm takk til familien min. Til mine snille foreldre som alltid har trodd på meg, støttet meg og vært stolte av meg. Kjæreste Torkild, takk for den du er og for at du tålmodig har gitt meg tid og rom til å gjennomføre i eget tempo. Takk til mine fire barn, Karsten, Mikael, Tale og Tora, og til Victoria og barnebarnet mitt Nicolai. Dere har på hver deres måte gitt inspirasjon til å velge moderskap som tema. Den fargen dere setter på hverdagen gjør det å være mor og farmor til en fantastisk opplevelse.

Nøtterøy, september 2008

Kjersti Torstensen Strand

Innhold

SAMMENDRAG	3
FORORD	5
INNHold	7
1. INNLEDNING	11
1.1 Avgrensning og forskningsspørsmål.....	13
1.2 Oppgavens oppbygning	15
2. TEORETISKE INNFALLSVINKLER	16
2.1 Praksisbegrepet	18
2.2 Distinksjonen moderskap, morspraksis	19
2.3 Fremvisninger	21
2.4 Å tale og å gjøre, diskurser og praksiser	23
2.5 Herskende relasjoner.....	28
3. PERSPEKTIVER PÅ MODERSKAP OG TENÅRINGSMODERSKAP.....	29
3.1 Tenåringssvangerskap; statistikk, endring og bekymringer	29
3.2 En alternativ forståelse av tenåringsmødre	32
3.3 Problematisering rundt kategorien tenåringsmor.....	33
4. VALGENE OG VEIEN – METODISK TILNÆRMING.....	37
4.1 Personlig prosjektbakgrunn	38
4.2 Tilnærming og metodevalg	39

4.3	Antall informanter og generaliserbarhet.....	40
4.4	Rekruttering og kontakt med informantene.....	42
4.5	En kort presentasjon av informantene	44
4.6	Konfidensialitet og konsekvenser	45
4.7	Intervjuene	46
4.7.1	Intervjuguiden.....	46
4.7.2	Gjennomføring av intervjuene.....	47
4.7.3	Erfaring ved bruk av livsformsintervju.....	49
4.7.4	Samtaler preget av kjønn	51
4.8	Forskerrollen.....	51
4.9	Bearbeiding og analyse av det innsamlede materialet.....	52
5.	NÆRE RELASJONER OG MODERSKAPSUTFORMING	55
5.1	Familien og familiebegrepet.....	55
5.1.1	Andre nære relasjoner.....	57
5.2	Moderskapsutforming i forhold til barnas fedre og stefedre	58
5.2.1	De samboende.....	59
5.2.2	Alenemødrene og alle fedrene	61
5.3	Moderskapsutforming og nybakte besteforeldre	65
5.3.1	Ressurssterke, oppofrende og kunnskapsbesittende besteforeldre	66
5.4	Vennskap	73
5.5	En kort oppsummering.....	76
6.	MODERSKAPSUTFORMING OG VELFERDSTATENS ORDNINGER.....	78
6.1	Tenåringssvangerskap og tenåringsmødre.....	79
6.2	På barsel; definisjonsmakt og moderskapskrav	82
6.3	Ulike utgangspunkt gir ulike utdanneshistorier	86
6.3.1	Utdannelse et kappløp med overgangsstønad i lommeboken?.....	88

6.3.2	”Jeg vil klare det selv”- motivasjon, moderskap og utdannelse	89
6.3.3	I praksis- mor og skolelev	90
6.4	Barsel og skole i lys av ”herskende relasjoner”	92
7.	TENÅRINGSMODERSKAP OG FORSTÅELSE AV ”DEN GODE MOR”	94
7.1	Ane; ”Det er jo noen jeg tenker ikke skulle fått barn”	95
7.2	Anette ”Det var veldig fint å få barn på det tidspunktet jeg fikk barn”	97
7.3	”Gode mødre” og ”barnets beste”	98
7.4	Altoppslukende moderskap	104
8.	AVSLUTNING, TRÅDENE SAMLES	107
9.	KILDELISTE	113
9.1	Internettreferanser	119
9.2	Fortegnelse over figurer og tabeller	121
10.	VEDLEGG	123

1. Innledning

...For se for deg dette, ei på 18 blir gravid med han på 24 med den kule Volvoen. 9 mnd etter så sitter de alle tre utenfor bensinstasjonen og henger til langt på natt. Er det bare jeg som ser noe galt i dette?”¹

Denne oppgaven har fokus på tenåringsmødre og deres moderskaps utforming. For å få innsikt i tenåringsmødres praksis og moderskapsforståelse har jeg latt syv unge mødre komme til ordet med sine fortellinger om svangerskap og det å ha barn. Moderskapet er i følge Smart (1996:2) en sosial, kulturell og historisk konstruksjon, selv om det kan utgå fra biologiskslektskap. Moderskapet konstitueres av en rekke normer som sjelden blir belyst (McMahon 1995: 126). En begrunnelse for dette kan være at moderskapets normative krav fremstår som naturgitte biologiske egenskaper. Normene er internaliserte og dermed usynliggjort. I hverdagslivet trer normene for den ”gode mor” kanskje tydeligst frem når vi blir konfrontert med brudd på dem. Sitat innledningsvis er hentet fra en blogg på VG nett og er en meningsytring om tenåringsmødre. Uttalelsen er bastant, men peker kanskje på en type allmenn forståelse av tenåringsmødre; tenåringsmødre fyller ikke bildet av ”den gode mor”.

Både i politisk- og forskningssammenheng blir tenåringsmoderskap ofte forbundet med en rekke problemer. Problemene er knyttet både til sosioøkonomiske og til helsemessige forhold som angår både mor og barn (Kleven & Haugen 2004). Ann Phoenix (1991a :19-25) identifisere fire relaterte forklaringer for den negative forståelsen som følger tenåringsmødre i Storbritannia. For det første lav inntekt, for det andre moralske fordommer forbundet med seksualitet. For det tredje forståelsen av ungdomstid som et eget stadium mellom barn og voksen. Tenåringsmødre har tatt over en voksenrolle de i manges øyne ikke er modne til. For det fjerde henger det sammen med oppfatninger om at tenåringsmoderskap er mest vanlig i grupper forbundet med problemer. Tidlig moderskap er dermed ikke et nøytralt tema, men forbundet med en rekke moralske, økonomiske diskurser og strukturer (Silva 1996: i McDermott & Graham 1996:60). Dette framstiller tenåringsforeldre både som et sosialt problem og som en sosial trussel (McDermott & Graham 1996:60). Vitenskap

¹ VG Blogg: missy8 25 år, 22. juni 2006, klokken 11.14

antas, som oftest, å være objektiv og sann. I følge Foucault (1995) er det en nær forbindelse mellom maktinstitusjoner og ”sann” kunnskapsproduksjon. Politikk baserer seg i økende grad på ”bevis” føring (Wilson & Huntington 2006:63). Det innebærer at de politiske diskursene rundt tenåringsmødre ofte vil være negative.

En følge av moderniteten er at forskning og ”folkemening” blir tett sammenknyttet og at det eksisterer gjensidig diskursiv påvirkning mellom disse to ”forståelsesmåtene”. Dette henger sammen med at utviklingen av nye teknologier, som for eksempel radio, TV og aviser, har utvidet området for den offentlige diskursen (Smith, 2005:18). Forskning har med dette derfor virkning i samfunnet, den kan bidra med å ”styrke, avkrefte og reviderer verdier, normer og institusjoner (...)” (Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora, NESH 2006:9). Forskningen virker inn på våre oppfatninger, den har med andre ord definisjonsmakt. Forskningen på tenåringsmødre retter som nevnt ofte søkelyset mot problemområdene. Dette kan ha både positive og negative følger for tenåringsmødre. Det kan bidra til å bedre livssituasjonen for noen barn og deres foreldre, men det kan også virke stigmatiserende på denne gruppen. Dette støtter opp under en kulturell dagliglivsforståelse om tenåringsmoderskap som noe negativt. Som bloggen innledningsvis viser kan kunnskap og forståelser av tenåringsmødre være preget av stereotypier, mens tenåringsmødre i realiteten neppe er en homogen gruppe. Det gjør at det er viktig å utforme et mer nyansert bilde av disse mødrene. I Norge finnes det lite sosiologisk forskning på moderskapets normative sider og svært lite om tenåringsmødres moderskap. Når det angår tenåringsmødre har den lille forskningen som er gjort på norske forhold vært preget av kvantitative tilnærmelser (Se for eksempel Samfunnsspeilet nr. 3, 2004). Vi vet derfor lite om norske tenåringsmødres hverdagsliv, om deres praksiser og forståelser. Vi vet også lite om hvordan mødrene selv ser på det å være tenåringsmor.

I diskurser farliggjøres ting blant annet gjennom en fokusering på problemer. Det innebærer at de som greier seg bra innenfor en stigmatisert gruppe blir ignorert (Silva 1996a:8). Det er interessant å undersøke om det finnes et alternativt bilde som kan utfylle det problemfokuserende bildet som ofte blir tegnet av tenåringsmoderskap. Finnes det kanskje tenåringsmødre som til tross for de problemene de møter takler hverdagen som mor utmerket og som har forutsetninger til å skape et godt liv for seg selv og sine barn? Hvordan får de

det i så fall til? Det er viktig å undersøke dette fordi det kan bidra til å ”reorganisere kunnskapen om det sosiales relasjoner” (Smith 2005:29 egen oversettelse). Denne reorganiserte kunnskapen kan bidra til å gi unge mødre en ny forståelse av egen situasjon. Den kan bidra til å skape et mer nyansert bildet av tenåringsmødre, og muligens endre den diskursive forståelsen av de unge mødrene. Forskingen kan også gi økt kunnskapen om hva som skal til for å hjelpe tenåringsmødre som trenger ekstra støtte, slik at de får mulighet til et godt liv for seg og for barnet.

Det eksisterer en ”...tett underskog av moderskapsdiskurser, prosesser der regler for den gode mor etableres” (Smart 1999 i Ellingsæter 2005: 373). En måte å oppdage slike diskurser er der normene for det normale brytes. Det er derfor spennende å se om samtalene med tenåringsmødrene i dette studiet kan bidra til å belyse kulturelle oppfatninger om ”den gode mor”.

1.1 Avgrensning og forskningsspørsmål

Dorothy Smith har vært viktig for å finne frem til den overordnende tematikken for masteroppgaven og til forskningsspørsmålet. Hverdagsverden er et område som ennå ikke er ferdig utforsket (Smith 2005). Hun taler for type tilnærming hvor sosiale relasjoner eller organiseringen av individers vanlige gjøremål gjøres til emne for en undersøkelse (Smith 2005:42). Smith bruker begrepet *problematikken*. Begrepet refererer til det å ”oversette” måten folk organiserer sine vanlige gjøremål og egenskaper ved en sosial relasjon til å bli et emne for etnografiske undersøkelser. Smith påpeker at *problematikken* ikke er diskursivt konstruert ut ifra det som er spesielt ved et individ. Den kan ta utgangspunkt i individuell erfaring, men så må *problematikken* gå utenfor det individuelle. Slik at en utforsker de sosiale relasjonene som ikke er spesifikke for et bestemt individ. Disse sosiale relasjonene er en del av et større nett av relasjoner. De omfatter mer enn det enkelte individ gjør. Det samordner det hun gjør og med det andre gjør (Smith 2005:42). Handlinger og praksiser blir koordinert med andre personer, og de ulike personene danner på et vis åpninger for ny forståelse, og til ulike perspektiver. Slik jeg tolker det er *problematikken* det som skaper retning for hvordan en gjennomfører studiet. Problematikken danner et utgangspunkt for de problemstillingene eller forskningsspørsmålene en stiller seg. For å kunne formulere en

problemstilling så må man bli kjent med forskningsobjektet. Problemstillingen er samtidig et resultat av en analyseprosess i forhold til det objektet en gjør seg kjent med (Jerdal 1998:45). Dette er en verdfull innsikt fordi det innebærer at problemstillingen vil og bør endre seg flere ganger i løpet av forskningsprosessen.

Problematikken i dette studiet tar utgangspunkt i norske tenåringsmødres hverdag og deres moderskap. Hovedfokuset er på hvordan tenåringsmødre i dagens Norge former sitt moderskap. I utgangspunktet var fokuset spesielt rettet mot hvordan de opplevde møtet med deler av velferdstaten og hvordan de normative sidene ved moderskapet kom til uttrykk i deres tale. Etter hvert dukket også spørsmålet om hvilken betydning tenåringsmødrenes nære relasjoner hadde for deres moderskap. Dette førte til at problemstillingen etter hvert endret seg og ble mer konsis.

Det lille jeg har funnet av norsk forskning om tenåringsmødre er som nevnt av kvantitativ art. Dette gir lite innblikk i de pågående sosiale-prosesser (Duncan & Edwards 1999: 4). Ved også å ta i bruk ulike tilnærminger kan en få en bedre og bredere forståelse av hvordan det kan oppleves å være tenåringsmor i dagens Norge. Morgan skriver at "For å kunne forstå farspraksisene så er en nødt til å se det i sammenheng med det komplekse nettverket av signifikante andre" (Morgan 2002:274 egen oversettelse). Denne innsikten er overførbar til tenåringsmoderskapet og har vært essensiell for utformingen av forskningsspørsmålet. Jeg har lurt på hvordan de, i kraft av å være unge mødre, opplever møtet med de nær omgivelsene og med samfunnet og hvordan dette har betydning for deres moderskap og måten de praktiserer det på? Etter hvert begynte jeg også å fundere på hvordan det allmenne synet på tenåringsmødre og moderskapet er i vårt samfunn, og hvordan dette synet influerer deres liv og deres tale. Med dette som et utgangspunkt er den overordnende tematikken for dette prosjektet hvordan tenåringsmødre i dagens Norge former sitt moderskap.

Jeg ser på tre ulike dimensjoner ved formingen av tenåringsmoderskapet; de nære relasjonene, velferdstatens ordninger i form av helse- og skolevesen, og normative moderskapsdiskurser - og stiller følgende spørsmål:

Hvordan utformer tenåringene sitt moderskapet gjennom nære relasjoner, i møtet med velferdstatens ordninger og i møtet med kulturelle normer uttrykt i ulike moderskapsdiskurser?

Alle mødrene jeg snakket med hadde født før de fylte tjue år og hadde på intervjudtidspunktet ennå ikke barn i skolepliktig alder. Det lille antall på syv informanter gjør at en ikke kan si noe generelt om tenåringsmødres moderskaps utforming. Det gir derimot en innsikt i disse jentenes moderskap. I hvordan de fikser hverdagen i møte med andre og hvilke normer de legger til grunn for sitt moderskap.

1.2 Oppgavens oppbygning

Valgene en gjør, også de teoretiske, henger sammen med de forskerholdningene en har. Dette utgjør den første delen av hovedkapittel to. Videre i hovedkapittelet redegjør jeg for de viktigste begrepene og teoretiske tilnærminger som blir brukt.

I kapittel tre presenteres et bilde av tenåringssvangerskap; statistikk, endring og bekymringer. Her ser jeg på antall tenåringsfødsler, aborttall og fertilitetsmønstre. Det finnes lite norsk forskning på feltet, dermed vil denne delen for det meste basere seg på internasjonal forskning. Forskningen har, som jeg tidligere har argumentert for, virkning i samfunnet. Denne delen vil derfor bidra til å legge grunnlag for det en kan kalle en allmenne normative forståelsen av tenåringsmødre.

Så følger et delkapittel som viser til en forskningsartikkel av McDermott og Graham. Artikkelen gir et alternativt bilde av tenåringsmødre. Til slutt i hovedkapittelet følger en problematisering rundt kategorien tenåringsmødre.

I hovedkapittel fire beskrives den metodiske tilnærmingen, etiske sider og erfaringer ved innsamling og analyse av empirien. Hovedkapittel fem, seks og syv er analysekapitler. De tar henholdsvis for seg de nære relasjoner, deler av velferdstatens ordninger og de normative sider ved moderskapet. I kapittel åtte samles trådene fra analysekapitlene. Her trekker jeg frem de viktigste funnene og kommer med forslag til videre forskning.

2. Teoretiske innfallsvinkler

Forskerens holdning er viktig. Både fordi forskerholdningen har sammenheng med holdning til studieobjektet og fordi den underbygger forskningens legitimitet (Mjøset 2003).

Forskerholdningen påvirker alle sider ved forskningsprosessen. Den har dermed innvirkning på teoretiske valg, metodevalg og analyseform.

Gjennom sosiologistudiet har jeg tilegnet meg en teoretisk ”verktøykasse”. Den har åpnet for nye og forskjelligartede perspektiv på omverden. Ved å anvende teori fikk jeg en avstand fra dagliglivet som var nødvendig, men av og til ble denne avstanden så stor at ”virkeligheten” ikke berørte meg lenger. En avstand som til tider førte til at mennesker ble koblet fra sin fysiske, kroppslige eksistens og ble forvandlet til enheter og kategorier. At dette var problem som jeg ikke er alene om stod klart for meg da jeg leste Skjervheims artikkel ”Deltakar og tilskodar”. Her poengterer han at forskeren er en del av det samfunn han forsker på og at forskerens holdning derfor må være deltagende (Skjervheim, 1996).

Skjervheims artikkel var et viktig bidrag i positivismestriden. Positivismekritikken tilbakeviser en kunnskapsoptimistisk forskerholdning grunnet på et naturvitenskaplig ideal (Mjøset 2003). Det naturvitenskaplige positivistiske idealet henger sammen med troen på at det mulig å finne frem til universelle kausallover. Idealet innebærer at forskeren er nødt til å objektivere sitt studiesubjekt, men objektiveringen skjer også innefor de tradisjonene som kritiserer positivismen. Dette kommer ofte til uttrykk i språklige vedninger som kan forståes som en arv fra kunnskapsoptimismen (Mjøset 2003). Når en tenker gjennom kategorier og begreper som klasse, utdanning, kjønn og alder så ”forsviner” subjektverdenen (Smith 2005). Det er kategoriene som blir undersøkelsens subjekt. Allikevel trenger vi kategorier, hvis ikke ville det vært umulig å bedrive forskning. Kategorier bidrar i likhet med begreper og teorier til å anskueliggjøre ulike sider av samfunnet. Poenget er derfor å kunne reflektere kritisk rundt kategoriene. Dorothy Smith er en som problematiserer hvordan ”vi ” skal gjøre sosiologi. Hennes påstand er at sosiologien er en disiplin som ser verden fra et ovenfra - og utenfra perspektiv. I følge Smith fører styringsperspektivet til at kroppen blir ”borte” og menneskene fremmedgjort. Smith setter derfor frem et alternativ for hvordan en gjør sosiologi.

En positivismekritisk holdning er ingen garanti for at forskeren ikke faller inn i det Skjervheim betegner som en tilskodar rolle (Mjøset 2003). Dorothy Smith peker på at dette henger sammen med det hun kaller "the ruling relations" heretter kalt "herskende relasjoner".² Hva dette innebærer vil jeg komme inn på senere, her vil jeg bare påpeke betydningen dette har for sosiologen. Smith fokuser nemlig på problemer knyttet til det å være sosiolog og dermed deltagende i "herskende relasjoner". Hun peker på hvordan disse relasjonene er virksomme i vår bevissthet. De er en del av vårt tankesett. Smith er kritisk til det hun betegner som hovedstrømssosiologi (Smith 1999). Hun hevder at det finnes noen generelle og allmenne praksiser som er felles for ulike retninger innenfor "hovedstrømssosiologien". Et fellestrekk er at sosiologien er overfylt med teori, og at bruk av teori er et krav for å bli anerkjent som sosiolog. Dette fører til at: "Hovedstrømssosiologi setter et rammeverk rundt ethvert prosjekt, dette rammeverket virker determinerende for hvordan en skal tilnærme seg virkeligheten." (Smith 1999:50, egen oversettelse). Videre skriver Smith at hovedstrømssosiologien etablerer en diskursiv posisjon for sosiologen, en posisjon som overskrider folks egne erfaringer. Smith forsøker å designe en sosiologi som har som mål å *utvide folks kunnskap* om utenforliggende forhold og maktrelasjoner. Denne sosiologiske tilnærmingemetoden tar utgangspunkt i hverdagsverden og forsøker å utforske hvilke herskende relasjoner som ligger utenfor den lokale verden. Dette er relasjoner som folk må koordinere sine handlinger med (Smith 2005: 225). Slik jeg forstår det vil en da unngå objektivisering av dem en studerer, samtidig som en kun tar utgangspunkt i hverdagsverden fremfor å hevde at en tar aktørens perspektiv. For som David Morgan (1996:189) skriver; å ta aktørens perspektiv bygger et humanistisk krav om å unngå sosiologisering og fremmedgjøring. Dette er et beundringsverdig utgangspunkt, men kravet er umulig å leve opp til fordi aktørens og observatørens perspektiver aldri kan bli fullstendig sammenfallende.

En kan spørre seg, er det mulig å "gjøre sosiologi" uten å sette et teoretisk rammeverk rundt et prosjekt? Sosiologiske teorier og det sosiologiske begrepsapparatet er

² Aakvaag (2007) oversetter "ruling relations" med "samfunnets dominans system" Jeg har valgt å bruke "herskende relasjoner" som er en mer direkte oversettelse av Smith..

verktøy som kan brukes til å avdekke de utenforliggende maktrelasjonene som Smith etterlyser. Sosialt liv er som Aakvaag (2008:226) skriver komplekst og sammenkjetet. Det er vanskelig å vise hvis en ikke av og til ser verden i et fugleperspektiv. Slik jeg ser det så bidrar sosiologiske begreper og teorier til å løfte den sosiale virkelighet ut av kompleksiteten. Det gir forhåpentligvis ny forståelse også for de menneskene det gjelder.

Hverdagspraksiser og diskursive praksiser er to begreper som er viktige for dette studiet. Det har sitt utspring i tanken om at det er en forbindelse mellom våre praksiser og våre forståelser og visa versa. Diskurser preger vår forståelse av hvordan ting skal gjøres, samtidig som vår praksis vil virke tilbake på diskursene. Jeg tar også i bruk ”displaying” eller ”fremvisning” (Finch 2007) som et analytisk begrep. Begrepet redegjør jeg for senere, men enkelt sagt kan fremvisninger forstås som nye eller ”uvanlige” praksiser som man søker anerkjennelse av andre for. Slik jeg ser det eksisterer det også en sammenheng mellom fremvisninger og diskursive praksiser. Et eksempel på dette er hvordan homofile foreldre har fremvist og søkt anerkjennelse for tomødre- og tofedrefamilien, samtidig som den offentlige diskursen på dette området har tatt for seg homoseksuelles rettigheter til å få barn sammen. En kan si at fremvisninger her gir impulser til å endre diskursene samtidig som diskurser gir anerkjennelse eller misstkjenne til fremvisningene.

Hverdagspraksiser, fremvisninger og diskursive praksiser kan forstås som ulike perspektiver. En multiperspektivisk tilnærming gir innsikter som til sammen danner en bredere forståelse. Utfordringen med å forene ulike teoretiske perspektiver er å skape et teoretisk rammeverk hvor de ulike ”... perspektiver former og omformer hinanden” (Jørgensen og Phillips 1999:12).

2.1 Praksisbegrepet

David Morgan (1996) forståelse av praksisbegrepet ligger til grunn for hvordan begrepet blir anvendt i dette studiet. Begrepet er knyttet til en eller annen form for aktivitet, til det å gjøre, til handling. Praksisbegrepet får frem hverdagen. Praksiser er ofte små hverdagsfragmenter som blir tatt for gitt av utøveren. Morgan (1996:189) peker som tidligere nevnt på at aktørens og observatørens perspektiver aldri kan bli fullstendig sammenfallende. Praksisbegrepet spiller på denne forskjellen. Aktører bruker sjelden ordet ”praksis”, i stedet

er de konkrete i sine beskrivelser; ”Det er jeg som pleier å mate barnet...”. Måten forskeren bruker praksisbegrepet på kan enten korrespondere eller ikke korrespondere med aktørens forståelse. Praksisbegrepet viser til regularitet samtidig som det også har en åpen karakter. Dette kommer frem ved at en hvilken som helst praksis kan beskrives på to eller flere måter. For eksempel kan det å ”stille barnet” forstås som kjønnnet praksis, familiepraksis, omsorgspraksis osv. Det å beskrive en praksis på en bestemt måte utelukker ikke at det kan beskrives som en annen type praksis (Morgan 1996: 188-190). Praksisbegrepets åpne karakter kan beskrives som et prisme eller et kaleidoskop; prisme viser ulike lysrefleksjoner etter som en beveger det, kaleidoskopet gir nye bilder etter som en dreier på det. Slik jeg ser på begrepet så er det nettopp begrepets tosidige karakter som gjør det så anvendelig. Det gir mulighet til å se på det som tas for gitt ut fra forskjellige perspektiver, samtidig som det er forbundet med det regelmessige og hverdagslige.

Praksiser danner en forbindelse mellom historie og biografi (Mills 1959 i Morgan 1996). De er historisk konstituert og forbindelsene og spenningene mellom praksiser er formet av historien. Samtidig er praksiser vevet inn i og dannet fra elementer i individuelle biografier. Det å ”mate barnet” kan være påvirket av mange faktorer som for eksempel tidligere erfaringer, ekspertråd, folkelige råd, reklame, tid, etnisk gruppe og klasseforventninger. Disse innvirkningene føles ofte som begrensninger og tvang, samtidig som innvirkningen også skaper legitimitet for å ”mate barnet” på en bestemt måte fremfor en annen (Morgan 1996: 190-191).

2.2 Distinksjonen moderskap, morspraksis

I det engelske språket finnes det en distinksjon mellom ”motherhood” og ”mothering” og mellom ”fatherhood” og ”fathering”. I følge Silva betegner ”motherhood” de legale båndene mellom mor og barn, mens ”mothering” for det meste er knyttet til den aktive omsorgen (Silva 1996 a:1). På norsk er det ikke naturlig å danne verb av substantiv og det finnes ikke noe ord som erstatter ”mothering”. En mulighet hadde vært å bruke begrepet morsgjerning og det å utøve morsgjerning (se Bondi-Johannessen vedlegg 5). Problemet er at dette ikke peker direkte på den aktive omsorgen. Jeg har derfor valgt å danne begrepet ”morspraksis”,

og det å utøve morspraksis. Jeg bruker morspraksis frem for moderskapspraksis. Begrepet ”farspraksis” blir brukt for å uttrykke det fedrene gjør.

Morgan som skriver om faderskap og bruker begrepene faderskap (fatherhood) og farspraksis (fathering) , samt fedre (fathers) (Hobson og Morgan 2002:10-11). De tilsvarende begrepene for kvinner blir moderskap, morspraksiser og mødre. Hos Morgan er fedre et begrep på individnivå. Farspraksiser peker i likhet med Silivias morspraksiser på hva fedre gjør. Morgans faderskap derimot kan forstås som den kulturelle kodingen av fedre. Faderskaps begrepet innebære med det; ”fedres rettigheter, plikter, ansvar og status, i tillegg til det diskursive landskapet rundt gode og dårlige fedre” (Morgan 2002:11 egen oversettelse). Hos Silva peker moderskapsbegrepet på de legale båndene mellom mor og barn (Silva 1996 a:1). Hvis en derimot anvender Morgans faderskaps forståelse på moderskapet så bindes moderskapet både opp mot et kulturelt og et institusjonelt nivå. Det foregår en utveksling mellom praksiser og kulturer. Praksiser former kulturer over tid, men fordi institusjoner og kulturer er mer varige fenomen, ”en seigere masse” enn praksiser så kan en si at praksiser er kulturelt betinget. Det innebærer at morspraksiser er en del av kulturen. En kan derfor tenke seg at ”morspraksis” henviser til det mødre gjør, og at det mødre gjør, er en del av eller har en sammenheng til det kulturelle moderskapet. På den måten blir moderskapsbegrepet et overordnet begrep som også innebefatter morspraksisene.

Arbeid kan defineres som ”alt mennesker gjør som har en hensikt og som krever tid og innsats” (Smith 2005:229, egen oversettelse). Praksiser er blant annet måter å gjøre et arbeid på. En kan derfor si at så lenge det mødre gjør har en hensikt, krever tid og energi kan morspraksis forstås som en type arbeid. Dette arbeidet kan både være direkte eller indirekte omsorg overfor barn. Med indirekte omsorgsarbeide menes her for eksempel det å sørge for en økonomisk trygghet for barnet. Det jeg betegner som ”morspraksiser” derfor er i tråd med Morgans tankegang som understreker at ”farspraksiser” ikke alltid krever at barnet er tilstede (Hobson og Morgan 2002:11). Det gjør at morspraksiser blir et forholdsvis vidt begrep.

Feministiske perspektiver tar utgangspunkt i at moderskapet og ”morspraksiser” er sosialt, kulturelt og historisk konstruert (Silva 1996 a:1). Moderskapet er en sosial konstruksjon selv om det kan utgå fra biologisk slektskap. ”Morspraksis” derimot er i følge

Silva (1996a:2) fullstendig sosialt konstruert og har overhode ingen tilknytting til det biologiske. En ytterste konsekvens av denne påstanden er at morspraksiser også kan utføres av en mann. Silva (1996b:12) skriver "motherhood is female, mothering need not to be". En kunne derfor erstatte begrepet morspraksis med forelderpraksis. Problemet blir at en da vil miste kjønnsdistinksjonen. I følge Brandth og Kvande (2003:38-39) har det innen kjønnsforskningen foregått en endring fra å forstå kjønn som noe vi er, til å forstå kjønn som noe som konstrueres gjennom våre praksiser. Dette fører til at en unngår dikotome forståelser av kvinner og menn og åpner for at en kan se variasjoner i praksisformer. Ved å se morspraksiser og farspraksiser hver for seg vil en få et mer variert bilde av ulike kjønnspraksiser, og ha mulighet til å påpeke likheter og forskjeller i praksisene. Ellingsæter (2005:374) påpeker et at et problem ved å bruke den kjønnsnøytrale kategorien "foreldre" er at det ikke opphever de underliggende og reelle ulikhetene mellom kjønnene. "Mange moderskapsdiskurser kan derfor i praksis avledes de krav som stilles til gode foreldre" (Ellingsæter 2005:374). Det er altså viktig å beholde de nyansene som kjønnsdistinksjonen gir.

2.3 Fremvisninger

Morgan knytter sitt praksisbegrep til familie praksiser. I begrepet er det innbakt en forståelse om at familien i det moderne samfunn er preget av bevegelse, mangfoldighet og flersidighet. Familie er i følge Morgan (1996) hva den gjør. Janet Finch (2007) argumenterer for at i tillegg til å være bundet til en rekke hverdagspraksiser må familien også bli "displayed" eller "fremvist". Med begrepet "fremvisning" ønsker hun å vektlegge den sosiale siden ved familiepraksisene. Det innebærer at meningen med ens handlinger både må blir formidlet og forstått av relevante andre for at disse handlingene skal bli anerkjent som familiepraksiser (Finch 2007: 66). Nærmere bestemt:

"Display is the process by which individuals, and groups of individuals, convey to each others and relevant audiences that certain of their actions do constitute "doing family things" and thereby confirm that this relationships are "family" relationships." (Finch 2007:67).

I følge Finch (2007:67) er det tre fremtredene grunner til at fremvisning av "min familie" er viktig. Slik jeg forstår det så henger dette sammen med det senmoderne samfunns stadig skiftende og bevegelige karakter. For det første så er ikke lenger familien det samme som

husstandsmedlemmer. For det andre endres hvem en anser som "min familie" i løpet av et livsløp. Familierelasjoner må derfor redefineres og etableres på en positiv måte. Spørsmålet er ikke lenger hvem er min familie, men i stedet; hvilke relasjoner har karakter av å være familierelasjoner? Den tredje grunnen henger sammen med forholdet mellom personlig identitet og familieidentitet. Noen familierelasjoner baserer seg på blodsband mens andre er "valgt familie" som for eksempel venner. Hvem jeg fremviser og dermed regner som min familie henger sammen med min egen identitet (Finch 2007:68-71).

Finch skriver videre:

In a world where families are defined by the qualitative character of their relationship rather than by membership, and where individual identities are deeply bound up with those relationships, all relationships require an element of display to sustain them as family relationships (Finch 2007: 71)

Fremvisninger kan kobles til moderskapet fordi relasjonen mor og barn er en familierelasjon. En utvidelse av begrepet er at man også fremviser "uvanlige" praksiser for å få anerkjennelse for disse. Det vil si - "slik gjør vi det i vår familie" eller "slik er mine morspraksiser". Fremvisning er da viktig for både for å bekrefte relasjoner og praksiser. Slik jeg forstår det blir fremvisning nementlig ekstra viktig når praksisen på en eller annen måte skiller seg fra det "vanlige". Et eksempel på dette kan være når et ikke heterofilt par får barn eller når en femtenåring blir mor. Fremvisningen er en måte å få omverden til å anerkjenne det ekstra ordinære som akseptable familierelasjoner og familiepraksiser. Tenåringsmødre bryter med dagens fertilitetsmønstre. Dette bruddet er de klar over. Det er derfor mulig at det er viktig for dem både å fremvise "mine families praksiser" og spesielt "mine morspraksiser" som noe positivt.

Familieforøkelse fører både til endringer i familie relasjoner og endringer i familiepraksiser. Å bli mor for første gang innebærer for de fleste en individuell endring. Individuelle endringer fører til at kvaliteten ved familierelasjoner må endres, anerkjennes og vises frem (Finch 2007:72). Man kan tenke seg at når tenåringsmødrene fremviser sitt moderskapet så viser de hvordan de former moderskapet, og hvilket innhold de legger i det. Viktige andre i omverden vil enten anerkjenne eller avvise fremvisningen og dette virker så tilbake på moderskapet.

Finch (2007: 74) skriver videre at prosessen med å fremvise familie har to trekk. For det første den direkte interaksjonen i situasjoner hvor forholdet ikke er selvfølgelig. For det

andre at denne interaksjonen blir bekreftet av andre deltagere eller observatører og at de anerkjenner denne interaksjonen som en familieting. Et eksempel på dette kan være en mann som vil etablere et "farsforhold" til sin samboers barn og som får anerkjennelse fra andre familiemedlemmer at hans interaksjon med barnet er som en fars.

I tillegg til direkte interaksjonssituasjoner finnes det "verktøy" for fremvisninger. Slike "verktøy" kan være fysiske objekter, som for eksempel foto eller gjenstander i hjemmet, det kan være gaver, eller det kan være fortellinger (Finch 2007:77).

Det empiriske grunnlaget i denne oppgaven baserer seg på intervjuer. Gjennom fortellinger at tenåringsmødrene fremviser sine familier og sitt moderskap. Slik jeg ser det så kan fremvisninger via fortellinger ha to former. For det ene en fremvisning for å få anerkjennelse fra den en forteller til, for det andre kan fremvisningen referere til en tidligere fremvisning. Av og til reflekterte mødre jeg snakket med over hvordan de fikk anerkjennelse fra "relevante andre" for sin fremvisning. Dette ble da samtidig en fremvisning overfor meg som de også ønsker anerkjennelse for. Dette kan forstås som en refleksiv fremvisning.

Slik jeg forstår det så innvolver Morgans praksisbegrep og Finchs fremvisningsbegrep kroppen. De har sin forankring i fysiske handlinger, noe som skiller det fra diskurser. Diskurser derimot er forbundet med det språklige og kan derfor forstås som språklige praksiser.

2.4 Å tale og å gjøre, diskurser og praksiser

En del av dette studiet har som formål å undersøke hvordan tenåringsmødrene utformer sitt moderskapet i møtet med kulturelle normer som kommer til uttrykk i ulike moderskapsdiskurser. Diskursbegrepet vil i dette studiet bli brukt løselig og jeg forsøker å trekke på flere deler av det som kan forstås som et diskursanalytiske felt. Diskurser er generelt knyttet til språklige formuleringer. En diskurs er en "måte at tale på, der giver betydning til opplevelser ud fra et bestemt perspektiv" (Jørgensen og Phillips 1999: 79). All utøvelse av diskurser er "en sosial praksis der former den sociale verden" (Jørgensen og Phillips 1999:28). Slik jeg forstår dette så bidrar diskursene dermed til å danne identiteter, sosiale relasjoner, kunnskap og betydninger.

Jørgensen og Phillips (1999) beskriver tre ulike tilnærminger til diskurser; Laclau og Mouffes diskursteori, diskurspsykologi og kritisk diskursanalyse. Noe av det som skiller disse tilnærmingene er ulik forståelse av diskursens konstituerende kraft og analyse fokuset. Kritisk diskursanalyse representert ved Faircloughs (Jørgensen og Phillips 1999:28) skiller mellom diskursive praksiser og andre sosiale praksiser. I følge han eksisterer det et dialektisk samspill mellom diskursive- og sosiale praksiser. De to ulike praksisformene reproducerer og endrer hverandre gjensidig. I diskursteori derimot så blir alle praksiser sett på som diskursive, diskursen er fullstendig konstituerende for vår verden (Jørgensen og Phillips 1999:29-30). Med tanke på diskursens konstituerende rolle befinner diskurspsykologien seg i en type mellomposisjon. Diskurspsykologiens analysefokus har hovedtyngden på hverdagsdiskurser og hvordan mennesker aktivt bruker diskurser som ressurser i konkrete situasjoner. Samtidig medberregnes de større samfunnsmessige diskursive struktureringene. Diskursteori på den annen side legger hovedvekten på abstrakte og avpersonifisert diskurser, men impliserer også at diskurser skapes, vedlikeholdes og endres i den konkret hverdagsutøvelsen av diskurser (Jørgensen og Phillips 1999:30-31).

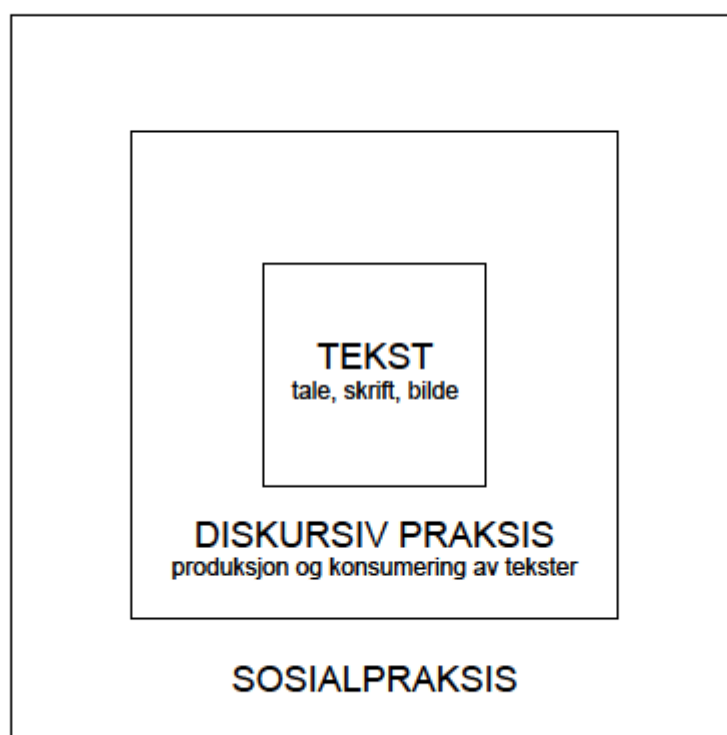
Diskursanalysen i dette studiet har hovedfokus på hverdagsdiskurser. Dette samsvarer med diskurspsykologien. Et diskursteoretisk standpunkt som deles av diskurspsykologien er at sosiale begivenheter, relasjoner og strukturer har eksistens vilkår utenfor diskursenes område, men det er først gjennom diskurser at fenomener får mening (Jørgensen og Phillips 1999: 113). Dette standpunktet kan være problematisk. Jeg deler forståelsen om at erfaringer begrepsfestes gjennom språk og dermed få ren mening. For eksempel er det først når vi kaller det å bli slått for et overgrep at vi forstår det som overgrep. Men slik jeg ser det så setter en slik praksis seg i kroppen som en erfaring som overskrider språket. Slike kroppslige erfaringer bidrar til å gi mening til begrepene vold og overgrep. Faircloughs forståelse om et dialektisk samspill mellom diskursive praksiser og andre sosiale praksiser anerkjenner slik jeg forstår det at begge praksisformene er viktige i meningsdannelse. En slik forståelse skaper grunnlaget for dette studiet.

I følge Fairclough (Jørgensen og Phillips 1999:79-80) må en i diskursanalysen ha fokus på to faktorer. For det første på kommunikasjonsbegivenheten. Begivenheten kan for eksempel være et kvalitativt intervju, eller en pasientjournal. For det andre skal en ha fokus

på det Fairclough betegner som diskursorden. Diskursorden er summen av alle de diskurstyper som blir brukt innefor et sosialt område eller en sosial institusjon. Diskurstyper består av *sjangere* og diskurser. En sjanger er forbundet med en bestemt type sosial praksis som for eksempel intervjusjangeren eller journalsjangeren. (Jørgensen og Phillips 1999:80). Moderskapet kan forståes som et sosialt område. Moderskapets diskursorden blir da summen av alle diskurser som blir brukt i forbindelse med moderskapet. Noen eksempler på slike diskurser er ”ammediskurs”, ”foreldrepermisjonsordningsdiskurs” eller ”tenåringsmoderskapsdiskurs”.

All språkbruk er en kommunikasjonsbegivenhet. Kommunikasjonsbegivenheter og diskursorden står i et dialektisk forhold til hverandre (Jørgensen og Phillips 1999: 83).

Figur 1. Dimensjoner i en kommunikasjonsbegivenhet (Jørgensen og Phillips 1999)

Modellen på foregående side er utformet av Fairclough og kan brukes som et rammeverk for analyse i kommunikasjon- og samfunnsforskning. Den viser tre dimensjoner som alltid er tilstede i en kommunikasjonsbegivenhet (Jørgensen og Phillips 1999:80-81).

En fullstendig analyse av en kommunikasjonsbegivenhet innebærer:

- 1) Analyse av diskurser og sjangere som kommer frem i den diskursive praksisen
- 2) Undersøke diskursene og sjangernes lingvistiske oppbygning
- 3) Vurdere om den diskursive praksis reproducerer eller endrer diskursorden og hvilke konsekvenser dette har for den sosiale praksisen (Phillips og Jørgensen 1999:82).

Hovedformålet med kritisk diskursanalyse er å kartlegge forbindelsen mellom språkbruk og sosial praksis. En fullstendig analyse av kommunikasjonsbegivenhet blir for omfattende for dette studiet. I stedet er fokuset i siste analysekapittel å identifisere diskurser og kommentere disse.

Dorothy Smith er opptatt av at diskurser referer til forhold utenfor det lokale. Diskurser koordinerer praksisene til bestemte mennesker, på bestemte steder, til bestemte tider. Folk deltar i diskurser. Diskursene er bestemmende for hva en kan si og skrive. Det som blir sagt og skrevet reproducerer og modifierer diskursene (Smith, 2005: 224). Her peker Smith på en sammenheng mellom diskursive- og sosiale praksiser. Mennesket er aktive deltager i diskursene og diskursene bidrar til å samordne gjøremålene eller praksisene til mennesker. Det en kan kalle ammediskursen er et eksempel på dette. Dagens dominerende diskursive forståelsen er at morsmelk er best egnet som ernæring de første seks månedene av livet. Denne forståelsen virker inn på mange sosiale praksiser. Et eksempel er at en kvinne som ammer sitt barn kan kreve å få fri til dette (Arbeidsmiljøloven www.lovdata.no lesedato 14/05 2008).

En allmenn oppfatning er at moderskapet og med det morspraksisen starter ved barnets fødsel. Man kan også si at moderskapet starter i det øyeblikket man finner ut, og bestemmer seg for at man skal bære frem barnet. Fra dette øyeblikket stilles det nye normative krav til kvinnen om hva hun bør gjøre og ikke bør gjøre. Disse normative kravene er knyttet til en tidlig morspraksis og er en del moderskapsdiskursene.

Moderskapsdiskurser er samfunnets normativt metaspråk om mødre... Dette metaspråket konstitueres av begreper og fortolkninger av mødres praksiser i offentlig politikk og

samfunnsdebatt. Ulike fremstillinger av fakta beskrivelser og metaforer bidrar til å forme kollektive forståelser av hva som er normalt, sosialt ønskelig eller tatt for gitt, og hva som ikke er det. Metaspråket om mødre er innvevd i samfunnets makt og kunnskapsregimer” (Ellingsæter 2005:373).

Det vil si at fra og med en er ”offentlig” gravid så virke morspraksisdiskursen mobiliserende for hva en som mor gjør og ikke gjør. Hvis en som mor bryter med slike normative krav vil hun selv ofte få dårlig samvittighet. I tillegg er det fare for at en blir uglesett av samfunnet rundt og kommer i det offentlige søkelyset.

Grunnen til at jeg velger å fokusere på diskursive praksiser i dette studiet er altså en forforståelse om at det eksisterer en slags moderskapets diskursorden, og at det i de tilhørende diskursene ligger et moralsk krav om ”den gode mor”. Disse kravene blir fanget opp av de fleste mødre, innebefattet tenåringsmødre. Kravene blir muligens vurdert, kanskje endret og av og til forkastet. Som oftest blir de antakeligvis mottatt uten videre refleksjoner og etterstrebet i praksis. Diskurser organiserer relasjonene mellom mennesker (Smith 2005: 24), som for eksempel mellom mor- barn relasjonen og resten av samfunn. Brandth og Kvande peker på sammenhengen mellom diskurser og praksiser. De skriver at det i ulike samtaler om fedre finnes sosiale og kulturelle forestillinger om hva en far er eller bør være. Slike forestillinger brukes av den enkelte far til å legitimere hans praksiser (Brandth og Kvande 2003:41). Diskurser må i følge Smith ”...” aktiveres” av konkrete mennesker kroppslig situert i lokale hverdagspraksiser for å bli sosialt virksomme.” (Aakvaag 2008: 323). En kan derfor si at mødrene aktiverer moderskapets diskurser. Diskursene kommer til uttrykk gjennom deres tale og blir levendegjort i det de gjør. Diskursene har derfor innflytelse på deres morspraksiser og på det de tenker og sier om moderskapet. Samtidig påpeker Smith at folk også påvirker diskursen. Dette fordi diskursen endrer seg i forhold til hvordan folk praktiserer den (Brandth og Kvande 2003:43). Diskursene blir på denne måten en del av deres moderskapsutforming.

2.5 Herskende relasjoner

”The concept of ruling relations directs attention to the distinctive translocal forms of social organization and social relations mediated by texts of all kinds (...) that have emerged and become dominant in the last two hundred years. They are objectified forms of consciousness and organization, constituted to particular people and places, creating and relying on textually based realities” (Smith 2005:227)

Møte med de ”herskende relasjoner” er som oftest møte med lover og regler og de menneskene som forvalter dem (Aakevaag 2008:219). Den kopierbare teksten gjør at flere mennesker blir presentert for den samme teksten på ulike steder til ulike tider. Det fører derfor til at mennesker organiserer sine oppgaver på (forholdsvis) like måte. Enhver institusjon er underlagt loven, regjeringen, profesjonelle og akademiske diskurser osv. (Smith 2005:206).

De ”herskende relasjoner” virker inn på individers organisering av hverdagslivet. For eksempel kommer tenåringsmødre i kontakt med de ”herskende relasjoner” når hun blir gravid og får barn. Hun må forholde seg til ulike sider av helsevesenet. Svangerskapet blir overvåket i henhold til gjeldende regler. Senere må hun, organisere hverdagen sin slik at den passer med barnehagens åpningstider, som igjen er styrt av et nasjonalt regelverk. Etter noen år må hun forholde seg til skolens time og lærerplaner osv. Møtene med de ”herskende relasjoner” innebærer at de ”konkrete følelsesmessige og uformelle relasjonene mellom mor og barn blir underordnet en mer abstrakt, profesjonell og formalisert sosial logikk”(Aakvaag 2008: 219).

3. Perspektiver på moderskap og tenåringsmoderskap

3.1 Tenåringssvangerskap; statistikk, endring og bekymringer

“In the world’s rich nations, more than three quarters of a million teenagers will become mothers in the next twelve months.” UNICEF 2001

Unicef utarbeidet en rapporten på bakgrunn av at tenåringsfødsler anses som et problem for mødrene, barna og for samfunnet (Unicef 2001:3). Opplysninger om tenåringsmødre på et slikt aggregert nivå er informativt fordi det gir et slags oversiktsbilde av feltet. Duncan & Edwards (1999:3) påpeker at slik informasjon reflekterer de store mønstrene og kan derfor være viktig og nødvendig når en skal tilnærme seg et nytt forsknings felt. Etter dette stadiet blir slike beskrivelser mindre nyttige fordi en må gå fra å beskrive til å forstå de sosiale prosessene som disse mønstrene viser. Et problem med en slik kvantitativ tilnærming er at den ofte blir problemfokusert. En spør for eksempel etter de sosiale prosesser som gjør at barn av tenåringsmødre har større sjanse for å bli rusmisbrukere. Dermed utelater en mødre med barn som ikke får problemer. En spør også sjelden hvordan disse mødrene ordner livet for seg og barnet. Ved å stille slike spørsmål kan en få verdifull kunnskap om tenåringsmødre.

I tillegg er det viktig å få innblikk i denne forskning fordi den medvirker til å etablere og styre diskursene innenfor feltet. Dette virker igjen styrende inn på de politiske prosessene, medias vinklinger og borgernes forståelse av tenåringsmoderskap.

Unicef rapporten tar for seg tenåringsfødsler i rike nasjoner (OECD land) . Den baserer seg på tallmateriale fra 1998 og forteller at det den gang var USA som toppet statistikken for antall tenåringsfødsler i disse landene. Der får 5,2 prosent av alle tenåringsjenter barn. Med 3 prosent var Storbritannia i 1998 det landet i Europa som hadde flest tenåringsfødsler. (Unicef 2001: 6). Det ser også ut til at det er disse to nasjonene som står for mesteparten av forskningen på tenåringsmødre. Korea, Japan, Sveits, Nederland og Sverige befant seg i den andre enden av skalaen med antall tenåringsfødsler fra 0,65 prosent og nedover (UNICEF 2001: 6). I Norge var det den gang 1,24 prosent av alle jenter under tjue år som fikk barn (Unicef 2001). Barn av tenåringer utgjorde den gang 1,1 prosent av alle levendefødte. I perioden 1971-75 var antall tenåringsfødsler i Norge pr. tusende kvinne på

4,37 prosent, siden den gang antallet vært jevnt synkende til 2005 med 0,8 prosent tenåringsfødsler. I 2007 var det en marginal økning til 0,91 prosent (Statistisk sentralbyrå a www.ssb.no, lesedato 28/04 2008). Om dette er en ny trend eller statistiske tilfeldigheter er umulig å si noe om. Uansett er gruppen liten.

En mulig grunn til at antall tenåringsfødsler har gått ned kunne kan være at kvinner i Norge i 1979 fikk adgang til selvbestemt abort innen utgangen av tolvte svangerskaps uke og at det dermed har skjedd en økning i antall aborter blant tenåringsjenter. Denne forklaringen stemmer ikke. Siden 1979 har det totale antall aborter variert noe fra år til år, men det har ikke vært en signifikant nedgang eller oppgang frem til i dag. Det har derimot skjedd en forskyving i kvinnes alder ved utført abort. I 1979 utførte 2,42 prosent i gruppen mellom femten og tjue år en abort mens det tilsvarende tallet i 2005 var 1,54 prosent (Statistisk Sentralbyrå c www.ssb.no lesedato 09/05 2007). Det betyr at både antall tenåringsfødsler og antall tenåringsaborter har gått ned. Det har skjedd en endring i forholdet mellom fødsler og aborter blant tenåringsjenter. I 1981 var antall aborter tilnærmet lik antall fødsler for gruppen femten til og med nitte år; henholdsvis 2,32 prosent og 2,38 prosent. I 2005 var de tilsvarende tallene 1,54 prosent og 0,8 prosent (Statistisk sentralbyrå a,c www.ssb.no) det vil si tilnærmet totredjedeler av alle tenåringssvangerskap ender i abort (Lappegård og Brunborg 2004:9). Sagt på en annen måte, tenåringsjenter som blir gravide i dag velger oftere abort enn foreldre generasjonens tenåringer. Dette kan tolkes som at det nå er mindre sosialt akseptabelt enn tidligere å få barn som tenåring.

Lappegård påpeker at økt åpenhet om seksualitet og bedret tilgang til prevensjon kan forklare nedgangen i antall tenåringsmødre (Lappegård 2000:3). Generelle endringer i fertilitetsmønstrene er et annet moment som understøtter at det kanskje er mindre kulturelt akseptert å få barn i tenårene nå en noen tiår tilbake. Stadig flere kvinner utsetter å få barn (Lappegård: 1998 www.ssb.no lesedato 2/09 2008). Samtidig som antall tenåringsfødsler har gått ned, så har gjennomsnittsalderen for førstegangsfødende i de fleste rike nasjoner, innbefattet Norge, økt. 1987 er det første året man har tall fra. Fra dette året og frem til 2005 hadde gjennomsnittsalderen for førstegangsfødende økt med tre år til 28,1 år (Statistisk sentralbyrå a www.ssb.no lesedato 2/09 2008). Tenåringsmødre er derfor en gruppe kvinner som bryter radikalt med dagens fruktbarhetsmønster. Dagens kvinner prioriterer ofte å

fullføre en utdanning og være godt i gang i yrkeslivet før de får barn (Kleven & Haugen 2004). Forskjellene mellom eldre og yngre mødre er på mange områder blitt større. Utvikling av nye fruktbarhetsmønstre kan forklares ut ifra endringer i verdier og normative oppfatninger (Lappegård 2000:1). En grunn til endring i fruktbarhetsmønstre kan henge sammen med at det stilles andre krav til dagens kvinner enn tidligere. Disse endringene er blant annet forbundet med selvrealisering i form av utdanning og karriere og det å være økonomisk uavhengig. Å få barn som tenåring blir derimot lett oppfattet som et hinder for den individuelle utviklingen. En annen begrunnelse for å utsette moderskapet kan knyttes til hensynet til barnet. Ellingsæter skriver at dagens samfunn har et økende fokus på ”barnets beste” og at det har skjedd en endring i forståelsen av barns behov og foreldres forpliktelser overfor barnet (Ellingsæter 2005:382). Tanken bak kan være at ved å investere i utdanning og karriere har en større mulighet til å opparbeide seg ressurser som kommer fremtidige barn til gode.

Å få barn i tenårene blir sett på som en ulempe. Den internasjonale statistikken viser jevnt over at tenåringsmoren oftere enn sine medsøstre; kutter ut skolen, er lavt lønnet, har dårlige boforhold, lider av depresjoner og at barna deres oftere enn andre; vokser opp uten en far, bli offer for mishandling og omsorgsvikt, må leve i fattigdom, blir rusmisbrukere og kriminelle (UNICEF 2001: 5). Norske studier konkluderer med noe av det samme; kvinner som får barn i tenårene ofte ender opp med lav utdanning og de sliter hele livet med dårligere økonomi enn kvinner som venter med å få barn (Kleven & Haugen 2004). Norsk forskning peker også på at barn av tenåringsmødre har større risiko for å bli utsatt for misbruk og omsorgsvikt, har dårligere skoleprestasjoner enn sine medelever og har oftere enn andre barn kognitive problemer og adferdsproblemer (Myklestad 2003: 10). En svensk undersøkelse av jordmor Cecilia Ekéus (2004) viser til at etter justering av den sosiale bakgrunnsfaktorer så har førskolebarn med tenåringsmødre førti prosent høyere sjanse enn andre barn for å bli utsatt for tilfeldige ulykker og dobbel så høy risiko for å bli utsatt for vold enn barn av eldre mødre. Også senere i livet løper barna en større risiko for misbruk, selvmordsforsøk og selvmord. Ekéus mener at risikoen er forbundet med at disse mødre ofte mangler sosial støtte og er mer ensomme enn eldre mødre. En overopphoping av sosiale problemer i gruppen henger derfor ikke nødvendigvis sammen med det å få barn i tenårene.

Kanskje er det er andre mer tungtveiende seleksjonsmekanismer enn tidlig moderskap som avgjør hvordan mødrene gjør og takler moderskapet. For eksempel forteller ikke undersøkelsene noe om skoleprestasjoner før svangerskapet, muligens gir svangerskap og barnefødsel skoletrøtte jenter en god unnskyldning for å slutte skolen. Muligens har noen av mødrene allerede rusproblemer forut for svangerskapet.

3.2 En alternativ forståelse av tenåringsmødre

Talen om den gode eller dårlige mor er nøkkelord i moderskapsdiskurser. Denne talen er historisk og kulturelt spesifikk. Tenåringsmødre har på mange måter overtatt stigma til tidligere tiders ugifte, fattige mødre. Mødre som den gang ble sett på som mislykkete og uegnede. Det er ikke lenge siden tenårene ble ansett som optimal fødselsalder. I dag er normen eldre mødre til tross for de fertilitetsproblemene det medfører (Wilson & Huntington 2006:61-62).

McDermott og Graham (2005:60) påpeker at tenåringsmødres egne perspektiv er fraværende i de politiske debattene i Storbritannia. Deres undersøkelse er en ”systematic review” (SR) av den lille, men viktige kvalitative forskningen som finnes i Storbritannia. Felles for SR studier er å integrere funn fra flere kvalitative studier på en slik måte at det dannes ny innsikt og forståelser (McDermott & Graham 2005:63). Fra studiene i utvalget plukket de ut fem temaer; fattige sosioøkonomiske forhold, stigmatiserende opplevelser som ung mor, ”god mor”, prioritering av mor og barn, forhold samt familiens betydning (McDermott & Graham 2005: 68). De konkluderer med at

”ungemødre utvikler fleksible moderskapspraksiser som en respons på sine dårlige sosioøkonomiske forhold og sin posisjon utenfor den grensene for det akseptable moderskap”

Videre skriver de at

” Sammenstillingen av fattigdom og stigma som to tvingende faktorer på unge kvinner og den fleksible morspraksisen som dannes under disse forholdene er en ny tolkning som ikke kommer frem i noen enkelte studie” (McDermott & Graham 2005: 68, egen oversettelse)

De påpeker at unge kvinners fleksible moderskapspraksiser henger sammen med sosiale endringsprosesser i det senmoderne samfunn. Det henger også sammen med at de ofte lever

under dårlige forhold og blir sett på som uegnede mødre. Senmodernitetens refleksivitet kommer frem i mødrenes praksiser. De er selvrefleksive aktører som tar i bruk tilgjengelige resurser for å skape et lykkelig liv for seg og barnet. Men de materielle og sosiokulturelle omstendighetene virker begrensende for valg av identitet, forhold og morspraksiser (McDermott & Graham 2005:76). Valgene de gjør er som Bourdieu sier ”valg av det nødvendige” (Bourdieu i McDermott & Graham 2005:76, Bourdieu 1979: 186).

McDermott og Grahams artikkel er interessant fordi de får tak i tenåringsmødrenes egne forståelser, setter dem i sammenheng med refleksiviteten i det senmoderne samfunn. Samtidig peker de på de begrensningene som ligger der. De britiske arbeiderklasse tenåringsmødrene lever under dårligere sosiale kår enn de mødrene som er med i dette studiet, men også de norske mødrene må gjøre ”valg av nødvendighet”. Artikkelen er relevant for denne oppgaven fordi den stiller noen av de samme spørsmålene om stigmatisering, familiens betydning, den ”gode mor” og forholdet mellom mor og barn.

3.3 Problematisering rundt kategorien tenåringsmor

”Et særtrekk ved samfunnsforskning er at det samfunnet vi vil si noe om, allerede er fortolket og strukturert før vi konstruerer våre vitenskaplige fortolkninger. Et grunnleggende spørsmål er derfor hvordan vi hankses med forholdet mellom disse forhåndsfortolkningene og våre vitenskaplige fortolkninger” (Syltevik 1998:47).

Syltevik skriver videre at dette fører til at en ofte overtar forhåndsbestemte og selvfølgegjorte aktørkategorier og bruker dem i vitenskapsprosjekt. Problematisering rundt hvordan kategoriene blir dannet og hvilke konsekvenser det kan ha for det vitenskaplige arbeidet kommer sjelden til uttrykk i det vitenskaplige sluttproduktet (Syltevik 1998:47). Bourdieu er kritisk til at forskningens temaer tar utgangspunkt administrative kategorier og det som anses som sosiale problemer (Bourdieu i Syltevik 1998: 47). Kritikken peker på en tendens innen forskningen til å omgjøre administrative kategorier til analytiske kategorier. Bourdieu hevder at ”...begreper og kategorier ikke er selvsagte data, men sosialt konstruert på bakgrunn av interessekonflikter i samfunnet”. Sosiologiens oppgave er ifølge Bourdieu og stille seg kritisk til både den hverdagslige og den administrative definerings av kategorier og problemer (Bourdieu i Syltevik 1998:47).

Et kritisk blikk innebærer for meg å se på det ”selvfølgelige” på en ny måte. En

billedkunstner som trenger et fornyende blikk på sitt verk, kan se på objektet opp ned eller i et speil. Sosiologen kan ta i bruk lignende metoder for å se allerede etablerte kategorier og problemer med et nytt og kreativt blikk. Sosiologen kan i tankene forestille seg ulike ståsteder, hun kan tenke gjennom sine fordommer og forforståelser. Enkelt sagt kan hun bruke sin sosiologiske fantasi til å se verden på ny.

En intuitiv forståelse av kategorien tenåringsmor er at den er ensbetydende med mødre som får barn i tenårene. I statistikker blir tenåringsmødre betegnet som kvinner fra femten til og med nitten år. Kategorien utelater de under femten og det er ingen egen kategori for disse (Se for eksempel Statistisk Sentralbyrå a, b www.ssb.no). I Lappegårds (2000) artikkel om tenåringer og fruktbarhet utelates jenter mellom tretten og femten år fordi svangerskap så å si ikke eksisterer i den alders gruppen. De har derfor ingen innvirkning på den statistiske sammenhengen. Dette gir allikevel ikke noe fullgodt svar på hvorfor de er utelatt. Ved å ta i bruk sosiologiske fantasi kan en forestille seg andre begrunnelser for at de yngste mødrene faller utenfor kategorien. Kan det for eksempel knyttes opp mot alder og seksualitet? Er det underkjent at noen jenter under femten seksten år er seksuelt aktive? Er det noe en ikke vil vite noe om? Et eksempel som peker i en slik retning, er at jenter først når de er seksten år har lovbestemt rett til gratis prevensjon for inntil hundre kroner for tre måneders forbruk (www.regjeringen.no lesedato 26/ 03 2007). De under seksten må selv finansiere prevensjonsmidlene de trenger. Er det moralske normer som ligger bak en slik bestemmelse? Dette henger sammen med at den seksuelle lavalderen er 16 år. En del yngre jenter er seksuelt aktive og det fører i noen tilfeller til graviditet. Er det en moralsk forståelse om at de under seksten ikke bør ha samleie som gjør at de er utelatt? Er det en frykt for at gratis prevensjon vil virke oppmuntrende og aksepterende?

Tenåringsmødre er nødvendigvis ikke en enhetlig kategori. Det er rimelig å tro at det er store forskjeller mellom å bli mor som femtenåring og ikke engang ha avsluttet ungdomsskolen, framfor det å få et barn som nittenåring etter endt videregående. Å være alene med omsorgen og ha ansvaret for et lite barn er nok også en helt annen opplevelse enn det å dele omsorgen med en far eller stefar.

En fruktbar tilnærming kan være å åpne opp og dekonstruere kategorien en vil undersøke. Begrepet dekonstruksjon ble i utgangspunktet utviklet av Jacques Derrida. Det å

dekonstruere forbindes med ”undoing” eller ”oppløsning” av fikserte binære opposisjoner som mann kvinne, barn voksen, natur kultur (Barker 2004: 18). I følge Derrida eksisterer det en hierarkisk rangorden mellom binære opposisjoner, slik at det ene begrepet er dominant mens det andre er underordnet. Dekonstruering innebærer at en avslører dette hierarkiet. Gjennom dekonstruksjon forsøker en å belyse tekstens ”blinde flekker”, det vil si de uerkjente antagelsene som ligger i teksten (Barker 2004: 29).

Metoden innebære i følge Joan Scott:

”...Først det å *underkjenne, snu opp ned på eller omstøte*, deretter og *erstatte eller skifte ut* de binære opposisjonene. Denne doble prosessen avslører avhengigheten mellom to tilsynelatende motsatte begreper og deres relative mening i en spesifikk historie. De er ikke naturlige men konstruerte opposisjoner, konstruert med en bestemt hensikt i en spesifikk kontekst ” (Scott i Lorentzen 2000: Kap 3.2.6)

Dekonstruksjon er en metode som har som formål å destabilisere det som blir tatt for gitt i en tekst (Mühleisen 2002:28). Det å dekonstruere knyttes til poststrukturalisme noe som innebærer en anti-essensialistisk forståelse. I følge poststrukturalismen finnes det ingen sannhet, subjekter og identiteter utenfor språket (Barker 2004:19). Som nevnt tidligere i kapittel.2.4 er dette en forståelse som jeg bare delvis slutter meg til. Men slik jeg ser det er det ikke nødvendig å innta en fullstendig poststrukturalistisk forståelse for å ta bruk dekonstruksjon som metode. Metoden kan ses på som en nyttig øvelse som bidrar til å avdekke sammenhenger en ellers ikke ville ha vært klar over.

Kategorien tenåringsmødre kan, som enhver selvfølgeliggjort kategori, virke uproblematisk. Den er relatert til alder og til å være mor, begge dele kan lett forstås som objektive biologiske fenomen. Hverdagskategorien tenåringsmødre er i utgangspunktet en sammenstilling av to andre mentale kategorier, nærmere bestemt mødre og tenåringer. I sammenheng med det senmoderne moderskapet i den vestlige kulturen kan begrepet tenåringsmødre forstås som et begrep sammensatt av to binære opposisjoner. En kan tenke seg at det i begrepet eksisterer en hierarkisk rangordning hvor mor er det dominerende begrepet mens tenåring er det underordnede. Denne rangeringen henger sammen med kulturelle forståelser av tenåringer og av mødre i dagens Norge. Aldersmessig befinner tenåringer seg ,mellom det som ansees på som et avhengig barn og det som forstås som en uavhengig ansvarbevisst voksen. Tenåringer forbindes ofte med ansvarsløshet og selvsentring. En mental forestilling om mødre derimot er at de bør være ansvarsfulle og

sette seg selv tilside til fordel for barnets beste. Det vil si at kategorien tenåringsmødre egentlig er en kategori som peker på to andre binære opposisjoner nemlig ansvarsløshet og ansvarsfullhet.

En kan også stille seg spørsmålet om hva er en tenåringsmor er? Er det en tenåring som har barn eller er det en som ble mor i tenårene? Slik jeg ser det vil det språklig sett være en tenåring som har barn. På den andre siden kan en tenke seg at begrepet ” tenåringsmor” forfølger en også senere i livet, for eksempel blir en lenge husket i nærmiljøet som en tenåringsmor. Det er en slik forståelse som har gjort at jeg har valgt å bruke begrepet tenåringsmødre til tross for at det bare er to av informantene som var under tjue år på intervju tidspunktet.

4. Valgene og veien – metodisk tilnærming

Jeg har valgt en kvalitativ metode for å samle inn datamaterialet. Thagaard påpeker at kvalitativ metode fortsatt er under utvikling og at det er viktig å tydeliggjøre prosessene som ligger bak det ferdige resultatet (Thagaard 2003:11). Å skrive masteroppgave er som å legge ut på en reise i et kupert og ukjent terreng. Opparbeidet kunnskap styrer foten mens kartet for ruten blir nedtegnet underveis. Etter hvert som ruten blir valgt trer kartets viktige detaljer frem mens de uvesentlige blekner. I følge Widerberg kjennetegnes god forskning "...av gjennomtenkte og velbegrunnede valg" (Widerberg:2001: 12), men som uerfaren er det lett å trå feil. Av og til trår man utenfor stien, noen ganger fører det til at man snubler og faller mens man andre ganger finner en ny og spennende rute. Selv om man hele tiden drømmer om å komme frem til målet, så er det opplevelsene, refleksjonene og tankene man gjør seg på veien som gir kunnskap og erfaring. Det er nettopp det som gjør masterreisen verdt å gjennomføre. Dette kapitlet omhandler noen få utdrag fra min reise, noe som til tider gjør det til en personlig beskrivelse. Jeg tar for meg noen av de valgene jeg har tatt underveis i forsknings- og læringsprosessen og hvilke konsekvenser dette har hatt, både på godt og vondt. Metode kan sees på som analytiske verktøy og ikke bare som en teknikk (Widerberg: 2001:166) og når en gjør det blir metoden som et kompass man har med seg på veien. Dette kapitlet vektlegger den metodiske delen av studiet. I kvalitativ forskning går etikken som en rød tråd gjennom hele forskingsprosessen (Widerberg 2001:16), jeg har derfor valgt å skrive de etiske refleksjonene inn der de hører hjemme, fremfor å lage et eget avsnitt.

Innledningsvis redegjør jeg for oppgavens bakgrunn og hvordan dette førte frem til den metodiske tilnærmingen og studiets utforming. Her kommer jeg også inn på kvalitativ forskning og generaliserbarhet. Så tar jeg for meg kontakt og rekruttering av informanter og reflekterer over tilnærmingen som ble brukt. Videre gis en kort presentasjon av mødrene. Så tar jeg for meg innsamlingen av datamaterialet, samtalsituasjonene og min rolle som forsker i forholdet til informantene. Til slutt kommer jeg inn på bearbeidingen av stoffet og analysen.

4.1 Personlig prosjektbakgrunn

Mitt ønske om å gjøre en sosiologisk analyse av moderskapet henger sammen med at moderskap og morspraksis har vært en viktig og styrende del av livet mitt. Jeg har fire barn med en alderspredning på tjue år, det vil si at jeg både har opplevd hvordan det er å være ung mor og det å få barn som godt voksen. Dette har på mange måter vært to helt ulike erfaringer samtidig som det også eksiterer likhetstrekk. En del av forskjellene henger sammen med eget livsløp. Jeg har i dag bedre økonomi, mer livserfaringer og sist men ikke minst mer utdannelse. Erfaringer og sosiologien med sine verktøy har ført til at jeg har utviklet en mer refleksiv og iakttagende holdning enn tidligere til eget moderskap og egen morspraksis.

Samfunnsmessige endringer i løpet av denne tiden har også bidratt til at det oppleves annerledes å være småbarnsmor i dag enn for tjue år siden. Blant annet har antall barnehageplasser økt, og vi har fått lengre og mer fleksibel barselpermisjonsordning for foreldre. Den kulturelle forståelsen av familie og barn har endret seg. For eksempel har forskning, politikk og medier i dag fokuset mot de ”nye” fedrene og forholdet mellom far og barn. Det er i ferd med å skapes nye normer for den ”gode” far (Ellingsæter 2005:373). Vårt syn på barn og barndom er også et annet enn for tjueår tilbake. Det gjør at det stilles andre og kanskje større krav i dag til det å være en god forelder. Det er ikke tvil om at de endrede forståelsene av barns behov har innvirkning på hvordan mor og far utformer sitt foreldreskap (Ellingsæter 2005:382). I følge John Gills er barn blitt symbolsk verdifulle, samtidig som de har mistet sin reelle økonomiske verdi (Gills 2003 i Ellingsæter 2005:382). Dyrking av barn og barndom kommer til uttrykk både på det materielle og det sosiale plan. På det materielle planet stilles det større krav til hva barn trenger av for eksempel klær, sportsutstyr og leker. På det sosiale plan kan en kanskje si at det har skjedd en endring fra det å vektlegge *å være sammen* med barna til en vektlegge *å gjøre noe med*, noe som gir maksimal opplevelse, og har høy underholding- og kunnskaps verdi. Mine refleksjoner rundt det endrede foreldreskapet førte etter hvert frem til at jeg ble nysgjerrig på hvordan det oppleves å være helt ung mor i dag.

4.2 Tilnærming og metodevalg

Widerberg påpeker at formålet ved kvalitativ forskning er å belyse et fenomens egenart, mens kvantitativ forskning er ute etter forekomsten av fenomenet. Undersøkelsens målsetning avgjør hvilke spørsmål en skal stille seg, angrepsmåter og hvilken metode en skal velge (Widerberg 2001:15). Det vil si at utformingen av undersøkelsen bør begrunnes i prosjektets målsetning. Dette er idealet, men fordi ethvert prosjekt i realiteten er styrt av praktiske og tidsmessige rammer så vil metodevalget også være preget av pragmatiske hensyn.

Målet med dette prosjektet er generelt å få ny, mer nyansert og en dypere forståelse for hvordan tenåringsmødre utformer sitt moderskap i dagens Norge. Man kan si at den bakenforliggende tanken har en dobbeltbunnet karakter og at dette er avgjørende for prosjektets design. Utgangspunktet er mødrenes erfaringer og hvordan moderskapet blir formet av det de selv gjør og tenker i møtet med omgivelsene. Videre ønsker jeg å gå utover dette ved å prøve å utforske hvordan deres moderskaps utforming er vevd sammen med sosiale relasjoner, og institusjoner og normative diskurser. Dette er diskurser som kan knyttes til moderskapet generelt og tenåringsmoderskapet spesielt. For å belyse dette har jeg gjennomført kvalitative intervju..

Kvalitative intervju eller samtaler er godt egnet til å få innsikt i enkeltpersoners erfaringsforståelser og opplevelse av egen livssituasjon (Thagaard 2003:12). I tillegg gir intervjuutskriften tilgang til språklige uttrykk og diskurser som senere kan analyseres (Widerberg 2001). Gjennom kvalitative intervjuer har jeg forsøkt å få tak i hvordan tenåringsmødre selv erfarer møtet med de sosiale omgivelsene både under svangerskap, fødsel og som ung mor. Jeg har også spurt dem om deres hverdagspraksiser og hva de legger i det å være mor. Intervjuet har gitt meg mulighet til å få tak i deres tale om moderskapet, om det å praktisere som mor og om de sosiale sammenhengene de inngår i. For å få et nærmere innblikk i tenåringsmødrenes praksiser og hvordan de forholder seg til sine omgivelser, hadde det vært mulig å kombinere intervju og deltagende observasjon. Deltagende observasjon gjør at en kommer nærmere inn på de en studerer (Fangen 2004:15). Observasjonsdata er også godt egnet til å få innsikt i hvordan personer forholder seg til hverandre (Thagaard 2003:12). Det er flere grunner til at jeg valgte bort en slik tilnærming.

For det første er det primært mødrenes egne fortellinger, slik de kommer frem i samtalen, som er i fokus i dette studiet. Jeg er interessert i mødrenes tale om egne erfaringer, og ikke om deres fortellinger er nøyaktige og ”riktige”. For det andre har jeg ikke vært ute etter å tolke hva de gjør, men hva de sier de gjør. For det tredje undersøker jeg et mye videre sett av relasjoner som mødrene inngår i, for eksempel hvordan de opplever møtet med barselavdelingen. Dessuten er det både praktisk og etisk problematisk å gå inn å observere mennesker i deres privatsfære. Det kan lett føre til at de føler seg utilpass og overvåket. En slik tilnærming ville også vært for tidkrevende. Selv om det ikke kommer direkte til uttrykk i analysen, spiller observasjoner en rolle for hvordan jeg forstår materialet mitt. Det henger sammen med at fire av de syv mødrene jeg snakket med hadde med seg barna under intervjusamtalen.

4.3 Antall informanter og generaliserbarhet

Det empiriske materialet i dette studiet består av syv intervjuer med mødre som var under tjue år da de fikk barn og som på intervjutidspunktet ennå ikke hadde barn i skolealder. Ideelt sett så bør størrelsen på utvalget vurderes ut ifra et ”metningspunkt” slik at flere informanter ikke gir ytterligere forståelse av undersøkelsestemaet. Samtidig bør antall informanter ikke være større enn at det er mulig å gjøre en dyptpløyende analyse (Thagaard 2003: 56-57). I dette prosjektet var den opprinnelige planen å ha åtte informanter. Antallet ble fastsatt ut ifra det jeg anså som mulig å analysere innefor de tidsmessige og størrelsesmessige rammene for en masteroppgave. Tenåringsmødre er en liten gruppe og det viste seg etter hvert at det både var vanskeligere og mer tidkrevende få tak i informanter enn det jeg hadde trodd på forhånd. En av dem jeg hadde kontaktet ble syk og vi avtalte ikke noe nytt intervju. De fem første intervjuene ble gjennomført og transkribert i løpet av seks uker. De to neste ble utført tre måneder senere. Det at intervjuerperioden ble strukket og mangel på informanter gjorde at jeg fravek den opprinnelige planen og endte opp med et antall på syv.

Etter at jeg hadde intervjuet de fem første mødrene følte jeg at det ble mange gjentakelser. Jeg tenkte jeg muligens nærmet meg grensen for metningspunktet, men da jeg hadde gjennomført de to siste intervjuene opplevde jeg at begge disse mødrene ga nye og viktige innspill. Dette kan henger sammen med det lange oppholdet i intervju perioden.

Analyseprosessen peker på forskerens arbeide i å utvikle en forståelse av materialet (Thagaard 2003: 109). Den analytiske tankeprosessen var godt i gang da det var tid for de siste intervjuene. Ved å tenke i hermeneutiske termer kan man si at; ved å ha fått oversikt over store deler av materialet hadde jeg tilegnet meg en ny og dypere forståelse før de siste intervjuene ble gjennomført. Det vil si at jeg møtte med en annen forforståelse til de to siste intervjuene enn jeg gjorde til de første. På den annen side ville antakeligvis en slik fortløpende tolkningsprosess også være tilstede uavhengig av tidsforsinkelsen. Intervjuene fulgte samme intervjuguide, og oppfølgingsspørsmålene som ble stilt var forholdsvis like.

Kravet til metningspunkt henger sammen med et krav om generaliserbarhet og det Andenæs kaller ytre validitet. Når en gjennomfører en vitenskaplig undersøkelse ønsker en at det skal være gyldig for flere enn de som inngår i undersøkelsen. Ytre validitet peker på at en påstand er holdbar også for andre situasjoner enn den som blir utforsket (Andenæs 2000: 304). Andenæs peker på to typer teoretiske argumentasjoner for å bestemme den ytrevaliditeten, nærmere bestemt aggregattype-generalisering og generaltype- generalisering. Den først nevnte er basert på et representativt utvalg, på basis av dette utvalget trekkes slutninger om resten av populasjonen. Problemet med denne type generalisering er at mangfold og variasjon blir erstattet av et gjennomsnitt. ”Fordi vi får vite noe om grupper av individer, ikke om de enkelte individene (Bakan 1969 i Andenæs 2000:305), er det kunnskap som kan være vanskelig å overføre til nye enkelt tilfeller ”(Andenæs 2000:305). Generaltype-generalisering åpner for å bevege seg fra generalisert kunnskap til partikulær kunnskap. Forutsetningen er at utvalget representerer de individuelle variasjonene som eksisterer på det bestemte området (Andenæs 2000:304).

Smith påpeker at kvalitative studier ofte blir kritisert for å være begrensende i sine implikasjoner fordi de er bundet opp til enkelte settinger. Denne kritikken ser bort ifra hvordan lokale forhold er vevd inn og gjennomtrukket av translokale eller ikke lokale påvirkninger (Smith 2005:42). Velferdstatens institusjoner står for en slik translokal påvirkning. I følge Smith er institusjonene i seg selv former for generaliserende sosiale organiseringer (Smith 2005:42). Kulturelle forståelser og diskurser kan forståes som andre typer translokale generaliserende påvirkninger eller institusjoner som virker inn i hverdagslivets organisering.

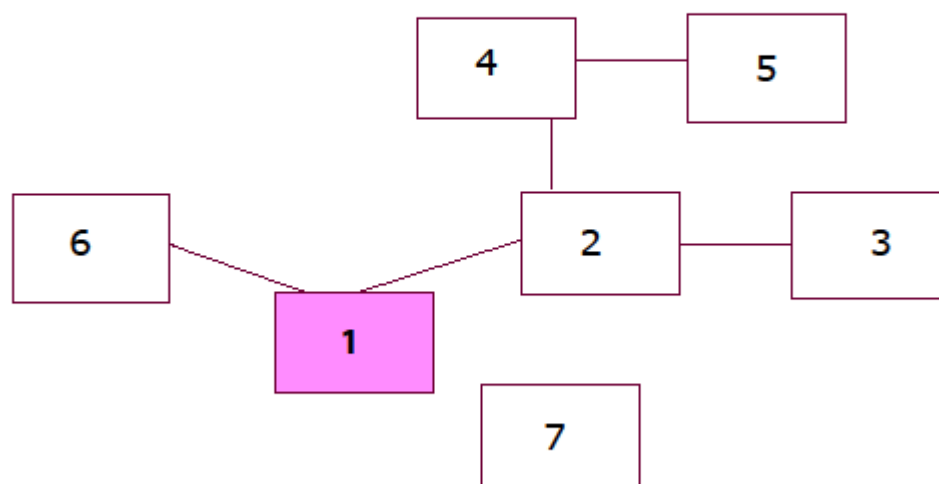
Som en ser åpner både Andenæs og Smiths for at kvalitative tilnærminger kan ha en generaliserende kraft. Andenæs i form av generaltype-generalisering og Smith i form av translokale generaliserende påvirkninger. Dette er interessant fordi det som da blir avgjørende for om en kvalitativ studie kan gi generalisert kunnskap, er et bredt sammensatt utvalg. I tillegg har man et fokus som er rettet mot de translokale forhold som virker inn på hverdagen.

Det er gjort lite kvalitativ og kvantitativ forskning i Norge på tenåringsmødre. Det er derfor vanskelig å si hvor representative mødrene i dette studiet er. Studiet viser, som vi etter hvert vil se, at også mødre som fikser situasjonen finnes, dette står som kontrast til den utbredte problemorienterte forståelsen av gruppen. Det er og en stor variasjonsbredde i hvordan de fikser hverdagen og hvilken betydning familie og velferdstat har for at de skal kunne greie. Deres tale er også preget av ulike moderskapsdiskurser.

4.4 Rekruttering og kontakt med informantene

For å rekruttere informanter tok jeg i bruk ”snøballmetoden” (Thagaard, 2003).

Figur 2. Kart over hvordan ”snøballen rullet” og informantene ble rekruttert

Informantene kommer fra fire ulike miljøer. Jeg hadde i utgangspunktet kontakt med to tenåringsmødre fra to ulike miljøer og håpet at de ville sette meg i forbindelse med flere mødre. Etter hvert viste det seg at bare en av dem kjente andre tenåringsmødre. Hun (informant nummer en) ble derfor utgangspunktet for rekrutteringen og satte meg i kontakt med informant nummer to osv. Forbindelses linjene i figur to viser hvordan ”snøballen rullet”.

Jeg ønsket å legge minst mulig direkte press på mødrene. Derfor fikk jeg de jeg allerede hadde intervjuet til å spørre andre tenåringsmødre om de var villige til å la seg intervju. Hvis det var i orden ringte jeg og ga en kort presentasjon av studiet mitt og vi avtalte tid og sted for intervju. Mødrene fikk da en mulighet til å stille meg spørsmål angående intervjuet. Det var få spørsmål som dukket opp i løpet av telefonsamtalene. Det kan henge sammen med at den som rekrutterte dem allerede hadde blitt intervjuet og hadde videreformidlet sine erfaringer. Fordelen med en slik fremgangsmåte var at de nye informantene visste litt om hva jeg skulle spørre om, og hvordan intervjuet foregikk. En fare med at noen av informantene er bekjente er at de kan begynne å snakke om hverandre. Jeg opplevde aldri det som et problem.

For å få informanter fra ulike miljø fikk jeg en av mødrene til å dele ut skriftlig informasjon om prosjektet til en ”ungmor barselgruppe” og til den ansvarlige helsesøsteren (vedlegg 1). Dette ga ikke noe resultat. Hvorfor det ikke førte frem er vanskelig å si noe sikkert om. Det å bli intervjuet kan i seg selv virke skremmende. En skriftlig presentasjon gir et seriøst og alvorlig inntrykk. Noen ganger støtter et slikt inntrykk troverdigheten, men i denne sammenhengen kan det ha virket mot sin hensikt. Det henger antakeligvis både sammen med gruppen jeg ønsket å komme i kontakt med, men også prosjektets tema. Mødrene i gruppen var unge og forholdsvis ferske som mødre. Muligens hadde responsen vært bedre hvis prosjektet hadde blitt presentert muntlig av meg for gruppen. Det hadde gitt dem en mulighet til å stille spørsmål om de lurte på noe og blitt trygge på meg. Terskelen for å melde seg på hadde da kanskje blitt lavere. Det kom også frem i et senere intervju at mange av mødrene i denne gruppen var alene med barnet, slet med problemer i forhold til å få nok søvn og var mer eller mindre utslitte. I en slik situasjon har en lite overskudd til bli intervjuet. Dette kan være problematisk fordi en står i fare for å miste innsyn i livet til de

som er slitne, på den andre siden var det flere av mødrene jeg snakket med som hadde vært gjennom slitsomme perioder preget av lite overskudd og dårlig nattesøvn. Bortsett fra dette var det bare en av dem som ble spurt direkte som sa nei til å la seg intervju, i tillegg ble som nevnt en av informantene syk den dagen vi skulle møtes og intervjuet ble aldri gjennomført.

4.5 En kort presentasjon av informantene

Alle de syv informantene er oppvokst i Norge og har foreldre som har bakgrunn i vestlig kultur. Det samme gjelder for barnefedrene. Det er viktig å ha i bakhodet at historiene til tenåringsmødre med en ikke vestlig bakgrunn ville vært andre historier, andre moderskapsforståelser, og andre opplevelser i forhold til møtet med velferdstatens ordninger. De mødrene som bor alene har fått navn på A og de som er samboende har fått navn på T. (Se også oversikt analyseskjema vedlegg 4 for å få en nærmere kjennskap til informantene).

TUVA var nitten år da hun fikk Embla. Hennes barn var 3 måneder på intervju tidspunktet. Tuva bor sammen med barnefaren.

TIRIL var 18 år da hun fikk Eira. Barnet hennes var 2 år da hun ble intervjuet. Tiril bor sammen med barnefaren.

THERESE var sytten år da hun fødte Noa. Han var to og et halvt år på intervjutidspunktet. Therese hadde nettopp flyttet sammen med ny kjæreste etter å ha bodd hjemme hos foreldrene siden hun ble gravid.

ANDREA var så vidt fylt seksten år da Lise kom, to år senere fikk hun Lasse. Barna hennes var henholdsvis fire år og seksten måneder på intervju tidspunktet. Hun bodde hos foreldrene de første par årene med eldstemann. Barna har to forskjellige fedre. Andrea bor alene med barna, men har en ny kjæreste.

AIDA var nesten seksten da Linus ble født. Han var seks år på intervjutidspunktet. Aida bodde hjemme hos foreldrene til han var tre år. Aida har aldri levd sammen med barnefaren, men har hatt en samboer. Hun og barnet levde alene på intervjutidspunktet.

ANE var sytten år da Sara ble født. Sara var fjorten måneder på intervjutidspunktet. Ane bodde hjemme hos foreldrene sine sammen med barnefaren noen måneder etter fødselen.

Ane leier nå egen leilighet og bor alene med barnet. Hun har god kontakt med barnefaren, men har ennå ikke kommet frem til faste ordninger.

ANETTE var atten år da hun fikk Lars. Han var to år på intervju tidspunktet. Hun bor alene med barnet. Hun har aldri levd sammen med barnefaren og har så å si ingen kontakt med han.

4.6 Konfidensialitet og konsekvenser

Det at en av mødrene ble utgangspunktet for rekrutteringen førte til at fire av informantene var oppvokst i samme småby, hadde gått på noen av de samme skolene og hadde forholdsvis lik sosiokulturell bakgrunn. Dette er en av ”snøballmetodens” svakheter, ideelt sett hadde det antakeligvis vært bedre å sette i gang flere ”snøballer” og velge noen fra hver ”ball”.

At så mange av informantene opprinnelig kom fra samme sted og at flere av dem hadde kjennskap til hverandre gjorde at jeg stod overfor et etisk dilemma. Hvordan skulle jeg ivareta deres anonymitet i fremstillingen av dem? Hver historie er unik og antall informanter så lite at det ikke er nok å bare bytte navn og stedsnavn. Hvis en av jentene forteller at hun har vært med i prosjektet er det også mulig at foreldre, lærere og helsepersonell vil kunne kjenne igjen både henne og noen av de andre jentene. På den andre siden hadde alle bortsett fra en av jentene flyttet vekk fra barndomsbyen sin, slik at den største faren ligger i at mødrene kan kjenne igjen hverandre. En mulighet hadde vært å fremstille informantene som idealtyper. Fordi idealtyper er satt sammen av mange ulike situasjoner og personer, unngår en de etiske problemene (Widerberg 2001: 124). I og med at dette prosjektet bare har syv informanter så er grunnlaget for å danne idealtyper for lite. En annen mulig presentasjonsmåte er portretter. Widerberg skriver at portretter i motsetning til idealtyper er bilder fra virkelig personers liv eller situasjon. Det å bruke portretter av personer kan føre til etiske dilemmaer. En må passe å ivareta informantens anonymitet og lage et portrett som ikke virker krenkende. Et summarisk portrett er mindre problematisk å bruke enn et utfyllende (Widerberg 2001:124). Til slutt falt valget på å presentere informantene kort og skjematisk og å en bruke temasentrert tilnærming.

4.7 Intervjuene

Ønsket var å snakke med mødre som hadde fått barn i tenårene og som ennå ikke hadde barn i skolepliktig alder. Kravet til å ha barn under skole alder fordi det er dette en måte å begrense omfanget av empirien. Å ta med erfaringer fra møtet med skolen vill blitt for omfattende.

4.7.1 Intervjuguiden

Intervjuguiden er delt inn i fire tema (se vedlegg 3). Den første delen er forholdsvis kort, og har som formål å innhente bakgrunnsopplysninger om mødrene. Del to omhandler deres erfaringer i forbindelse med svangerskap og fødsel, den tredje delen tar for seg hverdagen med barnet og den siste delen har spørsmål som retter seg mer direkte mot moderskapets normative sider og mødrenes tanker om fremtiden.

Del tre er lagt opp som et livsformsintervju. Løpende tid er organiseringsprinsippet for denne type intervju. Det er gårsdagen som danner utgangspunkt for samtalen (Haavind 1987). En starter med å spørre hva som skjedde fra det øyeblikket barnet våknet om morgenen og følger opp med å spørre seg gjennom dagens detaljer og frem til mødrene legger seg. Spørsmålene har som mål å få tak i mødrenes beskrivelser av det som har skjedd og hvordan de reflekterer rundt de daglige hendelsene. Spørsmålene i denne delen av intervjuguiden er forholdsvis åpne og det er rom for oppfølgingsspørsmål slik at mødrene kan utdype sine fortellinger. Oppfølgingsspørsmålene er satt opp i stikkordsform i intervjuguiden.

Del to av intervjuet har et visst retrospektivt perspektiv fordi det er forbundet med mødrenes nære fortid, mens del tre og fire er forbundet med deres hverdagsliv og deres forståelser her og nå. Det vil si at den retrospektive delen av intervjuet for fem av mødrene handlet om det å bli mor som tenåring, mens den andre delen av intervjuet var bundet til det å være mor i begynnelsen av tjuårene. Og som Repstad (1993: 72) gjør oss oppmerksom på så blir ofte minner fra fortiden omformet slik at de passer inn i de oppfatningene en har i dag. Dette innebærer at deres fortellinger fra svangerskap, fødsel, barsel og spedbarnstid er preget av at deres moderskaps erfaringer frem til i dag.

4.7.2 Gjennomføring av intervjuene

Intervjuene tok fra litt under en time til bort i mot halvannen time. Jeg opplevde at de lengste intervjuene nærmet seg smertegrensen for hvor lenge vi greide å holde fokus på tema.

Jentene bestemte tid og sted for intervjuet. To av intervjuene forgikk på kafé og de resterende fem ble gjennomført privat enten hjemme hos meg, moren, eller hos besteforeldrene. Tre foregikk uten barn, under ett intervju overtok en tante ansvaret for barnet et lite stykke ut i samtalen, mens i tre samtaler var barnet til stede hele tiden.

De ulike intervjusituasjonene bød på ulike utfordringer. Kaféintervjuene fungerte bra. Vi fant et sted å sitte hvor det var såpass lite støy at lydopptaksutstyret fungerte samtidig som vi kunne prate konsentrert og uforstyrret og uten tilhørere. Til tross for det var det av og til vanskelig å transkribere intervjuene på grunn av bakgrunnstøy. Å gjennomføre intervju med barn tilstede opplevdes annerledes. Det krevde at både mødrene og jeg måtte konsentrere oss på to fronter; om barnet og om hverandre. For at det skulle være mulig å gjennomføre intervjuet så måtte barnet være tilfreds. Samtalene fikk derfor flere brudd og at det var lett å spore av og begynne å snakke med og om barnet. For min del var det ikke noe problem å ha barna der, men for mødrene hadde det nok vært best uten. Det som var positivt var at det var mulig å ta utgangspunkt i det barnet gjorde for å komme videre i samtalen, det var også fint å se hvordan moren snakket til og tok hånd om barnet. Selv om jeg ikke bruker disse observasjonene direkte i oppgaven er de med på påvirke hvordan jeg tolker det som ble sagt.

Jeg opplevde alle mødrene som forholdsvis åpne og uredde. Det var allikevel store variasjoner i forhold til hvor utfyllende svar de ga noe som nok både henger sammen med ulike personligheter, dagsform og modenhet. Det var også ulikt hva de vektla. For eksempel var en engasjert i hvordan skolen forholdt seg, mens en annen var opprørt over hvordan hun ble behandlet på helsestasjonen.

I et av tilfellene førte det at det var barn tilstede til at jeg ved en feiltakelse fikk slått av opptaksutstyret og mistet den siste delen av intervjuet. For å få med mest mulig av det som gikk tapt så refererte jeg resten av intervjuet på Mp3 spilleren rett etter at samtalen var over.

Intervjuene startet med at vi gikk gjennom informasjonsskrivet, som de fleste hadde leste gjennom på forhånd (vedlegg 1) og samtykkeerklæringen (vedlegg 2). De fikk anledning til å stille oppfølgings spørsmål før de underskrev på samtykkeerklæringen. Jeg understreket at de til enhver tid kunne velge å unnlate å svare på spørsmål og at de kunne trekke seg fra prosjektet når som helst. Det var bare en som spurte utdypende spørsmål og en som ønsket intervjuutskrift. Ingen har trukket seg til nå og alle svarte på spørsmålene som ble stilt.

Den første delen av intervjuet bød på få problemer, men det var ikke alle som kjente foreldrenes utdannelse og hvor gamle foreldrene var da de fikk sitt første barn. I ettertid ser jeg at det kunne vært lurt å spørre mer om foreldrenes bakgrunn, men selv om jeg ikke spurte direkte om det fortalte de fleste om boforholdene hjemme hos mor og far og hva de jobbet med. Del tre var utformet som et livsformsintervju noe jeg kommer nærmere innpå lengre ned.

Den fjerde delen av intervjuguiden omhandler forestillinger om moderskapet. Dette er spørsmål som krever refleksjon fra de som blir intervjuet. For mange av mødrene opplevdes disse spørsmålene fremmede og nye. Det at de ikke hadde tenkt over det har kanskje en sammenheng med at de er unge. Flere av mødrene opplevde at det var problematisk å reflektere over noe som de ikke hadde tenkt på tidligere. Til tross for dette kom det etter en stund frem nye tanker om temaene.

Smith skriver at intervjusituasjonen kan bli gjenstand for det hun kaller ”institusjonell erobring”. Med det mener hun at institusjonelle diskurser erstatter eller tar inn i seg de beskrivelsene som er basert på erfaringer. Dette skjer spesielt når informanten og forskeren er familiære med institusjonelle diskurser og ut ifra det vet hvordan de skal snakke. Ofte oppdager ikke forskeren at dette har skjedd før hun leser gjennom det transkriberte intervjuet (Smith 2005: 155-156). En videreføring av denne tanken er at intervjusituasjonen også kan bli gjenstand for en type ”kulturell erobring”. Da jeg transkriberte mine intervjuer oppdaget jeg at det i alle intervjuene eksisterte en uutalt og underforstått enighet mellom informantene og meg. Denne enighet handlet om en slags grunnleggende normativ forståelse om moderskapet og hva barn er, denne forståelsen er slik jeg ser det kulturelt forankret. Både mødrene og jeg har internaliserte forståelser, og er kjent

med hvordan man samtaler innenfor ulike moderskapsdiskurser. Dette ble ofte bestemmende for hvordan vi snakket.

4.7.3 Erfaring ved bruk av livsformsintervju

Morspraksis er i dette prosjektet tidligere definert som det arbeidet mødre gjør i direkte og indirekte omsorg overfor barna. Livsformsintervjuet er en intervjumetode som kan gi mulighet til å få tak i det Smith kaller "arbeidskunnskap". "Arbeidskunnskapen" har to sider, den ene siden er personens erfaringer og følelser i forhold til eget arbeid og det andre hvordan personen samordner sitt eget arbeid med andres arbeid (Smith 2005:151).

Intensjonen ved å utforme deler av intervjuguiden som et livsformsintervju var derfor å få frem morspraksiser og mødrenes refleksjoner rundt måten de ordnet hverdagen på både alene, og i samspill med andre.

Den største fordelen med å legge opp intervjuguiden etter dette prinsippet var at det ble mulig å følge hendelsesforløpet gjennom en dag, samtidig som det var greit å stille oppfølgende spørsmål og spørsmål som omhandlet andre erfaringer innimellom. Det var alltid en konkret hendelse i en tidsrekkefølge å komme tilbake til når oppfølgingsspørsmålet var besvart. Noe som gjorde at livsformsintervjuet fungerte godt som et organiseringsprinsipp.

Livsformsintervjuets egenart innebærer at det kan ta flere timer hvis en får informanten til å gi "tykke" beskrivelser. Jeg opplevde at det var vanskelig å få jentene til å fortelle detaljert om de mest hverdagslige hendelsene, til tross for det fikk jeg i denne delen av intervjuet et godt innblikk i deres hverdag. Antakeligvis er det en kombinasjon av flere faktorer som førte til at jeg ikke fikk "tykke" beskrivelser. For det første så var dette bare en del av intervjuet og jeg hadde forespeilet mødrene at det skulle vare mellom en og en og en halv time. Det vil si at det tidsmessig ikke var rom for altfor inngående beskrivelser. For det andre hadde vi en felles erfaringsbakgrunn som mødre, noe som kanskje førte til at de ikke opplevde at det var nødvendig å gå i dybden på hver enkelt detalj. Hverdagslivets aktiviteter oppleves som trivielle, de blir usynlige fordi de er så synlige (Gullestad 1989). En kan derfor si at forskerens oppgave er å trekke det usynlige frem i lyset. Under intervjuene var jeg opptatt av ikke å legge ord i munnen på mødrene og la dem komme frem med sine

fortellinger. Til tross for at jeg stilte oppfølgingsspørsmål av typen; hva skjedde så, hvor var dere da, er det slik det pleier å være osv, så fikk jeg ikke særlig utfyllende svar. Det opplevdes vanskelig for mødrene å huske detaljene i det som hadde skjedd dagen før, og ofte gikk de over til å fortelle overfladisk om hvordan det pleide å være. I tillegg hadde jeg liten erfaring med å intervju. Det kan ha bidratt til at de ikke ga detaljerte beskrivelser av gårsdagen.

Da Haavind brukte livsformsintervju i sin undersøkelse var hun ute etter beskrivelser som kunne dokumentere innholdet i småbarnsfamiliens hverdagsliv. Beskrivelsene skulle være komplette og detaljerte ut fra familiemedlemmenes egen forståelse, samtidig skulle det gi forskeren mulighet til å se en rekke subjektive fortellinger om de samme sosiale omstendighetene. Målet var at beskrivelsene skulle være sammenlignbare og at de til sammen skulle vise de mulighetene som de bestemte sosiale omgivelsene kunne gi (Haavind 1987: 85). Utgangspunktet for å bruke livsformsintervju i dette prosjektet var å få tak i tenåringsmødrenes morspraksiser. Tanken var at gode beskrivelser av hva de gjør kunne være en fruktbar tilnærming. Intervjumetoden er svært detaljorientert. Som tidligere nevnt oppstod det en slags forståelse mellom mødrene og meg om hva som var relevant å snakke om, det førte til at detaljene uteble. I etterkant viste det seg at de detaljerte hverdagsbeskrivelsene som kom frem ble lite relevante for prosjektet i sin helhet. For å si det kort, nitidige beskrivelser av bleieskift og morgenrutiner har, til tross for at det er arbeid som mødrene gjør, liten betydning for å forstå hvordan de former sitt moderskap. Allikevel satt jeg igjen med en følelse å ikke ha gjennomført denne delen av intervjuet på en tilfredstillende måte.

I ettertid har jeg spurt meg; var denne måten å gjøre et intervju på fruktbar for prosjekt? Ville jeg fått like god kunnskap om tenåringsmødres morspraksiser ved å stille mer temabaserte spørsmål om det de gjør som mødre? Svaret må selvfølgelig bli hypotetisk. Ut ifra mitt erfaringsnivå hadde jeg en opplevelse av at metoden ikke fungerte slik den er ment å fungere og at gjennomføringen kunne vært bedre. På den andre siden fungerte metoden godt som et organiseringsprinsipp, slik at det var lett å holde tråden i intervjugangen. Det å kunne forfølge et emne for så å komme tilbake til et gitt tidspunkt virket betryggende. Noen av disse ”sidesprangene” i samtalene har gitt nye impulser til prosjektet. Konklusjonen på

spørsmålet blir derfor at bruken av livsformsintervjuet var til hjelp i intervjusituasjonen og på den måten var et positivt bidrag til prosjektet.

4.7.4 Samtaler preget av kjønn

Samtalene med mødrene var kjønnede i den forstand at samtalens tema var rettet mot kvinner og moderskapet, men at temaer som angikk fedre og bestefedre ble så å si fraværende i samtalene var overraskende. Slik det kom frem i samtalene med mødrene så tilhører barn og moderskap i stor grad en kvinneverden. Da jeg leste gjennom intervjuene oppdaget jeg at fortellingene i stor grad omhandlet mødrene, deres mødre igjen og andre mødre. Dette kan henge sammen med at flere av fedrene rett og slett var fraværende, men det kan også henge sammen med at temaet i dette prosjektet er så sterkt rettet mot moderskapet. Mødrene var opptatt av seg selv som mor, og jeg hadde for det meste fokuset rettet på moderskapet. Innimellom kom det frem at både barnets fedre og mødrenes fedre var viktige i hverdagens praksiser. Selv om empirien på dette området er knapp er det som nevnes så interessant at fedre blir gjort til et eget underkapittel i neste hovedkapittel.

4.8 Forskerrollen

Tove Thagaard (2003:100) skriver at forskeren så langt det er mulig må forsøke å ikke la sine egne verdier prege intervjusituasjonen, slik at informanten ikke besvarer spørsmålene utifra det de oppfatter som forskerens verdier og meninger. Aldersforskjeller og status kan være faktorer som gjør at informanten snakker forskeren ”etter munnen”. Det er en betydelig aldersforskjell mellom meg og mødrene. I intervjusituasjonen virket det som det hadde liten betydning, men etterpå har jeg spurt meg selv; hadde det en betydning at jeg var like gammel som deres foreldre? At jeg både var tenåringsmor og småbarnsmor? At jeg var kvinne og hadde kunnskap om det de snakket om? Dette er vanskelig å besvare. Muligens så de på meg som en autoritet på området. En kan se på samtalene som fremvisninger. Det innebærer at det var viktig for dem å fremvise seg for meg på en slik måte at de fikk aksept for sine morspraksiser. På mange spørsmålene fikk jeg svar som ” Det går helt greit”, eller ”det var ikke noe problem”. Jeg har i etterkant lurt på om det var så enkelt i praksis som det

de ga inntrykk av. På den andre siden så fremstod de alle som åpne og når det dukket om ting som engasjerte dem spesielt eller ting som var problematisk fikk jeg svar som viste til andre verdier enn mine egne.

Jeg forsøkte hele tiden å ha en respektfull holdning til det de sa og å være bevisst at mine egne forståelser og fordommer ikke skulle prege samtalen. Selv om en har tenkt gjennom og er klar over sitt eget ståsted på forhånd er det ikke til å unngå at forskerens egne normative holdninger er med på å prege samtalen. I transkriberingsprosessen prøvde jeg derfor bevisst å se etter tegn på hvordan samtalen var preget av min forforståelse. Det enkelte intervju ble transkribert før det ble foretatt et nytt intervju. Erfaringen fra et intervju kom derfor det neste til gode og ga meg en mulighet til å bli en bedre intervjuer.

4.9 Bearbeiding og analyse av det innsamlede materialet

Undersøkelsesspørsmålet i dette prosjektet er tredelt og omhandler de nære relasjoner, velferdstaten samt kulturelle normer for moderskap. ”Et hovedskille i kvalitativ analyse går mellom studier som fokuserer på betydningen av hvordan informantene uttrykker seg, og studier av innholdet i teksten.” (Thagaard 2003:110). For å skape et mest mulig helhetlig bilde så er analysen i dette prosjektet til en viss grad et forsøk på å danne bro mellom dette skillet. De ulike analysekapitlene har ulike tilnærminger. I første analysekapittel som tar for seg de nære og personlige relasjonene er hovedfokuset på informantenes praksiser og hva de innebærer for deres moderskap. I det siste analysekapittel derimot, vektlegges talen om moderskapet.

For å få stoffet ”under huden” ble intervjuene over gjennomlest flere ganger. Jeg lagde en illustrasjon av helhetsbildet jeg satt igjen med etter gjennomlesningene (vedlegg 7). Denne illustrasjonen har vært en nyttig retningslinje i prosjektet. I løpet av gjennomlesningsperioden dukket det opp analysetemaer og overskrifter. Jeg lagde en skjematisk oversikt over informantene (vedlegg 4). Så foretok jeg en ”hovedlesning” hvor jeg plukket ut sitater som passet under de ulike overskriftene. Fordelen ved å ha flere perspektiv på det samme stoffet var at hovedgjennomlesningen ga nye forståelser og pekte på nye sammenhenger. Til tross for at jeg hadde foretatt en slik hovedgjennomlesning måtte jeg gå tilbake i intervjuene for å finne frem til nye sitater. Dette henger sammen med at

prosjektet har en delvis eksplorerende tilnærming. I løpet av skriveprosessen dukket det opp temaer som ga nye ideer og som førte til ny innsikt samtidig som andre temaer falt fra.

I intervjusituasjonen blir forskeren stilt overfor en konflikt mellom respekten for grensene til intervjupersonen og materialets sannhetsgehalt (Fog 2001:211). Det dukket opp noen etiske dilemmaer når jeg skulle velge sitater. Et dilemma oppstod i forbindelse med at sitatenes karakter endret seg med en gang de ble til en nedskrevet tekst. Det som var blitt sagt endret seg fra å være noe flyktig og lett til å bli noe varig og seriøst. Jeg la merke til at tenåringsmødrene ofte brukte ord som; lissom, greit og også. Skulle jeg skulle beholde denne muntlige formen? På den ene siden var jeg redd for at den muntlige fremstillingen ville virke fordummende slik at mødrene fremstod i et dårlig lys og at budskapet deres ble utydeliggjort på grunn av sjargongen. På den andre siden virket det også viktig å beholde det muntlige uttrykket fordi det gjorde teksten levende og tydelig viste at den som fortalte faktisk var en ung mor. For tekstanalyse er det også viktig å få med alt som ble sagt. Et eksempel er modalitetsanalyse som undersøker i hvor stor grad taleren tilslutter seg en setning (Winther og Phillips 1999:95). Modaliteten kan blant annet uttrykkes ved ”hedges”. En ”hedge” moderer påstanden i setningen. ”Lissom” var et ord som ofte ble brukt av mødrene når de fortalte. Ordet ”Lissom” er en slik ”hedge” (Winther og Phillips 1999:96). Alt dette gjorde at jeg valgte å beholde den muntlige formen.

Det å transkribere en tekst er også i seg selv en form for tolkning. Da jeg transkriberte noterte jeg meg de stedene som mødrene la trykket i setningen, hvor de la trykket på enkelte ord og de korte pausene i talen deres. Jeg noterte meg og de stedene hvor jeg oppfattet et spesielt stemningsleie, som glede, sinne eller tristhet. Dette kommer ikke til syne i sitatene jeg referer til i studiet, men notatene kom til nytte i analyseprosessen. De fikk meg til å huske intervjusituasjonen og sammenhengen ting ble sagt i. Mødrene snakket ofte sammenhengende uten å sette punktum. I stedet brukte de ofte bindeord. Det vanligste bindeordet var og. For at meningen i sitatet skal komme tydelig frem for leseren har jeg satt inn punktum på flere steder i det som opprinnelig var en sammenhengende talen. Punktumene er derfor også en del av tolkningen.

Dette prosjektet har en empiri nær tilnærmingstype og temaene er hentet fra det empiriske materialet. I et empirinært studie er det allikevel ikke uvanlig at temaene kommer

til uttrykk i teoretiske begreper. En av fordelene med dette er at man også kan få øye på det usagte i tausheten, på det som ikke blir fortalt gjennom materialet. Dette er av og til enda viktigere enn det sagte (Widerberg 2001:127). Under analyseprosessen konsentrerte jeg meg om et analyse kapittel av gangen, samtidig som jeg fortløpende forsøkte å ta vare på ideer som dukket opp og som kunne brukes i andre analysekapitler. I løpet av analyseprosessen kom jeg frem til nye teoretiske innfallsvinkler. Et eksempel på dette er da jeg tok i bruk Morgans (1996, 2002) praksisbegrep eller Finchs (2007) fremvisningsbegrep. De nye teoretiske innfallsvinklene ga meg verktøy som åpnet for nye forståelser både på det som ble sagt og det som ikke ble sagt. Jeg så både rommet og mellomrommene. Prosjektet ble til en kule jeg kunne ta opp i hendene, se nærmere på og dreie forsiktig rundt. Slik dukket det hele tiden opp nye vinklinger, bilder og sammenhenger. Samtidig kunne jeg strekke ut armene og holde kulen på avstand slik at prosjektet igjen fremstod som en helhet. På den måten ble det mulig for meg å beholde sammenhengen samtidig som jeg konsentrerte meg om et tema av gangen.

5. Nære relasjoner og moderskapsutforming

Analysen presenteres i tre tematiske deler. Disse tematiske delene kan forstås som tre områder

som har innvirkning på hvordan mødrene utformer sitt moderskap. Først et lokalt som fokuserer på de nære relasjonene. Videre et institusjonelt som tar for seg velferdstatens håndtering av tenåringssvangerskap og mødrenes møte med noen av velferdstatens tjenester. Til slutt et diskursivt område hvor jeg identifiserer ulike moderskapsdiskurser og ser på hvordan de er med på å forme mødrenes moderskapsforståelser. Hvert område utgjør et eget analysekapittel.

Problematikken i dette prosjektet baserer seg på tenåringsmødrenes egne fortellinger. Det kjennes derfor riktig å begynne med de nære relasjonene før jeg går videre til velferdstaten og diskursene. I dette kapitlet tar jeg derfor for meg hvordan jentene inngår i et sosialt samspill med familie og venner, og hvilken betydning disse har for deres moderskapsutforming.

5.1 Familien og familiebegrepet

Familien kan være en viktig støttespiller for tenåringsmødre. Esping-Andersen skiller mellom familiebaserte og defamiliserte velferdsregimer. I familiebaserte velferdsregimer er det offentliges rolle å være et sikkerhetsnett, mens det i de defamiliserte velferdsregimene bidrar til å redusere individets avhengighetsforhold til familien (Esping-Andersen 1999). Den norske velferdstaten er blant de mest defamiliserte, men også familiebasert omsorg spiller en rolle (Noack 2004:41). Familien er fortsatt en viktig ”velferdsproduserende” institusjon (Ellingsæter og Leira 2004:15). ”Familien er blitt en ”omnibus-institusjon”, som fyller sprekker i velferdsstatstilbudet” (Hagestad 1996: 55 i Noack 2004:46). Når tenåringer får barn er det en familiebegivenhet utenom det vanlige. Fortsatt er mye omsorg familiebasert (Lingsom 1997), og kanskje setter en slik familieforøkelse i mange tilfeller den resterende familien i en slags ”omsorgsberedskap”. Det er derfor interessant å se på hvilken rolle

familien spiller for de unge mødre og hvordan familien blir involvert i svangerskap, fødsel og det å være tenåringsmor.

Familie kan være så mangt. Hvem tilhører familien, hvor går familiens ”ytte grenser”? Det er ulike måter å begrepsfeste familie på. Noen omtaler familien som en ”...gruppe av personer som velger å leve i felles husholdning uavhengig av formelle og legale definisjoner.” (Ellingsæter og Leira 2004:16). En slik definisjon er snever i den forstand at en er nødt til å være medlem av samme husholdning. Dette innebærer for eksempel at så fremt besteforeldrene ikke lever under samme tak som barnebarn tilhører de ikke samme familie. På den andre siden er definisjonen vid, fordi den åpner opp for at familie er dem en deler husholdning med uavhengig av biologiske og formelle bånd. En annen tilnærming er å se på familiepraksiser. Begrepet innebærer at ”familier er hva de gjør” (Morgan 1996 i Ellingsæter og Leira 2004:16). Praksisbegrepets fortrinn er at det lettere gjør det mulig å få tak i endringer enn om man bruker et statisk familiebegrep hvor familien er en bestemt gruppe (Silva og Smart 1999, i Ellingsæter og Leira 2004:16). I dette prosjektet er det familiepraksis begrepet som ligger til grunn for forståelsen av familierelasjonene.

Turid Noack påpeker at seriemonogami statistisk sett nå ser ut til å være en realitet (Noack 2004:50). Andelen av de som etablerer seg på nytt med en ny partner er økende (Noack 2004:55). Dette har igjen ført til at det for mange barn er vanlig å ha en ”utvidet” familie. I tillegg til mødre, fedre, søsken og besteforeldre forholder barna seg til stemødre, stefedre og stebesteforeldre. Ved å bruke familiepraksisbegrepet, er det mulig å få en innsikt i hvordan de unge mødre koordinerer sitt moderskap med familien, innebefattet det man kan kalle den ”utvidede familien”. Etter hvert vil vi se at det spesielt er stefedrene som fyller rollen som den ”utvidet familie”.

Et problem med en slik bruk av familiepraksisbegrepet er at begrepet kan bli utvannet når mange får status som familiemedlemmer. Familieinstitusjonen er både et mentalt klassifikasjonssystem, og en sosial og økonomisk institusjon (Ellingsæter og Leira 2004:16). Det er mulig en bør trekke en grense for hvem som er innenfor og hvem som er utenfor familien. På den annen side så er hvem en innlemmer i familien avhengig av hvordan hver enkelt definerer situasjonen (Levin og Trost 2005:14). Mor og barn utgjør utgangspunktet for denne undersøkelsen. De unge mødrenes fortellinger om egne praksiser

og erfaringer gir et innblikk i hvordan det kan oppleves å være ung mor i dagens Norge. Det blir derfor deres familiepraksiser som må stå i sentrum. Det forteller meg også hvem de innlemmer i sin familie i forhold til praktisk hjelp og støtte.

Selve praksisbegrepet kan også være problematisk. Som nevnt innebærer begrepet at ”familier er hva de gjør” (Morgan 1996) men også hva de ikke gjør er en form for praksis. Det vil si at begrepet kan både aktive handlinger og det å unnlate å handle. Det å ikke stille opp er også en type familiepraksis. Hvis den som unnlater å stille opp blir forstått som en viktig del av familien, så påvirker dette hverdagen til mor og barn.

Fordi familien kan sees på som et konglomerat av forbindelser, kan det også være ulike praksiser innenfor samme familie. Noen stiller opp mens andre er fraværende. I analysen ser jeg hovedsaklig etter aktiv handling. Jeg er interessert i familiepraksiser hvor familien trer støttende til for mor og barn, og yter en eller annen form for omsorg basert på det som kan forstås som familiære moralske forpliktelser. Omsorg kan være så mangt alt fra bruk av tid til økonomisk støtte. Som nevnt er av og til deler av familien fraværende. I den grad hvor jentene selv nevner en slik familiepraksis som betydningsfull, vil jeg også ta for meg handlingsunnlattelse.

5.1.1 Andre nære relasjoner

Det er også mulig at relasjoner til andre nære personer, som for eksempel venner, kan være viktig for hvordan tenåringsmødre gjør og utformer sitt moderskap. Det at man føler seg i familie med noen, kan være like viktig for den enkelte som blodsband og det som formelt blir regnet som familie (Leira 2003:263). En viktig endring i forståelsen av familie er det å vektlegge subjektive og intime forbindelser fremfor formelle blods og ekteskapsband (Silva 1999:9). Vennskap kan være en slik forbindelse og er blitt betegnet som fremtidens relasjon (Giddens 1994).

En metode for å måle sosial integrasjon og familieforhold på, er å få personen til å tegne et kart over sin familie. Noen plasserer venner på et slikt kart, og det kan tolkes som en refleksjon av hvordan den subjektive forståelsen av familie har endret seg. For noen individer er intimitet og støtte fra andre blitt viktigere enn støtte fra slekten (Silva 1999:9). Praksisbegrepet åpner for at venner også kan være en del av den ”utvidede familien”. Det vil

si at hvem som inngår i mødrenes familie er et empirisk spørsmål. I dette prosjektet er det spesielt to grunner for å ikke innlemme venner i familien. For det første er det ingen av mødrene som omtaler venner som familie. For det andre spiller venner en annen rolle i tenåringsjentenes liv enn det familien gjør.

Giddens bruker begrepet ”*pure relationsship*” eller rendyrkede forhold for å beskrive det han mener er et særegent trekk for mellommenneskelige forhold i det senmoderne samfunn.

Et rendyrket forhold innebærer:

(...) en situasjon hvor to personer indgår i et sosialt forhold for dets egen skyld, for hva de pågjeldende hver især kan få ut af en varig forbindelse med hinaden, og som kun fortsætter for så vidt som begge parter anser det for at tilfredstille dem tilstrækkeligt for at blive i det.
(Giddens 1994:63)

Det rendyrkede forhold kommer først og fremst til uttrykk i vennskap, seksuelle forhold og i ekteskap eller samboerskap, men i følge Giddens kan også andre familierelasjoner bli påvirket av det rendyrkede forholdet (Giddens 1994). Vi skal etter hvert se at tenåringsmødrene inngår i flere slike rendyrkede forhold.

5.2 Moderskapsutforming i forhold til barnas fedre og stefedre

Farskapet formes i relasjon til moderskapet (Brandth og Kvande 2003:22) og visa versa. Relasjonene innefor den enkelte familie skaper farspraksiser (Morgan 2002:11) og de skaper morspraksiser. ”Praksisene kommer til syne i hvordan familien fordeler omsorg og avgjørelser i hjemmet ”(Morgan 2002:11 egen oversettelse). Det fedrene gjør har derfor betydning for det mødrene gjør og omvendt. Mødrenes fortellinger skiller seg fra hverandre når det gjelder forholdet de har til barnas fedre og eventuelle stefedre. Mangfoldet av ulike forhold til fedre gjør at det i det empiriske materialet kommer frem en rekke ulike familiepraksiser.

Mødrenes ulike forhold til fedrene gjør det vanskelig å kategorisere familiene. Det er allikevel et skille som fremtrer som viktig, skillet mellom de som har en samboer og de som ikke har det. I praksis betyr disse ulike familiepraksisene, et skille mellom de som har en å dele de daglige bekymringene med og de som ikke har det. Videre et skille mellom de som lever i en felles husholdning og de som lever i en alenehusholdning. Skillet kommer også til

uttrykk i fremvisninger av ”min familie”. Om mødrene bor alene eller har en samboer har konsekvenser for hvordan de utformer moderskapet.

5.2.1 De samboende

Therese, Tuva og Tiril hadde alle felles økonomi med sine respektive samboer. Ingen av dem jobbet på intervjudtidspunktet. Tuva fikk barselstipend fra lånekassen, og var i så måte den eneste av dem som bidro økonomisk til fellesskapet. Samboerne hadde altså hovedansvaret for å skaffe penger til familien. Alle tre fedrene jobbet mer enn full stilling i form av overtid eller ved å ha flere jobber. Therese som har et barn på to og et halvt år, forteller om samboeren som fungerer som far til Noa:

Kristian , han er IT konsulent, så han holder på med det, så jobber han litt i bar om kvelden for at vi skal klare oss så... vi må ha litt mer inntekt og nå kan ikke jeg jobbe så... så ..han jobbe litt ekstra. Men det går fint det han trives med begge deler han det er bare for en periode og, så det går greit det da, ikke noe problem.

Det er flere grunner til at mødrene er hjemme med barna. Tiril vil helst ha en deltidstilling så lenge datteren er liten, men har vanskeligheter med å finne arbeid. Hun sier at ”..det var egentlig derfor jeg skulle ha henne i barnehage de dagene, fordi jeg hadde lyst til å jobbe, det er ikke så lett å finne seg jobb egentlig”. Tuvas jente var bare tre måneder på intervjudtidspunktet, og hun og samboeren er enige om at hun skal ha et års permisjon før hun begynner å studere. Tuva forteller også at de vurderer om hun skal være hjemme enda et år, fordi de synes det er viktig av hensyn til det de anser som det beste for barnet : ”...nå tenker jeg at har jeg lyst til å være hjemme neste år også og vi er enige om det. At vi liksom forstår at det er Embla som er viktig her og nå”. Therese var høygravid med barn nummer to da vi snakket sammen, og hadde ikke vært ute i arbeid etter at hun hadde fått sitt første barn. Therese forteller”.. jeg vil egentlig være hjemme med barna , moren min har alltid vært der for oss når vi kom hjem fra skolen og sånn, det var fint, så det vil jeg og gjerne hvis det økonomisk mulig”.

Konteksten for moderskapsutformingen var at mødrene på intervjudtidspunktet var hjemme med barna sine. Mødrene begrunnet det med arbeidsledighet, omsorgspermisjon og en antagelse om hva som var til barnets beste. Fordi Tuva hadde gått på skole og ikke hadde hatt inntektsgivende arbeid mens hun gikk gravid, hadde ikke barnets far rett til å ta ut fedrekvoten. Tuva var derfor den eneste av de to som hadde mulighet til å være i permisjon.

Arbeidsledighet og omsorgspermisjon kan derfor sees på som ytre omstendigheter som er avgjørende for arbeidsdelingen i disse familiene. Hva som er til barnets beste er derimot knyttet til normer. Dette vil jeg komme nærmere inn på i kapittel syv, som tar for seg de diskursive aspektene ved moderskapsutformingen.

En av konsekvensene av at mor var hjemme var at mennene i disse forholdene var alene om forsørgeransvaret. Dette skiller seg fra det som er en "vanlig" familiepraksis i dagens Norge. For som Brandth og Kvande (2003:15) påpeker, så har det i løpet av de siste tjue årene foregått en endringsprosess fra en tradisjonell forsørgermodell der far hadde forsørgeransvaret alene, til et toforsørgersystem hvor foreldrene deler forsørgeransvaret. Vel og merke er det som oftest mannen som har det største forsørgeransvaret. Det eksisterer en lønnsforskjell mellom kvinner og menn med like lang utdanning (NOU 2008,6:52). Mødre arbeider også mer deltid enn fedre. I 2004 var det fem prosent av de sysselsatte fedrene med barn under seksten år som arbeidet deltid, mens syvogfjerde prosent av mødrene hadde deltidsarbeide (Kitterød og Kjelstad 2006:162).

For familiene i dette prosjektet førte mannens fulltidsstilling, overtid og ekstraarbeid til, at det var mødrene som hadde hovedansvaret for barnet og arbeidet i hjemmet. Det vil si at morspraksisen på denne måten var direkte rettet mot barnet og det praktiske og organisatoriske (ulønnede) hjemmearbeidet, mens farspraksisen gjerne var rettet mot lønnet arbeid og forsørgelse. Arbeidsdelingen i disse familiene fulgte derfor på intervjudispunktet det en kan kalle et tradisjonelt fordelingsmønster mellom fedrene og mødrene hvor moren stod for omsorgen og faren hadde ansvaret for å opprettholde de materielle godene. Denne arbeidsdelingen hadde betydning for hverdagens morspraksiser. Et eksempel er det mødrene fortalte om morgenrutinene i familiene. Therese forteller fra gårsdagen:

Vi stod opp klokken åtte. Samboeren min gjorde seg klar til å gå på jobben mens jeg stelte Noa og lagde frokost til oss. Vi spiste sammen alle tre. Det synes jeg er viktig at vi sitter rolig sammen og spiser, jeg spiser alltid sammen med Noa. Etterpå ordnet jeg Noa og meg, også kjørte jeg han til parken.

Therese har det hele og fulle ansvaret for å ta seg av Noa om morgenen, i tillegg legger hun forholdene til rett slik at familien kan møtes ved frokostbordet før de går hver til sitt. Måten hun former sitt moderskap på her bærer preg av et tradisjonelt kjønnsrollemønster hvor mor er omsorgsyter og tar hovedansvaret for barnet. Dessuten er hun opptatt av at måltidet er en sosial og oppdragene anledning, noe som innebærer at sønnen hennes ikke får "... lov til å

60

løpe rundt, men må sitte ved bordet for å lære seg det”. Tiril forteller om morgenen med Eira på to år:

Hun våkner i halv åtte tiden. Hun vil rett opp og så skal hun begynne å leke og sånt noe, finner fram lekene sine og kjører rundt her. Så lager jeg mat til henne, så kanskje hun hører litt på musikk for det er hun så glad i. Så går jeg og vasker og steller henne og sånn...om morgenen er jeg alene med henne og har hele ansvaret.

I Tuvas familie er det som oftest hun som har morgenansvaret for Embla på tre måneder:

Vi stod opp klokken åtte. Da var hun ganske våken så vi gikk og skiftet og sånn, også satte jeg henne i vippestolen også spiste jeg litt. Det er stort sett det vi pleier å gjøre om morgenen. Hun har som regel spist når vi står opp” (min kommentar: Embla får bare morsmelk).

Det er altså mødrene som vanligvis har ansvaret for barnet om morgenen. Også hverdagen med barnet tilhører mødrene. Alle begivenheter sammen med barnet kan forstås som det Haavind (1987: 100) kaller sosiale anledninger. Fordi disse fedrene på intervjudispunktet jobbet ekstra mye hadde de få sosiale anledninger sammen med barna. Anette Meling (2007:23) skriver at interaksjonen en har med barnet gjennom omsorgsarbeid og aktiviteter kan ses på som sosiale anledninger til kompetanseutvikling. Hos de samboende familiene kan det se ut til at det er mødrene som har størst mulighet til å utvikle sin foreldrekompetanse. Kompetansen mødrene utvikler i en til en interaksjon med barnet, er i sin tur viktig for hvordan de utformer moderskapet. En følge av dette er blant annet at de antakeligvis er den av foreldrene som får størst makt til å definere og innføre praksiser som de mener er til barnets beste.

Tuva som har et så lite barn tilbringer hele dagen sammen med barnet, men de andre to har plass i korttidsbarnehage og park. Det innbærer at de har en form for avlastning som kanskje kompenserer noe for at fedrene er nødt til å arbeide mye.

5.2.2 Alenemødrene og alle fedrene

Morgan skiller mellom biologiske fedre og sosiale/husstandsfedre (Morgan 2002). Et lignende skille finner jeg spor av i intervjuene. Når mødrene snakker om barnas fedre så er det ut i fra det som kan forstås som to typer farsbegrep. For det første, et biologisk farsbegrep som peker på den genetiske tilknytningen til barnet, og for det andre et sosialt farsbegrep som peker på hvem som er faren ”i ånden”. Therese pekte på dette når jeg spurte henne om barnefarens alder:

Pappan er, altså nå har han en annen pappa enn dette barnet her da, men han er 26 tror jeg hans er, pappaen her er 25 (peker på magen sin) Han fungerer egentlige mer som pappaen for Noa også.

Morgan beskriver den biologiske og sosiale faren som to ulike personer. Det vil si at den sosiale faren er en stefar som lever sammen med mor og barn. Slik jeg forstår begrepene så kan biologisk far og sosiale far også være samme person. Et barn kan derfor i praksis ha flere sosiale fedre. Det essensielle er om han tar ansvar og viser omsorg for barnet. Når flere fedre blir involvert, kan forholdene rundt farskapet bli forholdsvis komplekse. For ”Hvilken far har rettigheter og forpliktelser; den biologiske eller den sosiale faren med daglig omsorg? (Morgan 2002:11). Hva hvis stefaren flytter ut og barnet får en tredje far? Biologiske fedres rettigheter og plikter blir definert gjennom lovgivning. Samtidig eksisterer det flere ulike praksiser. Disse er ikke lovfestet, men peker på kulturelle farskaps forståelser. Disse kulturene kommer blant annet til syne gjennom ulike familiepraksiser.

Hvordan organiserer så alenemødrene sin hverdag i forhold til barnas fedre og stefedre? Hvilken betydning har disse fedrene for morspraksisen? Ane er den eneste av alenemødrene som har et stabilt forhold til den biologiske faren. De andre biologiske fedrene praktiserer det jeg tidligere har kalt handlingsunntakelse. De tar så og si ikke kontakt, og har lite å gjøre med barna sine. Fordi de er så fraværende er de kun biologiske fedre og ikke sosiale fedre. Aida forteller dette om den biologiske faren til Linus

Nei, vi har prøvd å ha kontakt, men så syns han det er gøy å ha kontakten i fjorten dager også plutselig slutter han å ringe og å ta telefonen når vi ringer ,og vi hører ikke noe mer og sånn, så det er ikke noe vits i. Det gjør bare vondt for Linus.

Mødrene som ikke har en biologisk barnefar som stiller opp må basere seg på andre nære personer når de har behov for avlastning og støtte. To av mødrene har tidligere bodd sammen med menn som ikke var den biologiske faren til barnet deres. Mødrene har holdt kontakt med disse sosiale fedrene etter samlivsbruddet. Aida har kommet frem til en ordning med sin tidligere samboer som hun levde sammen med i tre år:

... han har alltid stilt opp for Linus hele tiden og han har ham annen hver helg nå og sånn selv om han ikke er faren, men som han sier han har alltid stilt opp og det vil han alltid gjøre.

Andrea forteller noe lignende om den biologiskes faren til sitt yngste barn

” fordi altså faren til den eldste han har vi ikke kontakt med mens faren til den yngste har påtatt seg ansvaret for begge to så han har begge to annenhver helg og en dag i uka... Han var ikke mer enn 19 da vi fikk vår yngste”.

Andrea bor ikke lenger sammen med faren til den yngste, men mens han bodde sammen med henne var han den sosiale faren til begge barna. Etter samlivsbrudd fortsatte han i rollen som sosial far både for sitt stebarn og sitt biologiske barn. Stefaren til Linus gikk også inn i en sosial farsrolle da han bodde sammen med Aida. Når Aida forteller at stefaren til Linus sier at han alltid vil stille opp for barnet så viser det at det å være den sosiale faren forplikter. For disse unge mennene fortsetter de moralske forpliktelsene til barnet selv om samboerforholdet med moren er over. Forpliktelsene de sosiale fedrene har til barna kan føre langt inn i fremtiden, i hvert fall så lenge moren ønsker det. Dette kan være et problem for disse sosiale fedrene fordi de ikke har noen juridiske rettigheter overfor barnet. De er derfor avhengig av morens tillatelse for å kunne treffe barna. Noe som gjør at deres forhold til barna muligens vil endres når barna blir eldre, eller når de eller mødrene etablerer et nytt langvarig forhold.

Forholdet mellom tenåringsmødrene og deres tidligere samboere sees på som et rendyrket forhold. Et forhold som de to voksne fortsatt finner tilfredstillende. Det mødrene får ut av forholdet til sine tidligere samboere er blant annet en tilstedeværende far til barnet. I dagens samfunn representerer barn en livslang stabil sosial relasjon. Det er med dette som bakteppe at vi må forstå at barn er en viktig del av menns identitet. Maskulinitet kan knyttes både til yrkesarbeid og barneomsorg. Det gjør at dagens fedre har sammensatte identiteter (Brandth og Kvande 2003:205). I følge Fairclough er det dialektisk forhold mellom den diskursive praksisen og den sosiale praksisen (Jørgensen og Phillips 1999:28). Menns maskuline identitet formes både gjennom diskursen om ”den nærværende far”, og gjennom praktiseringen av den (Brandth og Kvande 2003:205). Muligens har mødrenes tidligere samboere tatt opp i seg den diskursive forståelsen om ”den nærværende far” og det har blitt en del av deres maskuline identitet. Å praktisere et nærværende farskap vil si å være en sosial far. Det styrker de følelsesmessige båndene til barnet. Det styrker også foreldre kompetansen. Til sammen kan dette bidra til å forstå hvorfor stefedrene opprettholder den sosiale kontakten med mor og barn.

Bare en av mødrene som ble intervjuet hadde planlagt svangerskapet sammen med barnefaren. Resten av mødrene ble gravide ved en tilfeldighet, som Therese sa ”shit happens”. De biologiske fedrene hadde i realiteten liten mulighet til å påvirke morens valg

om å beholde barnet. Stefedrene derimot gikk inn i et forhold med ”ferdige” barn. Sånn sett valgte de kanskje i større grad å bli fedre. Aida har alltid en bevissthet om at hun er mor når hun treffer nye menn. Hun sier

... men det har alltid vært sånn, nesten med engang man treffer noen - ”Hei jeg har barn ” før du involverer ..eller sier noe mer. Det er litt greit at folk er obs på det. Også går det to sekunder - ”Har du barn?”

Jeg tolker det slik at for Aida vil barnet alltid være en tredje part i et forhold og at hun gir mannen en mulighet til å trekke seg ut av et eventuelt forhold før det er påbegynt. Det er derfor sannsynlig at de (unge) mennene som innleder et samboerskap med tenåringsmødrene, i utgangspunktet har reflektert over sitt valg. De er dermed mer bevisst sin farsrolle enn de biologiske som ikke tar farsansvar. Dette kan også bidra til å forklare hvorfor utflyttede stefedre fortsetter å fylle rollen som sosiale fedre.

Gillis påpeker at sammenhengen mellom det biologiske og sosiale moderskapet og farskapet, er kulturelt og historisk bestemt (Gillis i Ellingsæter 2004: 151). Når Andrea, som har to ulike biologiske fedre til sine barn, sier ”..Han var ikke mer enn 19 da vi fikk vår yngste” så viser det tydelig hvem av dem hun ser på som den ”reelle” og sosiale faren., det er han som tar ansvar og gir omsorg. Dette peker på at det i dagens Norge finnes en kulturell forståelse av at biologisk og sosialt farskap ikke nødvendigvis er sammenfallende. På den andre siden, er muligens ikke det sosiale farskapet til stefedre fullt ut anerkjent. Et eksempel på dette er Aidas utsagn når hun siterer Linus når han skal besøke stefaren sin:

”Nå skal jeg til lissompappaen min og han er verdens beste lissompappa ”og alt sånn, så han er veldig glad i ham. Så han ser jo på ham som pappaen sin, men han vet jo at han har en annen pappa og hva han heter og hvor han bor og sånn

Til tross for at stefaren til Linus er den sosiale faren blir han omtalt som en ”lissompappa”. Barnet ser på han som pappaen sin, men har lært å betegne han som en ”lissompappa”. Dette innebærer et motsetningsforhold. En ”lissompappa” kan, så lenge han blir betegnet som en ”lissompappa”, aldri bli en ”ordentlig pappa”. I tillegg er det som tidligere nevnt slik at så fremt de ikke har adoptert barnet, så har stefedre ingen bindene rettigheter og plikter i forhold til barnet.

Som nevnt tidligere er fortellinger et ”verktøy” for fremvisninger (Finch 2007:77). Aidas og Andreas fortellinger om de sosiale fedrene kan forstås som fremvisninger av deres familiepraksiser. De søker anerkjennelse fra omverden, i dette tilfellet fra meg, for denne

praksisen. Det peker på at ”ikke biologiske” sosiale fedre ikke umiddelbart blir anerkjent som den ”rette far”. De ”ikke biologiske” fedrene må fremvise, bevise og få anerkjennelse for at de er fedre.

Hvilken rolle spiller så disse tidligere samboerne som og har blitt de sosiale fedrene for tenåringsmødrenes moderskapsutforming? Slik det fremgår av intervjueteksten er de viktige fordi de påtar seg pappaansvar for barna. For mødrene innebærer det å ha noen å dele ansvaret med. De er ikke fullstendig alene om omsorgen for barnet. Avlastningen har en praktisk side. For Aida for eksempel betyr avlastningen at hun kan ha en jobb hvor hun arbeider annenhver lørdag. Hvis ikke stefaren til Linus hadde stilt opp ville det vært vanskelig for henne å fortsette i stillingen sin. Støtten fra fedrene innbærere også at mødrene kan ha et ”pusterom” fra moderskapet. Å være alene med barn er krevende. Som Andrea sa så er det ” litt befriende å tenke på at de har....at de kan være der litt innimellom og så får jeg lite granne, lite granne armrom jeg og ..”.

5.3 Moderskapsutforming og nybakte besteforeldre

”Familien har i grunn støttet meg kjempemasse...” (Aida)

Hanna Haavind skriver at ”Man *har* et barn...Man har et barn helt for seg selv, overlatt til ens forgodtbefinnende og uten særlig innblanding eller påberopelse av interesse og ansvar fra den umiddelbare nære eller fjerne omgivelse” (Haavind 1973:16), men i dette tilfellet er det noen som bryr seg. I tenåringsmødrenes fortellinger fremstår foreldre og da spesielt deres mødre som viktige og støttende andre. Jentene forteller hvordan foreldrene forholder seg til døtrenes moderskap. Dette gir et innblikk i hvordan det foreldrene sier og gjør virker inn på tenåringsmødrenes moderskapsutforminger, og hvordan dette kommer til uttrykk i tenåringsmødrenes morspraksiser.

Det er spesielt på tre måter mødrenes foreldre fremstår som viktige. Det er som bestemt kunnskapsbesittere, praktiske hjelpere, og som økonomiske bidragsytere. I mødrenes fortellinger kommer det frem at det variere hvor mye støtte de får, og hvilken type støtte de får. Etter hvert vil vi se at både mødrenes mor og far yter økonomisk og praktisk hjelp, mens tenåringsmødrenes mødre står for kunnskapsoverføring og mentale støtte. Dette kan forstås som kjønnede praksiser.

Av og til observerte jeg at noen av jentene i sine fortellinger ikke så på støtten de fikk hjemmefra som betydningsfull. Det jeg kunne observere og den kunnskapen de ga meg i samtalen fortalte meg derimot at foreldrenes tilstedeværelse var viktig. For eksempel forteller Ane "...jeg er på skolen rundt åtte også kommer mamma rundt halv ni og passer han til kvart over ti", når jeg spør om moren er dagmamma svarer hun bare ja og fortsetter på hverdagsfortellingen sin. Hun er ikke interessert i å snakke mer om morens rolle som dagmamma. Moren til en av jentene kom inn i rommet mens vi snakket sammen. Jeg opplevde da at hun forlangte at moren skulle passe barnebarnet mens vi snakket sammen. Hun spurte ikke direkte, men sa at det var vanskelig for oss å ha en samtale og at ungen kom til å rive ned alt. Moren hennes kom med noen innsigelser fordi hun var i gang med et annet arbeide og var sliten, men sa så at det var greit. Jeg oppfattet dette som om det var en selvfølge for tenåringsmoren. Hun sa ikke takk og ville heller ikke snakke nærmere om den hjelpen hun fikk. At noen av jentene ikke så på den støtten de får som betydningsfull kan henge sammen med at foreldres støtte og omsorg oppfattes som en selvfølgelighet og at det derfor ikke er noe å snakke om. Det kan også henge sammen med et ønske hos tenåringsmødrene om å distansere seg fra foreldrene og tenåringsrollen og på den måten vise at de takler moderskapet som selvstendige voksne kvinner.

5.3.1 Ressurssterke, oppofrende og kunnskapsbesittende besteforeldre

Etableringsfasen er en periode i livet hvor ungdom ofte mottar økonomisk støtte fra sine foreldre. Det er tre forhold som er avgjørende for om foreldrene yter økonomisk støtte; de unges behov for økonomisk hjelp, foreldrenes ressurser, og foreldrenes vilje til å gi støtte (Hellevik 2005:38). I intervjuene var det ingen av mødrene som sa at de hadde mottatt penger fra foreldrene, derimot forteller fem av jentene at de har mottatt hjelp hjemmefra som har hatt innvirkning på deres økonomiske situasjon. Dette kan anses som indirekte økonomisk hjelp. Dette gjelder de mødrene som er eller har vært alene med barnet. Den indirekte økonomiske støtten tenåringsmødrene fortalte om, var i form av fri bolig i forelderhjemmet og i form av gratis barnetilsyn.

Tabell 1. Bolig i foreldrehjemmet og hjelp til daglig barnepass

	Har du hatt bolig i foreldrehjemmet under svangerskap og småbarnstid?	Har en av foreldrene dine vært ”dagpasser” for barnet ditt?
Tuva Nei		Nei
Tiril Nei		Nei
Therese	Ja, fra hun ble gravid til barnet var 2 ½ år	Nei (har selv vært hjemme med barnet)
Andrea	Ja, frem til eldstemann var 2 år	Ja, barnets morfar
Aida	Ja, frem til barnet var 3 år	Ja barnets morfar
Ane	Ja, fra 6.svangerskaps måned til barnet var 6 måneder.	Ja barnets mormor , senere barnets morfar
Anette	Ja, fra 5.svangerskaps måned. Bor fortsatt på hybel i foreldre hjemmet på intervjudtidspunktet (barnet var 2 år)	Nei

Tabell en viser om mødrene har bodd i foreldrehjemmet under svangerskapet og etter at de har fått barn. Den viser også om tenåringsmorens mor eller far har hatt den daglige omsorgen for barnet mens moren har vært på skole eller jobb.

Å motta økonomisk støtte fra foreldre er ikke et særegent fenomen for tenåringsmødre. Tale Hellvik skriver at 52 prosent av 18-35 åringene i hennes datamateriale ble støttet økonomisk. Materialet viser at 59 prosent av de i gruppen 18-35 år hadde mottatt støtte fra foreldrene i studietiden og 51 prosent hadde mottatt støtte i vanskelige økonomiske situasjoner (Hellevik 2005:101-102). En fransk tregenerasjonsstudie fra 1992, konkluderte med at støtten fra foreldre til unge voksne barn handler om investeringer i menneskelig kapital eller hadde som formål å forhindre negativ sosial mobilitet (Attias-Donfut & Wolff 2000b i Hellevik 2005:100). Tenåringsmødre er generelt sett i en vanskelig økonomisk situasjon, og har sjelden rukket å få seg en utdanning før de får barn. Utdanning er en måte å øke den menneskelige kapitalen på. Utdanning vil på sikt gi bedre muligheter på arbeidsmarkedet, og på den måten bidra til å hindre negativ sosial mobilitet. Å opprettholde den sosiale statusen blir kanskje ekstra viktig når det i tillegg til å berøre tenåringsmoren, også angår barnets oppvekstvilkår og fremtid. Dette kan være med på å forklare hvorfor

tenåringsmødrenes foreldre bidrar til å lette den økonomiske situasjonen.

Kostnadsfritt barnetilsyn er i tillegg til å være økonomisk hjelp, også et eksempel på praktisk hjelp som foreldrene yter. Når en skal ut i arbeid eller gå på skole er det å organisere gode tilsynsordninger, en viktig del av morspraksisen. Både Andrea og Aida begynte på skole kort tid etter fødselen og hadde behov for barnetilsyn. Andrea fortalte om hvordan hun organiserte omsorgen for sitt spedbarn:

Ja jeg hadde barnevakt altså pappa var hjemme med ho så, når jeg var på skolen også kom han og hentet meg i lunsjen så dro jeg hjem også ammet jeg også dro jeg tilbake igjen på skolen (...).

Andrea og faren hennes forsøkte å organisere hverdagen slik at Andrea skulle kunne amme datteren samtidig som hun gikk på skolen. Aida fikk barn om vinteren siste året på ungdomsskolen. Hun sier ”Jeg hadde to ukers fri fra skolen så gikk jeg tilbake og fullførte”. På spørsmålet om hvem som hjalp henne så hun kunne fortsette på skolen svarer hun ”Mammaen min, også var det en venninne av mammaen min som passet han på dagen da når jeg var på skolen”. Barnet er nå blitt seks år og Aida organiserer fremdeles barnetilsynet ved hjelp av familie. ”Enten er ho hos bestemora mi eller hos pappaen min da to dager i uka, hos begge så blir det alltid litt sånn; gjerne litt middag der og sånn før man kommer seg av gårde”.

Ane forteller fra sin hverdag

Står opp seks, steller meg selv først og spiser før jeg vekker henne. Også lager jeg maten hennes skifter bleie og kler på henne også mater jeg henne. Også pakker alt jeg trenger til skolen og det hun må ha med seg. Også pleier vi å ta bussen ti på halv åtte også hvis jeg rekker (...), også er jeg på skolen rundt åtte. Også kommer mamma rundt halv ni og passer henne til kvart over ti.

Resten av skoledagen har hun som oftest datteren sin med seg. Det er verdt å merke seg at Ane her sier mye om dagliglivets morspraksiser, det vil si det arbeidet hun gjør for å kunne gå på skolen og hvordan dette blir gjort i *samarbeid* med moren hennes. Hva tenåringsmødrenes mødre har å si for døtrenes moderskapsutforming kommer jeg nærmere inn på senere. Når det handler om barnetilsynsordninger så kan Andrea, Aida og Anes fortellinger forståes som historier om fleksibilitet og kreative tilpasninger. Mormor møter opp på skolen om morgenen for å passe barnebarnet. Barnets bestefar og oldemor er ”dagpassere”, og stiller også ofte opp med middag for mor og barn. Bestefar kommer med barnet på skolen slik at den unge moren kan amme barnet osv. Det kan se ut til at når

besteforeldre og andre nære er de som ser etter barna når mor er på skole og arbeid, så gir det mulighet for mer fleksible ordninger enn når barnet er i barnehage eller hos en utenforstående dagpasser. Dette viser til en spesiell type familiepraksis som sjelden blir belyst. Denne familiepraksisen er med på å bekrefte Ellingsæters og Leiras (2004:15) påstand om at familien i dagens defamiliserte norske velferdsstat fortsatt, er en viktig ”velferdsproduserende” institusjon.

Ane, Andrea og Aida hadde ikke opparbeidet seg rett til foreldrepermisjon med lønn før fødselen. De fikk derfor overgangstønad fra barnet ble født. Overgangstønad er en tidsbegrenset ordning. At tenåringsmødrene begynner på skolen før barnet fyller ett år, kan tolkes som at de ønsker å få mest mulig utdannelse i løpet av perioden med overgangstønad, og bli bedre rustet til å ta vare på barnet og seg selv senere. Det finnes få barnehageplasser for barn under ett år. Ved å yte barnetilsyn skaper besteforeldrene rom for at moren kan få fortsette på skole. En kan si at de ferske besteforeldrene trer støttende til der fedrene svikter og velferdsstaten mangler eller har få ordninger. Dette kan også forstås ut i fra antagelsen om at foreldre investerer i den menneskelige kapitalen slik at den sosiale statusen til barn og barnebarn blir opprettholdt eller forbedret.

Flere av tenåringsmødrenes foreldre bidro med praktisk hjelp utover det å stille opp som barnepassere. Et eksempel på dette er Anes foreldre. Hun bodde hjemme de første månedene etter fødselen, hun forteller:

Ja også pappaen hennes, fra Sara ble født til hun var fem måneder bodde han der også. Det var litt deilig i begynnelsen for da fikk man liksom litt hjelp og ferdig middag og klærne ble vasket. Sånn det er sånn ting du ikke har lyst til å tenke på. Det var kjempe bra

Hjelpen Ane fikk her, gjorde at hun kunne skyve en del av de daglige, praktiske gjøremålene til side og prioritere barnet sammen med barnefaren. Annes fortelling gir assosiasjoner til tidlige tiders bondesamfunn, hvor moren i barseltiden fikk anledning til å hvile og kunne overlate de daglige gjøremålene til andre. Slik det kom frem i fortellingen var det Annes mor som stod for mesteparten av den praktiske hjelpen i hverdagen.

Et annet eksempel er Therese og hennes familie. Her forteller hun om hvordan de ordnet seg med nattevåking:

Jeg ble ganske sliten etter hvert for han ville ikke, han var ikke særlig glad i å sove om natta. Han var veldig grei om dagen, men på natta da var det ikke bare. Da hadde vi skift liksom. Da sov jeg litt også hadde pappaen han, også var det opp til mamma og dem. Vi la oss aldri

før klokken to om natten i hvert fall. Da hendte det at han holdt på helt til fem om morgenen, men det var bare til han var tre måneder så roet det seg

Dette er en fortelling om en familiepraksis hvor to generasjoner organiserer nattevåk over familiens yngste. Therese nevner mamma og dem, men i realiteten er det slik jeg forstår det moren hennes som tar det største ansvaret om natten. Denne tolkningen baserer jeg på to ting. For det første "...og dem" innbærer i Thereses tilfelle søsken og far. Når det er snakk om disse personene andre steder i intervjuet så blir de betegnet som spesifikke personer og ikke som en gruppe. For det andre nevner Therese flere steder moren som den personen som gir henne mest støtte.

Hva har så dette praktiske arbeidet foreldrene bidrar med å si for tenåringsmødrenes forming av moderskapet? I eksemplet med Ane bidrar besteforeldrene og da spesielt den nybakte mormoren med å avlaste henne. Avlastningen gir den nybakte moren muligheter til å bli kjent med barnet sammen med barnets far. Det gir en mulighet for dem begge til å få tid og overskudd til å oppdage "den langsomme tiden" sammen med det nyfødte barnet. Den langsomme tiden er "rolig, lineær, kumulativ, "organisk" tid" (Hylland Eriksen (2001:209), og kan knyttes til trygghet, forutsigbarhet, glede, hygge, og spesielt vekst og modning (Hylland Eriksen i Brandth og Kvande 2003:107). Brandth og Kvande skriver videre, at det er barnet som gjør tiden langsom. Da blir det barnet som bestemmer dagliglivets rytme. Å leve med "den langsomme tiden" vil derfor prege tenåringsmødrenes morspraksiser. "Den langsomme tiden" med barn må læres og krever tålmodighet og overskudd. Å leve med den langsomme tiden er ikke noe som blir forbundet med tenåringers dagliglivspraksiser. Det langsomme står på en måte i et motsetningsforhold til det å være tenåring. Det er noe som ligger utenfor tenåringsdiskursen, men som er innlemmet i forelderskapsdiskursen.

I eksemplet med Therese bidrar også barnets mormor med avlastning i spedbarnsperioden. Denne avlastningen er ikke begrenset av tiden på døgnet og viser en selvoppofrelse fra mormorens side. Om avlastningen som "mormødrene" gir sine tenåringsdøtre er rene altruistiske handlinger, eller om det kan sees på som en investering i fremtiden er i denne sammenheng uinteressant. Selve avlastningspraksisen derimot, er interessant. Dette er også en type morspraksis og gjennom denne praksisen viser "mormødrene" sin døtre en side ved moderskapet og hvordan de selv mener man bør være mor. Denne siden er forbundet med å sette barnet før seg selv. Det ligger derfor en type

forbilledlighet, i det ”mormødrene” gjør. Ved å strekke strikken langt for sitt eget barn og barnebarn, forteller de noe om hvordan tenåringsmødrene selv kan og kanskje ut ifra ”mormødrenes” forståelser bør, praktisere sitt moderskap.

Tenåringsmødrenes historier om svangerskap, fødsel, spedbarnstell, småbarnstid og oppdragelse bærer preg av kjønn. Det er som om kunnskapen på disse feltene stort sett tilhører en nesten lukket ”kvinneverden”. Det er til andre mødre tenåringsjentene går til når de søker moderskapskunnskap og mental støtte. Det ser ut til at de som oftest søker kunnskap hos egne mødre, men også søstre, tanter, venninner og jordmødre blir av og til nevnt som viktige støttespillere.

En kan argumentere for at moderskapet starter på det tidspunktet kvinnen finner ut at hun er gravid og bestemmer seg for å bære frem barnet. Som mange andre kommende mødre startet også flere av tenåringsmødrene på dette tidspunktet å skaffe seg kunnskap om svangerskap, fødsel, barsel og spedbarnstell. Den kunnskapen de skaffet seg er med på å danne grunnlaget for hvordan de senere former moderskapet sitt. Det varierte hvor mødrene fant denne kunnskapen og hvor mye kunnskap de søkte. Tuva var en som søkte kunnskap fra mange kilder, også andre mødre, mens Andrea hentet mesteparten av sin kunnskap fra moren sin:

Nei det var veldig lite jeg var den første som gikk inn til jordmora og den første som gikk ut igjen så jeg hadde liksom aldri noe å spørre om jeg så det var liksom veldig greit. Men nå bodde jeg jo hjemme sammen med mamma den første tida så jeg brukte veldig mye ho, jeg spurte alltid mamma om hjelp hvis det var noe da

Det er mange spor i empiren som peker på det nære forholdet mellom de unge tenåringsmødrene og andre kvinner som står dem nær. Noe som illustrere dette er hvem som var til stede ved selve fødselen; Tuva, Ane, Therese og Andrea hadde mødrene sine og barnefaren med, mens Anette hadde med søsteren.

Andrea forteller:

Jeg visste jo ikke hva jeg gikk til. Det var jo helt nytt for meg , selvfølgelig. Jeg hadde liksom gått rundt og jeg hadde jo ikke tenkt på at fødselen nærmet seg noe særlig sånn , ikke det at det skulle skje, at jeg skulle få ho, men det var, når det først kom til det så. Jeg ville jo ha mamma i nærheten og var veldig sånn ”mamma” det blei jo sånn. Det ordna seg mamma var jo med på nummer to også å tryggheten ved å ha mamma der da, det var veldig deilig.

Usikkerheten rundt det å føde gjorde at det var viktig at moren til Andrea var der som en mental støttespiller.

Therese sier noe om dette når hun forteller om hvordan hun opplevde å bli mor:

Det er en veldig brå overgang egentlig. I hvert fall første gangen så tror jeg ikke man er helt forberet sånn egentlig for det. Jeg hadde ikke noe særlig greie på babyer det var greit med unger som var eldre, men sånne små. Nei jeg turte ikke å holde han heller jeg altså. Det var jo det å venne seg til mammarollen da, bading og skifting og sånne ting var litt vanskelig i første jeg fikk mye hjelp av mamma. Fordi vi bodde sammen så var det jo ganske greit, men eller så gikk det ganske fort egentlig så kom man inn i det, det gikk greit

Therese uttrykker her hvor usikker hun følte seg som nybakt mor og hvordan hennes egen mors tilstedeværelse var viktig for at hun skulle føle seg trygg i sin nye rolle. Moren hennes hadde morspraksiskompetanse som hun videreformidlet til Therese. Morspraksiskunnskapen hun fikk gjorde at alt ”gikk greit”. Praksiser både begrenser og legitimerer måter å gjøre ting på (Morgan 1996:191). Det finnes for eksempel ulike måter å holde, stelle og bade barn på. Disse praksisene er knyttet mot tid og rom. For at Therese skulle ”venne seg til mammarollen”, og danne sine egne morspraksiser, var det viktig for henne å få tilgang til begrensende og legitime praksiser. Hennes egen mor ga henne mulighet til en slik tilgang. Praksiser blir som Morgan (1996: 191) skriver påvirket av en rekke faktorer som for eksempel ekspertråd fra ulike hold. Det er derfor ikke nødvendigvis slik at Therese og de andre tenåringsmødrene direkte overta sine mødres måter å gjøre ting på. Derimot gir den kunnskapen de får gjennom egne mødre en trygghet. Slik jeg ser det blir dette utgangspunkt for å forme eget moderskap, og til å utvikle egne praksiser som er knyttet opp mot den tiden de selv har barn i.

I intervjumaterialet finnes noen enkeltstående unntak fra det jeg har betegnet som en ”kvinneverden”. Ane nevner for eksempel hvordan hun brukte faren som støtte når hun følte at fødselen nærmet seg, ”Jeg begynte å få veer, så var det sånn derre au det gjorde vondt, også sa pappa lissom, nei det er ikke noe gå å legg deg”. Det er interessant at det erfaren hennes som her definerer for henne om fødselen er i gang. Tuva forteller hvordan hun deler ”kvinneverden” med samboeren sin. Hun sier for eksempel

”Jeg leste vel sikkert 20 bøker eller noe sånt, alt om fødsler og babyer og graviditet og forskjellige teknikker å føde på, også var jeg på barn i magen forum på Internett. Også diskuterte jeg og Thomas ganske mye også snakka jeg med andre mødre om hvordan det var, snakka mye med andre generelt sett”.

Samboeren til Tuva er en viktig samtalepartner, men også for henne er det viktig å høre andre mødres erfaringer. Disse to eksemplene peker kanskje i retning av at i det jeg har kalt en ”kvinneverden”, også finnes en åpning for menns deltagelse?

5.4 Vennskap

Vennskap er en sosial relasjon som kanskje er spesielt viktig i tenårene når ungdommen løsriver seg fra sine foreldre. Å få barn i tenårene er noe utenom det vanlige, og kanskje er det nettopp da de trenger venner. En kan tenke seg at tenåringsmødre ofte kommer i en situasjon hvor de trekkes mellom venner og barnet, og at de er nødt til å velge hvem de skal prioritere. Det stereotype bildet av tenåringsmødre er ofte, som vi så innledningsvis, preget av forståelser om uansvarlige tenåringsmødre. En morspraksis hvor tenåringen hele tiden overlater barnet til andre for å feste med venner, passer inn i et sånt bilde. For å forstå, og muligens bryte, med slike stereotype forståelser er det interessant å se hvordan tenåringsmødrene i dette prosjektet kombinerer moderskap og vennskap.

Grunnlaget for vennskap i det sen moderne er som nevnt tuftet på det Giddens (1994:63) beskriver som et rendyrket forhold. Det rene forhold baserer seg som sagt på gjensidighet mellom partene. Dette innebærer at vennskap er noe som trengs og vedlikeholdes. En må både ha tid til, og inntresse for og opprettholde et vennskap. Ane beskriver hvordan det å bli mor har medført at hun har sklidd vekk fra gamle venner etter at hun fikk barn:

Jeg har hatt mange venner, som jeg møter sånn i byen, og som jeg pleier å være på kafé med, eller venner som man pleier å dra ut på byen med, eller piknik i parken eller sånne ting. Også når du plutselig får barn så er det sånn; de fortsetter å gjøre de samme tingene, men jeg har ikke muligheten til å være der. Så det blir sånn de vennene, man mister de ikke men de forsvinner på en måte. Så er det jo, jeg vet ikke jeg, folk har liksom sitt å gjøre.

Å være mor krever også at man må planlegge ting på en annen måte og det kan være vanskelig å forstå for de som ikke har barn. Vennskap krever også at man kjenner en har tid og overskudd til det. Ane forteller videre:

Folk er jo så travle med sine ting. Hvis jeg skal noe så må det planlegges, på en måte så jeg kan ikke bare dra noe sted liksom. Så jeg vet ikke jeg, så hvis jeg skal møtes på kafé liksom så er det sånn derre jeg må huske bleier og babymat og flaske og vann også er det sånn så løper hun sikkert rundt også må jeg bare bruke hele tiden må å løpe etter henne, og holde henne på ett sted liksom så, nei det blir egentlig ikke så mye tid til venner.”

Videre sier hun

Det er sånn, det er lang tid mellom hver gang man gjør noe på en måte. Når man først gjør noe så er det veldig koselig. Ja, men jeg merker jo det at de er opptatt med sitt liksom .Og det er jeg også

For Ane er det krevende å vedlikeholde gamle vennskap fordi hun prioriterer datterens behov. Utsagnene om at de er opptatt med sitt og jeg med mitt peker tydelig på hvordan Annes livssituasjon og dagligliv har endret seg etter at hun ble mor og at hun og vennene er opptatt med ulike ting. Det bidrar til at noe av gjensidigheten forsvinner.

Andrea forteller:

...mange av venninne mine de var jo mer opptatt av å dra ut å feste og lissom være ute til seint på natta og sånn da jeg fikk eldstemann. De var jo bare 15 år de og. Og jeg hadde jo ei venninne som hadde ei datter som var halvannet år eldre da, så ho og jeg hadde jo en del kontakt og var en del sammen og fant på ting i sammen med barna og sånn, men det var jo liksom bare oss da. Det var ikke noen andre som hadde barn og som skjønte hvordan vi hadde det. Så de kunne jo bare dra ut på lørdagskvelden liksom, det kunne ikke vi lenger gjøre

Da Andrea fikk barn mistet hun kontakten med mange av vennene sine:

Det var jo noen av de som opprettholdt kontakten selvfølgelig, men det var veldig dårlig altså jeg merka hvem som var ordentlig venner og ikke da for å si det sånn og det var bare et par stykker som virkelig stilte opp for meg etterpå.

Det sosiale forholdet som Andrea hadde til mange av sine gamle venner, ble endret når hun fikk barn. Andreas morspraksis er å velge barnet sitt fremfor å gå ut og feste med vennene. Hun tilfredstiller derfor ikke deres krav til vennskapet. Vennene slutter å ta kontakt, og svikter dermed et av Andreas krav til vennskap, nemlig det å stille opp for henne når hun trenger det. Vennskapet er ikke lenger "rent". I følge Giddens (1994), så er ikke partene lenger tilfreds med vennskapet. Det er derfor ikke lenger noen grunn til å opprettholde kontakten.

Flere av mødrene forteller at de har fått nye venner etter at de har fått barn. Disse er ofte andre unge mødre. Andrea sa at "jeg har vel bare tre venninner som ikke har barn...er vel en fem stykker fem seks stykker (som har barn) så det begynner å bli noen". Generelt sett er inntrykket at det på mange måter er lettere å være sammen med andre mødre enn det er å være sammen med de som ennå ikke har barn. I følge Ane er det så enkelt som: "Vi møtes med barna og snakker og lar barna leke sammen og går på tur". Aida setter ord på dette slik:

Ja vi som har barn er mye sammen og det er mye lettere å finne på ting med noen som har barn da. Om det er bare å sitte hjemme og ta en kaffe så er det mye lettere for da har barna hverandre og kan være sammen., enn at du skal drive å underholde barna hele tiden og sånn selv da, de har mye selskap i hverandre

Aida peker her på en morspraksis som omhandler det ”å gjøre noe med barna”. Dette kan sees på som en viktig del av moderskapet. Det å være sammen med andre mødre letter morspraksisen, samtidig som det gir henne mulighet til å være sosial med vennene sine.

Ane, Andrea og Aida viser til ulike fysiske steder og situasjoner for utøvelse av vennskap. De nevner kafeen, festen, veien og hjemmet. Noen steder og situasjoner er mer egnet for å ha med barn enn andre. En kan si at fordi de er mødre på en omsorgsfull måte får moderskapet forrang fremfor gamle vennskap. I stedet utvikler de vennskap med andre mødre. Når mødrene er sammen, møtes de på steder der det er greit å ha med barn. Tenåringsmødrene ser på dette samværet som positivt for barnet og seg selv. Barna har noen å være sammen med, og mødrene mulighet til å ta en kaffe sammen.

Vennskapet til andre mødre har også betydning for hvordan de utformer sine egne morspraksiser og moderskap. Andrea ser på venninnene sine som eksempler på gode mødre, og peker på noen morspraksiser som hun synes er viktige:

”Venninna mi, jeg synes ho er så flink til å sette grenser, og veldig flink til å følge opp ungen sin på alle områder lissom. Også en annen venninne av meg, hun er også utrolig flink og det er lissom, og nå går hun på skole (...), jeg bare synes de er innmari flinke til å sette grenser og følge opp og ha ungene med på ting hele tiden og gå turer og

Venninnens morspraksis i forhold til grensesetting, og det å gjøre ting sammen med barna er for Andrea idealet hun ønsker å leve opp til. Dette syntes hun er vanskelig:

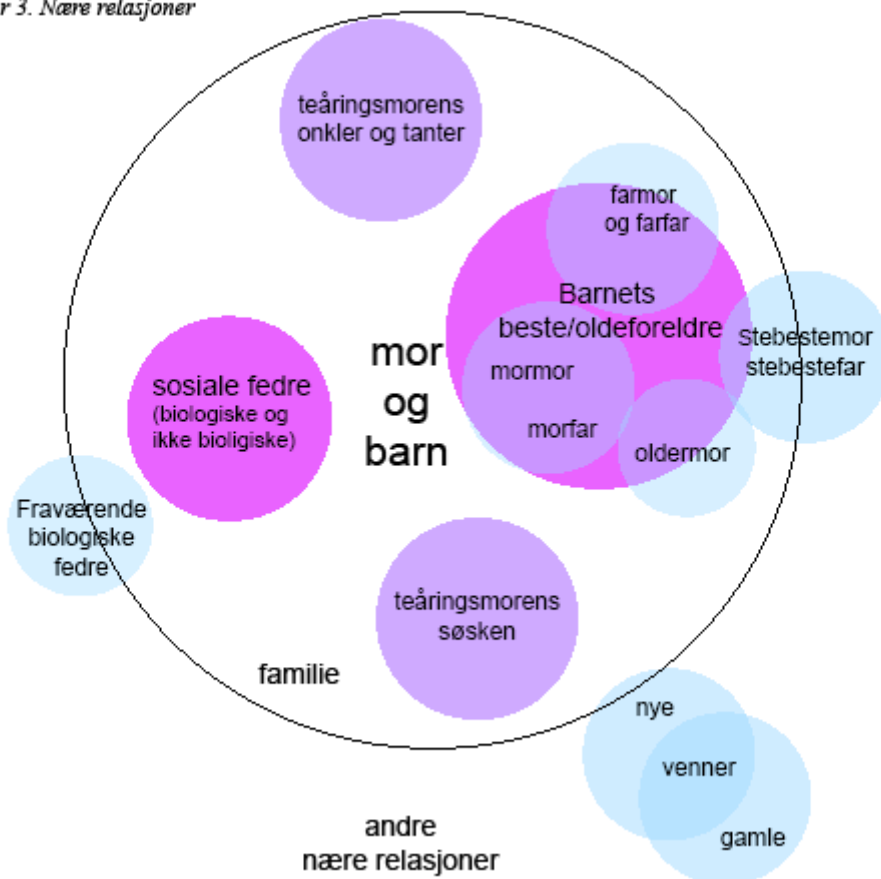
Jeg føler liksom ikke jeg har tid til sånt jeg, jeg har liksom ikke overskudd når jeg kommer hjem klokken fire, og gå tur på et par timer, jeg føler liksom jeg ikke har tid til det

Mangel på tid er Andreas begrunnelse for at hun ikke lever opp til det hun anser som de ideelle morspraksisene. Tidskrise handler i stor grad om alle de forventingene som stilles til mødre (Ellingsæter 2004:150). I Andreas tale uttrykker det å gjøre noe sammen med barna en slik forventning. Denne forventingen kan knyttes opp mot en normativ moderskapsdiskurs som omhandler barnets beste. Trykket fra denne diskursen gjør at Andrea sitter igjen med en følelse av utilstrekkelighet. Senere i samtalen kom det frem at venninnen hun nevnte var hjemmeværende og hadde samboer. Andrea er skoleelev og alene med to barn. Dette setter henne i en helt annen livssituasjon enn venninnen. Det innebærer at Andreas morspraksiser på mange områder er nødt til å bli annerledes en venninnenes.

5.5 En kort oppsummering

I dette kapitlet har vi sett at tenåringsmødrenes nære relasjoner er viktige for hvordan de praktiserer sitt moderskap. Figuren viser hvilke nære relasjoner som fremstilles som viktige, i tenåringsmødrenes fortellinger.

Figur 3. Nære relasjoner

Styrken i relasjonsforholdet er beskrevet med ulik avstand til "mor og barn". De nærmeste relasjonene befinner seg innenfor de store lilla sirklene. I "fedresirkelene" er det de som opptre som de sosiale fedrene som er de viktigste. For noen mødre og barn er oldemor, farmor og farfar viktige mens andre ikke nevner disse relasjonene som betydningsfulle. Derfor er deler av disse sirklene lyseblå. Den sorte sirkelen representerer skille mellom de som mødrene innlemmer i familien, og de som ikke tilhører familien. På utsiden av den sorte sirkelen finner vi venner som andre viktige nære relasjoner. Stebesteforeldrene og fraværende biologiske fedre befinner seg i en mellomposisjon.

I materialet kommer det som nevnt frem to typer farskapsforståelse, et biologiske farskapet og et sosialt farskapet. Det sosiale farskapet kan være ensbetydende med det biologiske, men det behøver ikke å være det. Det som teller mest er hvem som er den sosiale faren.

Når tenåringsdatteren blir alenemor så mobiliserer foreldrene hennes en omsorgsberedskap. De setter omsorgen ut i praksis ved å bidra med økonomisk hjelp i form av bolig, fritt barnepasse, og de gir mentalstøtte. Kunnskapen om ulike morspraksiser blir videreført fra kvinne til kvinne og spesielt fra mor til datter. Foreldrenes rolle overfor tenåringsmoren og barnet, ser ut til å være et sikkerhetsnett. De er der når de trengs. Fortellingene om de ulike familiepraksisene viser til tette og sterke familie relasjoner som er avgjørende for tenåringsmødrenes moderskapsutforming. Venner derimot er viktige som et eksternt sosiale nettverk for mor og barn.

Før vi kommer frem til en nærmere konklusjon vil vi i de følgende kapitlene se at også andre forhold har betydning for mødrenes moderskapspraksiser og deres moderskap.

6. Moderskapsutforming og velferdstatens ordninger

I dette kapittel tar jeg innledningsvis for meg ulike strategier velferdstaten har for å møte tenåringsmoderskap. Her kommer jeg også inn på hvordan tenåringssvangerskap og tenåringsmoderskap tildels ligger utenfor den offentlige diskursive praksisen. Empirien til dette er hentet fra offentlige tekster og - dokumenter som er funnet på internett. Med offentlige tekster menes her tekster som er ”signert” av det offentlige. Det vil si at også nettsider hvor et departement står som utgiver blir betegnet som offentlig. Begrunnelsen for å bruke internettbaserte tekster er at de er allment lett tilgjengelig, og at det er en informasjonskanal som flere av jentene fortalte de hadde brukt for å finne informasjon om svangerskap og fødsel.

Videre tar jeg i bruk mødrenes egne fortellinger om hvordan de opplever møtet med noen av velferdstatens ordninger. Det er spesielt fire sider ved velferdstaten jentene må forholde seg til, nærmere bestemt helsevesenet, utdanningssystemet, trygdesystemet, og til slutt statlige barnetilsynsordninger. På grunn av oppgavens begrensninger har jeg valgt å fokusere på deres fortellinger fra barselavdelingen og skolen. Barselavdelingen er viktig fordi det er et sted hvor omsorgen for mor og barn står i fokus. Skolen er det stedet hvor flere av tenåringsmødrene tilbringer eller har tilbrakt store deler av dagen. Den har derfor innvirkning på deres hverdag. Både møtet med barselavdelingen og skolehverdagen utpeker seg som viktige erfaringer i mødrenes fortellinger.

De fleste jentene fortalte om både positive og negative opplevelser i møte med helsepersonalet på helsestasjoner, legekontor, fødselsavdelinger og barselavdelinger. Jeg har hovedsakelig valgt å bruke sitater som peker på det jentene opplevde som problematisk på barselavdelingene. Grunnen til det, er at mødrene ofte knytter dette opp til at de er tenåringer. I tillegg har det betydning for deres tidlige morspraksiser. Det å trekke frem det som oppleves som vanskelig kan også bidra til de at som arbeider på avdelingene kan forbedre sine praksiser. Det er viktig å påpeke at disse uttalelsene står for seg selv og ikke gir et helhetsbilde av møtet med barselavdelingene. Jeg har valgt å ta for meg noen få sitat og går i dybden med disse fremfor å behandle mange overfladisk. Tilslutt i kapitlet ser jeg på jentenes fortellinger om moderskap, utdanning og hvordan de i praksis koordinerer

moderskap og skolegang. Her er jeg opptatt av hvordan den enkelte skole møter tenåringsmødrene.

6.1 Tenåringssvangerskap og tenåringsmødre

Velferdstaten håndterer ethvert svangerskap og moderskap (foreldreskap) på tre fremtredene måter:

- 1) Gjennom abortloven som gir mulighet for svangerskapsavbrytelse t.o.m. tolvte svangerskapsuke.
- 2) Gjennom rettigheter som gjelder alle foreldre og barn, For eksempel: barselpermisjonsordninger, barnetrygd, ulike helsetjenester, foreldreveiledning, barnehager (se for eks. Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett art.24.2). I tillegg kan det iverksettes utvidede hjelpetiltak : a) Økonomiske støtteordninger som støtte til barnepass, morstrygd etc. b) Ekstra oppfølging av barn som av ulike grunner har spesielle behov (se for eks: Barne og likestillingsdepartementet Ot.prp.nr 64:5.1, Lov om Barnevernstjenester paragraf 4-4).
- 3) Ved å intervenere i familien når det foreligger misstanke om omsorgssvikt. Eksempler på ulike tiltak som blir tatt i bruk er; botiltak for foreldre og barn (såkalte mødre hjem), fosterhjem og adopsjon. (se også Lov om Barnevernstjenester, <http://www.lovdata.no> lesedato 02/09 2008).

Velferdstaten har få strategier som retter seg direkte mot tenåringsmødre. De diskursive praksisene viser denne holdningen om at tenåringssvangerskap er noe som bør unngåes:

” Det pågår kontinuerlig en rekke tiltak i kommunene for å forebygge uønskede svangerskap og abort, og som skal bidra til å styrke gutters og jenters evne til å ta etiske reflekterte livsvalg om seksualitet og samliv. Dette viktige arbeidet foregår i regi av skole, helsestasjon for ungdom, skolehelsetjenesten, legetjenesten, organisasjoner og lag. Sentralt følger Sosial- og helsedirektoratet opp følgende tiltak: SUSS-telefonen er en rådgivningstelefon for ungdom med formål å forebygge uønskede svangerskap og svangerskapsavbrudd” (Norges tredje rapport til FNs komité for barnets rettigheter, pkt 350, www.regjeringen.no lesedato 03/04 2007)

Teksten er en rapport, noe som gir et objektivt inntrykk. Dette fører til at de normative kravene som ligger i teksten blir tilslørt. I ordene ”etiske reflekterte livsvalg om seksualitet og samliv” ligger det, slik jeg forstår det, normative føringer om å vente med å få barn. Den fremtrede diskursen her omhandler tenåringssvangerskap eller nærmere bestemt ”å forebygge uønskede svangerskap og svangerskapsavbrudd”. Diskursen blir koblet sammen med en seksualitetsdiskurs og en samlivsdiskurs. Begge disse diskursene er en del av moderskapets og familiens diskursorden. Det som kobler de tre diskursene sammen i teksten er etikk, refleksjon og livsvalg. Spissformulert kan en derfor si at det å bli gravid som tenåring er en følge av uetiske og ureflekterte seksualitets- og samlivsvalg.

Ved både å henvise til kommunenes kontinuerlige arbeid, og Sosial- og helsedirektoratets oppfølging gir teksten en forståelse av at det råder en nasjonal enighet om hvordan en skal forholde seg til tenåringssvangerskap og tenåringsseksualitet. Ordet ”kontinuerlig” på at dette er en enighet som går over tid. En kan derfor anta at den diskursive praksisen i rapporten reproducerer den eksisterende forståelsen.

Et konkret tiltak som er gjennomført i forbindelse med svangerskapsforebygging er at helsesøstere og jordmødre fra juni 2003 fikk mulighet til å skrive ut gratis prevensjonsmidler til unge kvinner mellom seksten og tjue år (Norges tredje rapport til FNs komité for barnets rettigheter, pkt 354 www.regjeringen.no lesedato 03/04 2007)³. Allikevel er det noen som blir gravide og det kan se ut som at de tenåringsjentene som velger å beholde barnet så å si blir utelatt i den offentlige diskursen. Helsestasjon for ungdom (HSU) er et tilbud som en kunne forvente at henvendte seg til all ungdom, også tenåringsmødre:

”Helsestasjon for ungdom tilbyr veiledning og informasjon som omfatter bl.a. betydningen av egenomsorg, tilknytning til venner og familie, sosialt nettverk, ungdoms psykososiale og fysiske utvikling, seksualitet, samliv og prevensjon, smittevern, herunder forebygging av hiv og seksuelt overførbare infeksjoner, kosthold, tannhelse, røyk- og rusfrihet og fysisk aktivitet, herunder skade- og ulykkesforebygging (Norges tredje rapport til FNs komité for barnets rettigheter, pkt 379 www.regjeringen.no 03/04 2007).

Teksten sier ingen ting om informasjon og veiledning som tar for seg tema som abort, tenåringsgraviditet og det å bli tenåringsmor. Altså blir disse temaene her utelukket i den

³ En digresjon her er at dette er en del av en kjønnset diskurs. Det er tenåringsjentene som får rett til og ansvar for å sikre seg mot uønsket svangerskap. Det diskursen her utelater er tenåringsgutters rettigheter og ansvar for å sikre seg mot det samme.

diskursive praksisen. Tjenesten unghelse.no er et samarbeide mellom sosial- og helsedirektoratet og UNG i Nordland (<http://www.ungghelse.no> a, lesedato 26/03 2008). På nettsiden finnes følgende tekst:

” Gå på HSU hvis du trenger å snakke om:
kjærlighet, seksualitet, prevensjon, seksuelt overførbare sykdommer, problemer i hverdagen,
rus, spiseforstyrrelser, uønsket graviditet, abort og mye annet. ”
<http://www.ungghelse.no/wips/579623936/>

Tenåringsmødre er igjen fraværende i teksten. Det ser ut som om de ikke kommer inn under HSUs ansvarsområde. I teksten nevnes derimot både abort og uønsket graviditet. Ordet uønsket peker slik jeg tolker det på to faktorer; for det første at ethvert tenåringssvangerskap er uønsket. Teksten virker derfor ekskluderende på de som ønsker barn. For det andre gir teksten et bilde av at den rådene offentlige forståelsen er at tenåringssvangerskap er uønsket.

Helsedepartementet, utdannings- og forskningsdepartementet har utgitt ”Elevhefte om ungdom, samliv og seksualitet” (<http://www.ungghelse.no> b, lesedato 26/03 2008). Den tar kun for seg tenåringssvangerskap i forbindelse med abort. Dette peker igjen på hvordan tenåringssvangerskap ofte blir utelatt i offentlige diskurser som omhandler ungdom, samliv og seksualitet.

De foregående offentlige tekstene kan tolkes dit hen at de representerer en dominerende nasjonal diskursiv praksis rundt tenåringsgraviditet. Selv om det eksisterer en slik dominerende diskurs, så er ikke det offentlige synet på tenåringssvangerskap fullstendig homogent. Det finnes tekster som anerkjenner at noen tenåringer velger å få barn. I et opplysningshefte utgitt av Helsedepartementet, utdannings- og forskningsdepartementet (årlig utgivelse) står det følgende ” Hvis man *ønsker* å bli gravid og har spørsmål rundt det, kan man få svar på Helsestasjon for ungdom”. Hefte er lagt ut på www.ung.no (lesedato 26/03 2008). Dette er et nettsted spesielt for ungdom og kan forstås som et ”brukernært” lavterskeltilbud. Helsestasjoner kan også beskrives som brukernære. Noen helsestasjoner har tilbud som er rettet direkte mot tenåringssvangerskap og tenåringsmødre. Tuva forteller for eksempel ”jeg gikk (jo) til en jordmor som var spesielt for unge mødre”. Ingen av de andre mødrene fikk et slik tilbud. Noen få helsestasjoner har gruppetilbud som retter seg direkte mot unge mødre. Her kan de snakke med andre unge mødre. Gruppen er ledet av en fast helsesøster. Slike tiltak kan ha innvirkning på hvordan tenåringsmødre utformer moderskapet, men bare to av prosjektets informanter hadde vært i kontakt med en slik

gruppe. De to så det som positivt at de fikk mulighet til å komme i kontakt med andre unge mødre, og med helsepersonell, men det fremstod ikke som viktig i forhold til deres moderskapsutforming. De hadde heller ikke knyttet noen nære vennskapsbånd til de andre mødrene i gruppene. Antakeligvis har andre sider ved velferdstaten større betydning for hvordan mødrene utformer moderskapet. En side er muligens hvordan de blir møtt av de som arbeider i de ulike velferdsinstitusjonene. En annen side er mulighetene de har for å fullføre en eventuell utdanning. En tredje side, som er spesielt viktig for alenemødrene, er økonomiske støtteordninger rettet mot denne gruppen. Velferdstatens ulike støtteordninger virker for denne gruppen både begrensende og muliggjørende.

6.2 På barsel; definisjonsmakt og moderskapskrav

Både den måten tenåringsmødre blir møtt på av helsepersonell og den informasjonen de får, kan være med på å påvirke utformingen av moderskapet. Som nevnt har gjennomsnittsalderen for førstegangsfødende økt betydelig de siste tjue årene, samtidig har antall tenåringsfødsler gått ned. Kanskje har helsepersonellet andre forventninger til de fødende og nybakte mødre enn for noen år tilbake. I disse forventningene ligger det muligens et implisitt krav om å inneha bestemte moderskapskunnskaper. Slike kunnskapskrav til moderskapet kan handle om stimulering av barnet eller om hvordan et spedbarn bør ligge når det sover. Kunnskapen om disse temaene endres over tid samtidig som det gjerne oppfattes som en allmenngyldig praksis på et gitt tidspunkt. I det moderne samfunn får slike krav legitimitet fra vitenskapelige undersøkelser, samtidig som kravene tilpasses de samfunnsmessige og kulturelle organiseringene. Et godt eksempel på en slik praksis er amming. Ellingsæter (2005:377) peker på at mødres ammepraksis er noe som må forstås som et sosialt fenomen. Kunnskapen om amming er et eksempel på et moderskapskrav som er blitt selvfølgeliggjort og derfor vanskelig å bestride. Noen av tenåringsmødrene har tatt til seg slike rådene moderskapskrav, andre ikke. Noe helsepersonell ser på slik kunnskap som selvfølgelig, andre ikke. Det fører til ulike opplevelser fra tenåringsmor til tenåringsmor.

Aida hadde liten erfaring med spedbarn og forteller følgende fra barselavdelingen:

De var lissom sånn derre, de ble veldig irritert over små ting som du burde ha visst, ikke sant, men du tenker ikke på det ikke sant når du er femten år lissom . Hva vet du egentlig om å ha barn og få barn og sånn da lissom. Og de ble jo irriterte på at du ikke greide å amme sånn og sånn og de var veldig sånn, veldig krasse og sånn. Jeg vet ikke om det var noe bare jeg følte at det var mot meg lissom, men det virket bare sånn. For jeg følte veldig at det var veldig meg at de var veldig sånn lettest irritert på, måtte skjønne det og vite det og sånn lissom. Sikkert for at jeg stilte de, jeg vet ikke, stilte dem en del spørsmål om ting jeg lurte på og sånn.

Forventningene Aida opplevde fra helsepersonellet kommer her til uttrykk som "...små ting som du burde ha visst". Det hun "burde ha visst" kan forstås som moderskapskrav. Det kan sees på som en del av en diskursiv praksis som er nedfelt i sosiale praksiser på barselavdelingen.

Aida bruker ordet "lissom" fem ganger i sitatet. Slik jeg forstår det så bruker hun "lissom" for å dempe sin kritikk mot helsepersonalets krasshet. Helsepersonellet er her kunnskapsbesitterne og har derfor definisjonsmakten. Det gjør det vanskelig for Aida å kritisere dem. Aida bruker også "lissom" for å unnskylde sin egen uvitenhet om "små ting som du burde ha visst". Hun peker på sin egen alder som grunn for at hun ikke har tilegnet seg moderskapets selvfølgeleggjorte praksis. Kommunikasjonen med personalet får Aida til å føle seg dum og liten. På en måte blir den gode mor definert gjennom det Aida ikke er, og ikke kan. Fordi hun ikke har opparbeidet seg egne morspraksiser har hun heller ikke mulighet til å møte kritikken fra personalet med fremvisning av eget moderskap.

Når Aida ikke lever opp til praksiskravene føler hun at hun irriterer personalet. I denne sammenheng nevner hun amming. Tuvas fortelling peker på en litt annen måte på denne praksisen :

Ja de kom innom da og maste om den amminga og sånn, men så var det to stykker til på rommet og de fikk ikke til amminga i det hele tatt og jeg hadde lest masse om amming så jeg fikk jo til. Så kom de hele tiden og sa du kan vel ringe når du legger'n til og sånn, men jeg gadd vel egentlig aldri det. Så de sa bare til meg at vi må komme innom og sjekke at det går bra.

Tuva forteller at hun har tilegnet seg ammepraksisen. Dette formidler hun med ord til personalet, mens de på sin side gjerne vil "sjekke at det går bra". Dette kan tolkes som om personalet drar Tuvas uttalelse i tvil. Muligens kan dette ha en sammenheng med at Tuva er ung og uerfaren.

Kravet om at barnet skal ammes kan knyttes opp mot normer for "den gode mor"

(Ellingsæter 2005: 378). Helsepersonellet har både praktisk og teoretisk kunnskap og har makt til å definere normer for ”den gode mor”. Jeg har tidligere argumentert for at det muligens er ekstra viktig for tenåringsmødre å fremvise sine morspraksiser og få anerkjennelse fra omverden (s. 10). Som nevnt i kapittel to så handler fremvisninger om at meningen med egne handlinger både må bli formidlet og forstått av relevante andre. Grunnen er at disse handlingene skal bli anerkjent som familiepraksiser (Finch 2007:66), eller som i denne sammenhengen som morspraksiser. En kan si at personalet krever at Tuva skal fremvise sin ammepraksis og dermed en del av sitt moderskap. For Tuva derimot er ikke en slik fremvisning relevant så hun ”gidder ikke”. Det kan være fordi Tuva ikke anser personalet som viktige og relevante andre. Det kan også være at for Tuva er det å amme en selvfølgeliggjort praksis som ikke skiller seg fra andre mødres praksiser. Hun vet med dette at hun lever opp til normene for den ”gode mor”. I så fall er det ingen grunn for fremvisning.

Når Tuva forteller meg at hun ikke gadd å ringe personalet blir dette også en form for fremvisning av moderskapet. Denne fremvisningen kan tolkes som om hun inndirekte sier at helsepersonellets mening ikke er så viktig. Hun har forhåndskunnskaper om hva som kreves av ”den gode mor” og disse kravene greier hun å sette ut i praksis. Helsepersonellets definisjonsmakt ser derfor ut til å være mindre overfor Tuva enn den er overfor Aida.

Tuvas fortelling fra barsel er også en fremvisning overfor meg. I samtalen er jeg en viktig annen, og derfor en som hun ønsker anerkjennelse for sine morspraksiser fra.

Da jeg spurte Tiril om hun hadde opplevd å bli behandlet annerledes enn eldre mødre på barselavdelingen, og om hun mente dette hadde sammenheng med at hun var ung, svarte hun følgende:

Ja noen ganger så gjorde jeg det akkurat med det der så gjorde jeg det. Altså de sa jo det at ”vi vil helst at førstegangsfødende skulle være litt lenger” og det er jo for så vidt greit det, så jeg skjønner jo det, men jeg prøvde liksom å si at jeg trives ikke her jeg vil hjem til familien. Nei akkurat på det så virket det som de var litt mer fordi jeg var ung.

Hun ønsket å reise hjem fortest mulig:

Altså de sa jo at det var mitt valg, men de begynte å si ting som jeg ikke syns, de mente at jeg bare tenkte på meg selv da og det syns ikke jeg var så koselig. Så det syns jeg, det var dårlig gjort fra deres side

Jeg leser Tirils fortelling som et tilfelle av ”mother-blaming”; du kan selv velge fritt, men hvis du velger å reise hjem så tenker du bare på deg selv. Med andre ord; du setter ditt eget

behov foran barnets og som Ellingsæter skriver i en annen forbindelse: "It is a daring mother who suggests that baby's need may not be all" (Ellingsæter 2005:381)⁴. Tiril trodde selv at helsepersonellens krav hadde sammenheng med at hun var ung. Hun følte at hun ikke hadde noe reelt valg og ble værende på barsel ut den anbefalte tiden. På den måten fremviste hun at hun til tross for sin unge alder tok innover seg de regjerende moderskapskravene. Kravet om alltid å sette barnet foran seg selv er et kulturelt normativt krav. Kravet stilles alle mødre og bidrar til å gi mødre dårlig samvittighet, men slik jeg ser det så er samvittighetskvaler et dårlig utgangspunkt for moderskapet.

Ane følte at det var vanskelig å få lydhørhet hos personalet:

De var veldig sønn. Ja du vet ingen ting når du aldri har hatt barn før og vi driter i om at du har hatt erfaring med små barn fra før, men førstefødte du veit ingen ting og vi veit best. Det var veldig frustrerende liksom at de ikke forstod at jeg visste litt om å ha om små barn fra før (....)

Videre forteller hun:

Jeg vet mindre fordi jeg er ung liksom, enn noen som først får barn når de er 35, men det var , sønn måtte lære meg å skifte bleier liksom,. Jeg vet ikke hvor mange bleier jeg har skiftet hele mitt liv liksom allerede . Jeg vet ikke de kalte meg sønn; Lille Anne og sønn det var liksom sønn at de nesten kløp meg i kinnet, det var litt provoserende

Slik jeg ser det forsøkte Ane å fremvise den praktiske kunnskapen hun har om barnestell og dermed at hun kan å ta vare på barnet til tross for sin unge alder. Problemet er at hun ikke når frem med fremvisningen, den gir ikke anerkjennelse fra omverden. I stedet blir hun selv behandlet som et barn. Hva kan dette komme av? En mulighet er at personalet oppfatter førstegangsfødende og da spesielt tenåringsmødre som kunnskapsløse i forhold til spedbarnsstell, det må derfor ekstra sterke og overbevisende fremvisninger til for å få anerkjennelse for morspraksisene. En annen grunn kan være at personalets forutforståelser bærer preg av stereotypiske forståelser om tenåringsmødre. En tredje grunn kan henge sammen med *herskende relasjoner* (Smith 2005) på barselavdelingene. Dette blir utdypet i slutten av kapitlet.

En kan si at de nybakte tenåringsmødrene, trer ut av tenåringsrollen og inn i en voksenrolle som mor. Til tider føler de at de får en negativ behandling fordi de er unge. Den

⁴ Carter 1995, sitert i Wall 2001, s 601

kunnskapen som eksiterer om tenåringsmødre er som nevnt ofte forbundet med negative faktorer. Det er muligens slik at personalet kommer i en slags alarmberedskap, når det en sjelden gang dukker opp en tenåringsmor på barselavdelingen. På grunn av den negative tenåringsmoderskap diskursen er det lett å bare se kategorien og ikke individet. Det innebærer blant annet at tenåringsmødre av og til må fremvise sitt moderskap på en særdeles overbevisende måte for å få anerkjennelse. Den negative diskursive praksisen virker dermed som en hindring for fremvisningen. I og med at jentene er såpass ferske som mødre så er det ikke en selvfølge at de har noen moderskapspraksiser å vise frem. Dette var tilfelle i Aidas fortelling over. Slik jeg ser det så krever overbevisende fremvisninger kunnskap og erfaring. Muligens må disse i tillegg være kroppsliggjorte for å virke troverdige, det vil si en slags ”morshabitus”⁵.

6.3 Ulike utgangspunkt gir ulike utdannelseshistorier

Jeg har tidligere påpekt at morspraksis ikke alltid krever at barnet er tilstede (se side 20). Det innebærer at det å tilegne seg en utdanning og forsørge barnet er en form for morspraksis. Vi vil etter hvert se at det å ta en utdanning er viktig også i forhold til moderskapsdannelsen, men først vil jeg komme inn på noen forhold som er spesifikke for mødrene jeg har snakket med samt noen forhold som gjelder alle tenåringsmødre.

Tenåringsmødrenes alder ved fødselen varierte med fire år. Dette har blant annet betydning for utdanningsforløp og dermed fremtidige muligheter i arbeidslivet. Det er et stort sprang mellom Tuva som var nitten år da hun fødte og hadde avsluttet videregående skole og Aida og Andrea som bare var femten år da de fikk barn. Aida fødte mens hun gikk på ungdomskolen og måtte gjennomføre grunnskolen som nybakt mor. Andrea ble ferdig med grunnskolen mens hun gikk gravid med førstemann og fikk barn nummer to i andre videregående. Aida, som har det eldste barnet er nå ferdig med lærlingtiden sin. Andrea går fortsatt på videregående.

Therese og Tiril er tjue år. De har begge avsluttet ungdomskolen, men utover det har

⁵Habitus: se for eksempel Bourdieu 1980, *The Logic of Practice*, kap3 California: Stanford University press, eller Bourdieu 1999, *Meditasjoner* kap 4 Oslo: Pax Forlag

de ingen utdanning. I 2001 lå 17% av alle tenåringsmødre på et utdanningsnivå under videregående skole. Verken Therese eller Tiril gikk på skole da de ble gravide eller under svangerskapet. Den ene var i arbeid mens den andre var arbeidssøkende. Grunnen til at de ikke fortsatte på videregående skole henger derfor antakeligvis sammen med andre faktorer enn at de var tenåringsmødre.

De andre fem jentene gikk alle på skole under svangerskapet. Anette, Ane og Andrea var fortsatt skoleelever på intervjudispunktet, mens Aida nettopp hadde tatt fagbrev og begynt å arbeide. Tuvas barn var bare tre måneder på intervjudispunktet, hun hadde studiepermisjon og derfor ingen erfaring med å kombinere moderskapet med studier. Kleven og Haugen (2004:12) sammenligner tenåringsmødre med andre mødre som fikk sitt første barn i tjueårene. De fant at 37% av andre mødre fortsatte utdannelsen på høyskole og universitet, mens det bare var 6% av tenåringsmødrene som skaffet seg en utdanning utover videregående skole. I følge OECDs definisjon så tilhører 9% av alle tenåringsmødre i Norge lavinntekts husholdninger. 28% av tenåringsmødre har aleneforsørger ansvar (Kleven og Haugen 2004: 10,12). Kleven og Haugen (2004:9) påpeker at levekårene for kvinner som får barn i tenårene er langt dårligere enn for kvinner som får barn senere i livet. En måte som kan bedre levekårene er å skaffe seg en utdanning.

Tuva, Ane, Andrea og Anette hadde alle ambisjoner om å fortsette utdannelsen på universitet eller høyskole. Når tenåringsmødrene er motivert til å ta en utdanning er det viktig at de får reelle muligheter til å gjennomføre utdannelsen. Slik jeg ser det, er det spesielt to faktorer som er avgjørende for om de skal kunne gjennomføre. Det første er den økonomiske siden. Hvilke muligheter har de til å greie seg økonomisk? Den andre faktoren henger sammen med utdanningssystemet og hvordan de lokale utdanningsinstitusjonene møter og ivaretar unge mødre. Det vil si hvordan institusjonen bidrar eller ikke bidrar til en hverdag som gjør det mulig å kombinere skole og moderskapet. Spørsmålet blir om det i dag finnes rom for å være tenåringsmor og elev/student på samme tid?

I kapitlet om de nære relasjoner påpekte jeg at det går et hovedskille mellom de mødrene som har en samboer og de som er aleneforsørgere. Skillet gjør seg også gjeldene når det handler om utdanning og økonomi. Samboende tenåringsmødre finansierer, som andre studenter, studiene med felles inntekt og lån og stipend fra Statens Lånekasse for

Utdanning. Derimot er alenemødrene ofte avhengig av overgangsstønad gjennom hele eller deler av den tiden de er under utdanning.

6.3.1 Utdannelse et kappløp med overgangsstønad i lommeboken?

Therese, Aida, Andrea, Ane og Anette har alle levd eller lever på overgangsstønad. Andrea, Anette og Ane var skoleelever på intervjutidspunktet, mens Aida hadde tatt fagbrev og var i jobb. Slik jeg forstår det er overgangsstønaden viktig for at aleneforsørgere skal ha mulighet til å skaffe seg en utdanning.

Overgangsstønad kan du som hovedregel få i inntil tre år fram til det yngste barnet fyller åtte år. I tillegg kan det gis stønad i opptil to måneder før fødselen.. Dersom du er i nødvendig utdanning kan du få overgangsstønad i to år ekstra. Stønadstiden kan ytterligere utvides med ett år under nødvendig utdanning dersom du har omsorgen for mange barn eller du ble aleneforsørger før fylte 18 år. Utvidelsen under nødvendig utdanning gjelder bare fram til yngste barnet fyller åtte år. (<http://www.nav.no> a, lesedato 24/05 2007)

Beløpet for overgangsstønad er 1,85 ganger av grunnbeløpet (www.nav.no b, lesedato 24/05 2007). Overgangsstønaden 1. mai 2006 utgjorde 116 350 kroner. I tillegg har de mødrene som er alene mulighet til å søke utdanningsstønad. ”Utdanningsstønad gis til yrkesutdanning og allmennutdanning hvis den er nødvendig” www.nav.no a, lesedato 24/05 2007). I følge regelverket er det i visse tilfeller mulig å få overgangsstønad i inntil seks år. I begrepet nødvendig utdanning er det rom for skjønn. Lovteksten kan forståes slik at den aktuelle utdanningen må være påbegynt hvis en søker om utvidelse. For mødrene betyr det at hvis de skal ha mulighet til kunne få utvidet overgangsstønaden utover den ordinære perioden, må de være i gang med høyere utdanning innen barnet fyller fire år. Alle mødrene er minimum forsinket et år i utdannelsesløpet sitt. Tre av de fire alenemødrene kunne tenke seg en høyere utdanning utover videregående skole. Hvis de skal fullføre en bacheloregrad må de basere seg på støtte fra Statens Lånekasse. Samlet lån og stipend for en enslig forsørger er 96.100 kroner i løpet av ti måneder. Studenter jobber ofte ved siden av studiene, men når man er alene med et barn er dette vanskelig å få til. Ingen av alenemødrene som jeg snakket med hadde jobb ved siden av at de gikk på skolen. Det vil si at for dem vil det å gå fra overgangsstønad til stipend/lån lånekassen innebære en reell deprivasjon. Dette for en familie som allerede er i en økonomisk vanskelig situasjon.

6.3.2 ”Jeg vil klare det selv”- motivasjon, moderskap og utdanning

Ane forteller:

Det har vært sånn at når jeg har gått på skolen har jeg prøvd å gjøre det veldig, veldig bra. Det er sånn at når du først går der og bruker tid på det så er det ikke noen vits i å gjøre en halvdårlig jobb. Jeg har ikke fått dårlige karakterer jeg har fått bedre nå enn når jeg ikke var gravid.

Svangerskap og senere moderskap virker motiverende for Anes skoleprestasjoner. Flere av mødrene påpeker at det er viktig for dem å få en utdanning. Jeg spør Anette om hva slags utdanning hun ønsker å ta:

Jeg er ikke sikker på hva jeg vil begynne med, men jeg vil få en godt betalt jobb sånn at jeg kan klare å forsørge meg og Pia på en kjempefin måte. Så om ti femten år at jeg har råd til å få meg et hus og ha en ganske OK levestandard. For Pia sin del og for min egen. Vise at jeg også kan det. For jeg tror ikke jeg hadde hatt så mye å bevise hvis jeg hadde vært eldre. Jeg skal og jeg har lyst til å klare det og jeg vil helst ikke be om hjelp. Jeg vil klare det selv”

Anette peker her på at hun til tross for at hun er tenåringsmor kan leve opp til mange av de kravene som stilles til dagens kvinner. McDermott og Graham (2005: 61) påpeker at (enslige) tenåringsmødre på en rekke områder faller utenfor de normative kravene som stilles til det å være en god mor. Det å kunne forsørge barnet og sikre at det blir en ansvarsfull samfunnsborger er normative konstruksjoner som bidrar til å definere mødre (Phoenix & Woollett 1991:17). Å leve opp til disse kravene er viktig for alle mødre, men kravet om forsørgelse kjennes kanskje sterkest for alenemødre.

Aida har fullført sin utdanning. Hun forteller om hvordan hun opplevde å få bli ferdig:

”Så det var kjempedeilig, da føler du lissom at du har klart det da selv, selvom du har vært i den situasjonen du har vært og sånn, så har du lissom klart å komme deg videre og starte og få deg utdanning og. Det er jo det, veldig mange dømmer deg lissom fordi du fikk barn så tidlig-”Å ja da kan du bare leve på sosialkontoret og trygdekontoret og trenger ikke å gjøre noe for du får penger uansett,” men jeg syns ikke det skal være sånn altså. Nei hva er det som er gøy med det, sitte på kafé hver dag med venner og sånn, eller det er kanskje kjempekoselig det lissom, men det er mye viktigere å ha klart å oppnå noe da, føle at du har klart det ”

Her peker Aida på en oppfatning om at alenetenåringsmødre utnytter velferdstatens sosiale ordninger. Ved å fullføre utdannelsen motbeviser hun dette.

Slik jeg leser historiene deres så har både Aida og Anette tatt opp i seg det normative moderskapskrav om å kunne forsørge barnet. Det vil si at å ta utdanning og ha mulighet til å forsørge seg selv og barnet er viktig både for å opprettholde eller forbedre levestandarden

og for vise at en fyller moderskapets normative krav. Aida og Anette viser på hver sin måte at de definerer seg vekk fra negative stereotypiske bildet av tenåringsmødre som utnytttere av velferdstaten, og knytter seg opp mot bildet av den ”gode mor”. Et krav til en god alenemor er altså forsørgelse. God forsørgelse og utdanning er som oftest to sider av samme sak.

6.3.3 I praksis- mor og skoleelev

Som nevnt så hadde fire av mødrene i undersøkelsen ambisjoner om å begynne på høyskole eller universitet, men på intervju tidspunktet hadde ingen av dem begynt. Deres fortellinger har derfor utgangspunkt i hvordan de opplevde å være gravid og mor på ungdomsskole og videregående.

Det finnes ingen spesielle regler for hvordan skolene skal forholde seg til tenåringssvangerskap og tenåringsmødre. Skoleledelsen og lærerne må derfor med utgangspunkt i opplæringsloven (www.lovdata.no b, lesedato 05/05 2008) behandle tenåringsmødre på lik linje med andre elever. De har de samme pliktene og de samme rettighetene. Dette kan oppleves problematisk både for lærer og elev, fordi svangerskap, fødsel og morsansvar kan kjennes vanskelig å kombinere med det å være en ”vanlig” elev. For eksempel har disse jentene ofte et større behov for å være borte fra undervisningen. Kunnskapsdepartementet har gjennom opplæringsloven ansvaret for fraværsregler i grunnskolen. Når det gjelder fravær fra videregående skole så er sykdom med sykemelding, studiearbeid og velferdspermisjoner regulert gjennom opplæringsloven, mens den enkelte fylkeskommunen har ansvaret for selve fraværsreglementet. Det vil si at det kan være ulike praksiser fra fylke til fylke. Det er læreren og den enkelte skoleledelse som utøver loven og det er derfor møte med den enkelte skole som kommer frem i mødrenes fortellinger.

Tenåringsmødrene hadde ulike opplevelser av hvordan lærerne og skoleledelsen forholdt seg til at de skulle ha eller hadde fått barn. Da Tuva avsluttet videregående var hun nesten syv måneder på vei. Hun forteller om hvordan hun opplevde å være gravid elev :

Jeg fikk jo masse støtte av de når jeg gikk gravid, han sa jo at jeg kunne jobbe hjemme. Og jeg hadde jo mye problemer med kvalme og sår, og han sa at jeg bare kunne være hjemme, og at det ikke var noe å tenke på. Og jeg fikk ikke noe fravære eller sår. Så det var jo veldig deilig

Tuvas lærer noterte ikke fraværet. Opplæringslovens paragraf § 4–35 kan tolkes slik at den åpner for en slik ordning; ”..Organisert eller sjøvtendig studiearbeid mellom anne skoleadministrative gjeremål etter avtale med faglæreren eller rektor, skal ikkje reknast som frávær” (www.utdanningsdirektoratet.no , lesedato 05/05 2008). Tuva fortalte videre at hun har alltid vært en skoleflink og pliktoppfyllende elev. Det er mulig at så lenge Tuva oppfylte sine forpliktelser så læreren ingen grunn til å notere fraværet.

Aida som var ungdomsskoleelev da hun gikk gravid forteller noe lignede:

Alle ble jo veldig sjokkert, men alle tok det veldig veldig bra, lissom. Så det var ikke noe problem alle var sånn derre: ja jeg skal hjelpe deg, og hun derre læreren min var jo bestemor og kalte seg bestemor Mari fra første dag lissom. Så det var veldig sånn og de var veldig snille når det gjaldt karakterer og tok hensyn til at jeg var sliten at jeg kanskje ikke orket like mye som de andre og sånn da, så de var kjempesnille sånn altså.

Både Tuva og Aida fikk som vi ser positiv respons på at de skulle ha barn. Begge forteller at de møtte forståelse fra lærere, og at de fikk en form for særbehandling under svangerskapet. For Aida som fikk barnet før hun hadde avsluttet tiende klasse fortsatte dette også etter at hun hadde født:

Jeg hadde to ukers fri fra skolen jeg så gikk jeg tilbake og fullførte. Fra februar til juni jeg hadde fjorten dager fri også var det tilbake igjen , det var litt rart, men det var lissom, jeg var aldri fulle dager på skolen nesten det var veldig sånn, gikk litt tidligere og sånn

Aidas to ukers fødselspermisjon er, som i Tuvas tilfelle, i tråd med opplæringsloven ”Når det er forsvarleg, kan kommunen etter søknad gi den enkelte eleven permisjon i inntil to veker” ((www.lovdata.no b, lesedato 05/05 2008). Den korte permisjonstiden til Aida gjorde at hun kunne gjennomføre grunnskolen til vanlig tid. Dette er en start på moderskapet som skiller seg fra yrkesaktive mødre som har permisjonsrettigheter. Reglen sier her at ”Etter fødselen skal mor ha permisjon de første seks uker, med mindre hun fremlegger legeattest om at det er bedre for henne å komme i arbeid” ((www.lovdata.no c, lesedato 05/05 2008)). Fordi det er legen som kan avgjøre om moren får begynne å arbeide igjen, så er denne reglen slik jeg ser det forbundet med morens helse etter fødselen. I tillegg vil jeg påstå at det i Norge eksisterer en kulturell forståelse av moderskapet om at den første tiden etter fødselen er forbeholdt mor og barn. Det er antakeligvis denne kulturelle forståelsen av moderskapet som ligger bak når læreren tøyer regelverket og tillater Aida å ha korte skoledager.

Da Live var seks-syv måneder begynte Ane på videregående igjen. Hun forteller fra skolehverdagen ”(...) jeg har hatt henne med meg hele tiden da.” Videre forklarer hun hvordan det fungerer nå:

”Egentlig ikke så veldig eller det var lettere før når hun ikke kunne gå og ikke kunne krabbe da satt hun bare i vogna eller sov, men nå skal hun jo, hun lager så mye lyder hele tiden.. Hun får mye oppmerksomhet fra andre. Jeg liker ikke det for jeg har liksom ikke på en måte lyst til å lage uro i timen, men mamma pleier jo ofte å passe henne i norsken”

Ane og skolen hennes kom frem til en helt spesiell ordning. Som det går frem av teksten så fungerte ikke denne ordningen optimalt. Allikevel varte den ut skoleåret. Det er interessant å se hvordan skolen og lærerne hjalp Ane slik at det ble mulig for henne å kombinere det å være mor og skoleelev.

Historiene over viser en vilje hos lærere og skoleledelse til å hjelpe tenåringsmødre å fullføre den påbegynte utdanningen. Andreas historie derimot, viser en annen praksis. Da jeg spør henne om hun opplever at samfunnet stilte krav til henne som mor svarer hun følgende :

Ja, absolutt for det at sånn som på skole så er det jo ikke tatt hensyn til at noen har barn i det hele tatt. Så vi som er unge mødre eller unge foreldre i det hele tatt og går på skole vi må jo liksom aldri være syke vi. Og har aldri kunne ha syke barn fordi at vi har ikke krav på noe mer fravær enn de andre elevene på skolen. Så vi sliter litt med det stort sett de fleste av oss som ikke har tilgang til barnevakt når barna er syke

Videre sier hun:

Nei for at jeg syns, jeg syns vi kunne få hjemmeoppgaver isteden når vi har syke barn . Det er mange som går ut fra skolen og har barn og som sliter med karakterer fordi de har mye fravær. Akkurat der har vi et stort problem, men jeg er veldig engasjert akkurat på det området der sånn på skolen fordi at jeg syns vi blir urettferdig behandlet

Barn blir syke, men det finnes ingen fraværsregler i videregående som tar høyde for det. Det kan derfor være vanskelig for tenåringsmødrene å få karakterer i alle fag. Andreas forslag er at de som har foreldreansvar skal få hjemmeoppgaver istedenfor. Som jeg viste til i Tuvas historie, så åpner opplæringslovens paragraf § 4–35 opp for at rektor eller faglærer kan gjøre slike tilpasninger for enkelt elever.

6.4 Barsel og skole i lys av ”herskende relasjoner”

Smith (1999, 2005) skriver at møtet med det hun kaller *herskende relasjoner* (ruling relations), er et møte med formelle regler og lover og med fagpersoner som forvalter disse. Barselavdelingen og skolen er eksterne sosiale strukturer som for en periode er med på å

organisere og virke inn på tenåringsmødrenes moderskap og deres morspraksiser.

De negative opplevelsene på barselavdelingen som tenåringsmødrene forteller om, kan sees i sammenheng med herskende relasjoner i institusjonen. Barselavdelingen er et arbeidssted hvor omsorgen for mor og barn har førsteprioritet. Samtidig må personalet blant annet forholde seg til kollegaer, rutiner og måten å praktisere dem på, sykehusledelsen og helsedepartementet. Videre er tiden deres styrt av møter, tidsskjemaer og vaktskifter. Dette er eksempler på noen av de herskende relasjoner som virker styrende på arbeidsdagen til helsepersonellet på barselavdelingene. De herskende relasjonene virker dermed inn på tiden personalet har til den enkelte mor. Noe som påvirker samspillet mellom mødre og helsepersonellet. Dette påvirker igjen mødres selvforståelser og de tidlige morspraksiser.

Teksten er det som forbinder det lokale hverdagslivet med de eksterne herskende relasjoner (Smith 1999:73). Dette kommer tydelig frem i fortellingene fra skolen om hvordan elever og lærere forholder seg til fraværsreglementet. Det er interessant at det gjennom jentenes historier kommer frem individuelle forskjeller i forhold til hvordan den enkelte lærer og skoleledelse tolker og praktiser regelverket. Det fører til ulike måter å tilrettelegge skolehverdagen for den enkelte elev. At det eksisterer ulike praksiser peker muligens på at tenåringsmødre som skolelever er et tema som faller utenfor den offentlige diskursen. På en måte ser det ut til at de herskende relasjoners lover og regler blir skjøvet til side, til fordel for det lokale hverdagslivet. Slike lokale hverdagsløsninger bidrar til at det er lettere for tenåringsmødre å kombinere moderskap og skolegang i praksis.

Hittil i analysen har jeg flere ganger kommet inn på sammenhenger mellom tenåringsmødrenes moderskapsutforming og normative krav som ligger til grunn for diskurser som omhandler moderskapet og tenåringsmoderskap. Dette kommer nærmere jeg inn på i neste kapittel.

7. Tenåringsmoderskap og forståelse av "den gode mor"

I "Mothering for Schooling" (2005) beskriver Griffin og Smith hvordan de oppdaget tilstedeværelsen av en spesifikk moderskapsdiskurs. De intervjuet hjemmевærende mødre som hadde god tid til å gjøre ting med barna. Etter at de hadde avsluttet intervjuene satt de to yrkeskvinnene igjen med dårlig samvittighet i forhold til mulighetene de hadde gitt sine egne barn. Deres refleksjoner rundt denne erfaringen viste at det eksisterte moralske føringer som virket styrende på forholdet mellom mødre og skolen. De kom frem til at det var en type "morspraksis" diskurs som mobiliserer arbeidet, omsorgen og bekymringene til mødrene i sammenheng med barnas skolegang (Griffin & Smith 2005:33). Slike moraliserende "morspraksis" diskurser er slik jeg ser det underliggende på de fleste samfunnsområder som angår mor og barn.

I samtale med mødre finnes spor av en rekke moraliserende moderskaps og "morspraksis" diskurser. Disse diskursene er igjen knyttet opp mot andre normative diskurser i dagens samfunn. Hovedfokuset i kapitlet er hvordan normative diskurser bidrar til å forme tenåringsjentenes moderskap og dermed også deres morspraksiser. Moderskapets normative krav er styrende for hva mødre bør, skal og må gjøre for å fremstå og å kjenne seg som gode mødre.

De normative diskursene kommer til uttrykk gjennom hva mødre sier de gjør og ikke gjør, og gjennom det de sier en bør gjøre og ikke bør gjøre. Målet med dette kapitlet er hovedsakelig å identifisere slike diskurser. I tillegg har sitatene som er plukket ut til hensikt å vise hvordan tenåringsmødrene i studiet forholder seg til tenåringsmoderskapsdiskurser og normative moderskapsdiskurser som viser til "den gode mor".

Mye av det den enkelte sier blir også uttrykt av de andre mødre, men det er ulikt hvor utfyllende de forteller. Jeg har derfor valgt å bruke sitater som "taler klarest". Det gjør at stemmen til noen av mødre vil komme sterkt frem.

7.1 Ane; "Det er jo noen jeg tenker ikke skulle fått barn"

Innledningsvis i dette studiet pekte jeg på den stereotype forståelsen av at tenåringsmødre ikke matcher ideen om den "den gode mor". Finnes det spor av en slik negativ diskursiv praksis om tenåringsmødre i tenåringsmødrenes egne fortellinger? Kan dette muligens fortelle om normer for det gode moderskapet og "riktige" morspraksiser, praksiser som ikke gir dårlig samvittighet?

Ane forteller:

Alt det jeg gjør er jo på grunn av henne, hun er min første prioritering når det gjelder alt; sånt sett har jo livet forandret seg fordi fokuset er forsvunnet fra meg og over på noe annet

Slik jeg forstår det så kan Anes fortelling her kobles direkte mot en normativ moderskapsdiskurs som omhandler den alt oppoppfrende mor som setter barnet i høysetet og tilsidesetter seg selv. Dette kan forstås som en del av den kulturelle diskursive praksisen som blir brukt i talen om den "gode mor" i dagens samfunn. Ane forteller videre fra en barselgruppe hvor det også går flere tenåringsmødre:

Det er jo noen jeg tenker ikke skulle fått barn eller hatt barn fordi at de klarer ikke helt å prioritere rett. Sånn som den gruppa jeg er med i. Der er det liksom en del av de mammaene valgte å ikke amme fordi, nei de gadd ikke og det var så slitsomt og det var så mye pes og du måtte jo stå opp om natta liksom. Så det var mye lettere å slenge noe NAN i mikrobølgeovnen liksom og jeg er jo ikke så veldig sånn. Og mange som går med barnevogna mens de røyker og røyka mens de var gravide liksom og ikke skjønte helt hva som var galt i det. Skyldte på at – "ja men vi hadde så mye å tenke på", men hvem har ikke det når de er gravide liksom. Du kan ikke si at, på en måte, nei jeg vet ikke jeg, jeg føler at mange av de ikke har, altså de er ikke dårlige mødre, men de har ikke helt skjønt den prioriteringen av hvem som er viktigst og det er jo faktisk barnet og sånn. Jeg har vært, jeg har valgt å bevisst bruke mye økologisk mens for dem så er det, for mange av de så er det mye lettere å slenge ting inn i mikrovnen sånn ferdig mat liksom.

Gjelder dette bare tenåringsmødre?

Det kan jo gjelde generelt, men for unge så er det liksom, eldre mødre de kan gjøre samme feil men de unge mødre har mye lettere for å fordi alle vet at vennene deres er ute på byen så det er så mye lettere for de å bare la mammaen passe ungene og dra ut på byen. Og mye lettere og sånne ting men jeg har sett eldre mødre som gjør det samme med mikrobølgeovnen eller røyk med ungen og mens de er gravide. Når du er så ung så er det så lett på en måte, du er veldig glad i ungen din men du savner liksom det der med vennene dine så legger du på en måte mer og mer ansvar over på andre sånn at du skal få lov å ha det gøy: Det er mange av dem som drar ut hver helg og ute å fester og drar på ferie en uke fra ungen når den er tre måneder og sånne ting(...) Jeg tror noen, ikke alle, men noen ikke er helt modne for det ikke vet hva det vil si å ta seg av et barn hundre prosent liksom

Slik jeg ser det uttrykker Ane den rådene kulturelle forståelsen om at tenåringsmødre ofte setter egne behov foran barnas og at ikke er modne for morsoppgavene. Dette peker på en

diskursiv praksis i talen om tenåringsmødre. Den kulturelle forståelsen av tenårings frihetsbehov er ikke forenelig med et selvoppofrende morsideal. Ane peker på andre tenåringsmødres morspraksiser som noe negativt samtidig, som hun forteller om sine egne. Disse er slik jeg ser det i tråd med aksepterte normer for det gode moderskap. En kan si at hun dermed distanserer seg fra andre tenåringsmødre og de negative forståelsene som forbindes med tenåringsmoderskap.

Tuva forteller:

Det er mange som sier at når de kommer på helsestasjonen så blir de ikke tatt alvorlig og sånn siden de er unge, men det har aldri skjedd med oss at vi har blitt tatt noe mindre på alvor eller sånn. Det har vel veldig mye med at vi er to å gjøre. At vi framstår som så mye mer voksne enn andre på vår alder. Ja for det er jo noe med at jeg ..ja at jeg vet ting og hvis de spør meg eller utfordrer meg på noe så vet jeg det. Som de sier så sitter de jo hele tiden og .. helsesøster sa jo også det selv om jeg ikke ser på dere, så ser jeg på dere hvordan samspill dere har med han og hvordan ting fungerer og da ser jo alle at det fungerer veldig bra da, det er jo begrenset hvor mye man kan skjule hvis ikke det fungerer bra. Jeg tror nok det er mye derfor vi blir tatt på alvor.

Så sier hun:

jeg føler egentlig ikke at jeg kan identifisere meg veldig mye med noen av de så hadde det ikke vært for at det er en i den andre barselgruppa mi som også er der. Så vi har ganske god kontakt og vi har jo begge samboere og er jo litt på samme plan så derfor så er vi der sammen men det er ikke noe jeg føler at jeg prioriterer så veldig høyt å være akkurat der, (...). Det er bare enslige der. Det er bare jeg og Eline som har kjæreste så resten de blir veldig sånn, veldig vanskelig for de å komme seg ut hvis ikke de har avlastning så er ungen opp så må jo de være oppe.

I likhet med Ane snakker Tuva om hva som skiller henne fra andre tenåringsmødre. Det at tenåringsmødre ikke blir tatt alvorlig kobler hun opp mot umodenhet og alenemoderskap. Hun tar i bruk en diskursiv praksis som skiller mellom biologisk og psykisk alder. Ved å peke på deres egen modenhet viser hun at de er i motsetning til de andre tenåringsmødrene. Dette er en av måtene å definere seg ut av den negative tenåringsmorsdiskursen.

Når Tuva peker på at de er to foreldre viser hun til en rådene diskursiv forståelse hvor kjernefamilien er idealet. Kulturelt sett anses kjernefamilien å gi de beste sosialiseringsvilkårene for barn. En kan derfor si at å leve i en kjernefamilie støtter opp under normene for det gode moderskap. Tenåringsmødre faller utenfor den normative konstruksjonen av gode mødre blant annet fordi de ofte er alenemødre (Silva 1996:8). I tillegg blir tenåringsmoderskap og alenemødre ofte forstått som to sider av samme mynt.

Å påpeke at en er to foreldre blir dermed en måte å distansere seg fra rådende tenåringsmoderskapsforståelser.

Tuva vektlegger i sin tale det positive godt samspill med barnet og relevant kunnskap om barn. Tidligere i samtalen fortalte hun at hun har lest mye litteratur om barn. Dette har sannsynligvis bidratt til hennes moderskapsforståelser. Forståelser som er i tråd med helsesøsters og de rådene kulturelle forståelser. Mellom Tuva og helsesøster råder det derfor en type ”diskursivenighet” om de krav som stilles til ”den gode mor” og til ”barnets beste”.

En kan si at både Tuva og Ane definerer seg ut av ”tenåringsmorsdiskursen” og inn i moderskapsdiskursen ”den gode mor”. Dette kan forstås som en del av moderskapsdannelsen og er i tråd med McDermott & Graham som skriver

” In seeking to construct an identity as responsible caring mothers and resist the negative discursive representation of teen motherhood, the young women continued to position them self within the regular framework of “normal” mothering” (2005:71).

Men som McDermott og Graham (2005:72) skriver videre så tilbakeviser ikke mødrene de negative stereotypiene direkte, men overfører disse konstruksjonene til andre tenåringsmødre. De skaper dermed en distanse mellom seg selv, som gode mødre, og de andre tenåringsmødrene (Phoenix 1991 b:92).

7.2 Anette “Det var veldig fint å få barn på det tidspunktet jeg fikk barn”

Foucault hevder at diskurser muliggjør konstituering av motdiskurser (Foucault 1995:113). En måte tenåringsmødre møter den stigmatiserende tenåringsmoderskapsdiskursen er ved å ”snu” den til sin egen fordel (McDermott & Graham 2005:72). Slike grep er også å spore i mitt materiale. Et eksempel på dette er Anes tale:

(...) Til forskjell på mødre som får barn når de er trettifem så tror jeg at jeg har en fordel fordi jeg er så ung og fordi kroppen min går veldig fort tilbake til sånn som den var. Og at jeg blir jo sliten jeg og, men jeg tror det er mye lettere for meg å komme meg opp igjen på en måte, få mer energi. Det er jo ikke så lenge siden jeg var barn heller så jeg husker hvordan det er å være barn. Og jeg tror det er ganske positivt i barneoppdragelse at en husker, fortsatt husker liksom hvordan man følte når man var sånn liksom og foreldrene gjorde ditt eller datt liksom. At det ikke er så veldig stor avstand mellom barn og foreldre så kan man, man trenger ikke bare være forelder men også være venner liksom. Slik som jeg har følt med mamma og pappa at de bare har vært foreldre: jeg ville på en måte ikke komme til dem og betrodd meg til de og spurt om råd og masse ting liksom. Fordi de har alltid vært sånn: vi er foreldre og det bestemmer vi liksom: Så det tror jeg skal være positivt at man liksom kan ha et venneforhold fordi det er ikke så stor aldersforskjell. Fordi når han er tjue så er jeg jo jeg trettisyv.

Ane påpeker det positive ved å være ung; det gir raskere restituering for kropp og sjel. Hun fører her inn en biologiske diskurs som hun kobler sammen med det Widerberg (2001:141) kaller ”talen om trøtthet”. Ane blir sliten, men fordi hun er ung får hun raskere tilbake energien enn eldre mødre. Talen om ungdom, energi og en kropp som ikke bærer preg av levd liv kan være et uttrykk for en senmoderne ”Idealmenneske” (les: idealkvinne) diskurs. Ane peker også på at fordi hun er ung så husker hun bedre enn eldre mødre hvordan hennes foreldre gjorde det. Talen om et vennskapelig forhold til barnet kan muligens peke på et normativt krav til den ”gode mor”. Det som muliggjør vennskapet er at det er liten aldersforskjell. En kan si at Ane gjennom sin tale tar i bruk en motdiskurs som bygger opp under de positive sidene ved tenåringsmoderskapet.

Tiril reflektere over de krav som stilles til tenåringsmødre

Jeg føler at vi som er unge må kanskje overbevise mer om at vi faktisk gjør det her bra, enn det eldre må det føler jeg. At de fortære kritiserer hvis vi er unge liksom hvis det er noe .

Ordene kan stå som en konklusjon på hvordan mødrene må forholde seg til de diskursive praksisene som omhandler tenåringsmoderskap. Tenåringsmødrenes tale viser hvilke diskursive praksiser de kjemper i mot i sin hverdag. Dette kommer til uttrykk i det de sier på ulike måter; ved å peke på distanse til tenåringer generelt, og andre tenåringsmødre spesielt og ved å trekke frem positive sider ved eget moderskap og det å få barn tidlig.

7.3 ”Gode mødre” og ”barnets beste”

”Barn er blitt ikoner...” (Gillis i Ellingsæter 2005: 374). En kan si at i dagens vestlige samfunn så er det hensynet til det som anses å være til ”barnets beste” en dominerende forståelse som danner grunnlaget for moderskapets normative krav.

Ellingsæter skriver:

Mye tyder på at nøkkelen til innsikt i nåtidens moderskaps diskurser ligger i samfunnets økende barneorientering(...) ”Barnets beste” bringers oftere og oftere inn i politikk og samfunnsdebatt som et hensyn som ikke behøver nærmere begrunnelse (...) Forestillinger om barns beste naturaliseres, det vil si at ideer om barns utvikling og sosialisering som er sosialt, kulturelt, ideologisk og historisk spesifikke, transformeres til noe naturlig (Ellingsæter 2004 i Ellingsæter 2005:374).

”Normaliseringsdiskurser der regler for den gode mor etableres har ekspandert kraftig fra å omfatte barns fysiske behov til det oppslukende feltet som omhandler psykologi, omsorg og

oppdragelse” (Smart 1999 i Ellingsæter 2004:152, 2005:382). Det er derfor innenfor slike normaliseringsdiskurser en må lete for å finne kulturelle normer for ”den gode mor”. Disse normene kan blant annet knyttes til foreldres tidsbruk, til rådene forståelser innenfor helsediskursen, til selvoppofrelse eller til økende krav om å underholde og gjøre ting med barna.

Mye av det Ane sa ovenfor viser til ulike diskurser som omhandler helse. Hun nevner røyking, barn og svangerskap, i tillegg kobler hun seg inn på flere ulike sider av helse Norges ernæringsdiskurs. Ane uttrykker for eksempel at hun slutter seg til den rådene diskursive forståelsen om at spedbarn bør få morsmelk. Å bruke morsmelktillegg, mikro-ovn og ferdigmat er ikke noe Ane forbinder med gode morspraksiser. Ane forteller at hun selv foretrekker økologiske matvarer og ”Koker grønnsaker og kverner og sånn” når hun skal lage mat til Sara. Hun bruker altså det som kan kalles ”langsom mat”, noe som står i kontrast til ferdigmat eller hurtigmat. Dette kan forstås som binære opposisjoner. Hvor ”langsom mat” er den som for henne definerer det gode moderskap. Anes tale kan forbindes både til normaliseringsdiskurser som omhandler barnets fysiske behov og til omsorg. I tillegg har hennes praksiser en oppdragende virkning. Muligens peker talen om økologisk ”langsom mat” på nye krav til det moderne moderskapet. Krav som er forbundet med diskurser knyttet både til miljø og helse.⁶

Anes tale omhandler hennes morspraksiser. Teksten peker på en forbindelse mellom rådene helsediskurser og moraliserende morspraksisdiskurser. Sammenhengen er en diskursiv praksis som omhandler barnets beste. Denne diskursive praksisen kan virke inn på den sosiale praksisen. Anes fortelling viser til en måte ”Gode mødre” kan praktisere ”ernæringsarbeidet”. Riktig morspraksis innebærer her et bevisst forhold til kosthold, tid til tilberedning og at en ikke velger en lettvinnt løsning med minst mulig arbeid. I overensstemmelse med Griffin og Smith over kan en si det eksisterer en moraliserende morspraksis diskurs som mobiliserer (noen) mødres ”ernæringsarbeid” på bestemte måter.

Når hun forteller om gode mødre hun kjenner sier Anette: ”Ja mamma også søsteren

⁶ Muligens kan det ernæringsarbeidet Ane beskriver være et uttrykk for habitus knyttet til en bestemt samfunnsgruppe, men det er umulig å bekrefte ut ifra foreliggende empiri.

min for hun har så mye kjærlighet og alle barn er så glad i henne". For flere av mødrene er kjærlighet noe som er med på å definere en "god mor". "Den gode mor" er ikke lenger bare den som sørger for mat og renslighet, hun er ikke god nok dersom hun ikke elsker barnet, og uttrykker kjærlighet på riktig måte" (Ellingsæter 2004:152). Men hvordan uttrykkes kjærlighet på "riktig måte" ? Diskurser som omhandler "tid til barn" og "tidsknapphet" er diskurser som kan bidra til å belyse "riktig morskjærlighet".

I artikkelen "Tidskrise i familien" diskuterer Ellingsæter tendensen til å se på "tidskrise" som et av den moderne familiens hovedproblemer. "Tidskrisen" blir knyttet opp mot at mødres økte tid til lønnsarbeid angivelig skal ha minsket den tiden de bruker på omsorg. Til tross for at fedres familietid har økte noe så kompenserer ikke dette for mødrenes "tidstap" (Ellingsæter 2004:143), men allikevel er den tiden som foreldre faktisk bruker sammen med barna overraskende stabil over tid (Ellingsæter 2004:144). En virkning av en slik "tidsknapphetdiskurs" er at den bidrar til å gi foreldre dårlig samvittighet. Det er mødrene som først og fremst tar til seg en slik kritikk (Ellingsæter 2005:374, 2004:150).

Selv om utgangspunktet for diskursen var forbundet til arbeidsliv og familieliv "spres" den, slik jeg ser det, også over på andre områder. "Mengde tid med barnet blir selve symbolet på morskjærligheten"(Ellingsæter 2004:153). Aida sier:

Kunne sikkert hatt litt tid mer sånn med tanke på jobbing og sånn, men når vi har fri og sånn så prøver vi å være veldig flinke å finne på ting sammen og gå på kino og være sammen med venner og badeland og dra å bade og bowle sånne ting som det. Jeg føler at det, for at alltid hverdagen er jo veldig stressende du kommer hjem å lager middag og alt det der lissom

Aidas tale viser at hun kjenner til den rådene "tidsknapphetdiskursen". Hun forteller om en stressende hverdag med en rekke praktiske gjøremål. Aidas tale fokuserer også på alt det hun og sønnen "finner på sammen" når de har fri. Stimulerende aktiviteter, underholdning og sosialt samvær fremstår som viktig. Dette er en del av hennes morspraksiser. Gjennom det hun sier gir hun et inntrykk av at hun er en moderne mor, hun jobber mye, og har en stressende hverdag og en aktiv fritid på barnets premisser. Dette kan kanskje være et uttrykk for en "flink pike diskurs", eller mer bestemt en "flink mor diskurs". Muligens kan en si at gode mødre må være flinke mødre.

Andrea forteller om venninner som hun ser på som gode mødre:

(...) jeg bare syns de er innmari flinke til å sette grenser og følge opp og ha ungene med på ting hele tiden og gå turer og ... Jeg føler liksom ikke jeg har tid til sånt jeg, jeg har liksom ikke overskudd når jeg kommer hjem klokken fire, og gå tur på et par timer liksom jeg føler liksom jeg ikke har tid til det

Andrea snakker her er om hvor *flinke* venninnene hennes er til å følge opp, til å sette grenser for barna og å gjøre ting sammen med dem. Venninnene lever opp til flinkhetsnormer for den gode mor. Når Andrea sammenligner seg med venninnene bærer ordene hennes preg av at dårlig samvittighet, i hverdagen har hun ikke tid. Å gi barna tid er en del av den moraliserende ”morspraksis” diskursen. Andrea bruker ”liksom” som moderator når hun snakker om det å ha tid. Dette kan forstås som et forsvar mot påtrykket fra den normative ”morspraksis” diskursen. Selv om den rådende moderskapsnormen er å ta seg tid til å gjøre ting med barna, så er det i hennes hverdag lite rom for slike sosiale praksiser.

Både i Andreas og Aidas tale blir talen om tid knyttet mot det å gjøre ting sammen med barna. Muligens peker dette på nye krav til foreldre og dermed til ”den gode mor”. Dette kan knyttes opp mot diskursive praksiser som omhandler ”barns beste”. Diskursive krav om hva som er til barns beste er kulturelt betinget, men fremstår etter hvert som naturlige.

Når barns behov langt på vei fremstår som ”naturlige” uten forankring i klare standarder eller grenser for hva som er god nok omsorg, er det duket for at foreldres tid til barn blir et grenseløst prosjekt, både i kvalitativ og kvantitativ forstand (Ellingsæter 2004:149).

Tenåringsmødrene trekker også inn oppdragelse når de definerer det gode moderskap. Andrea nevnte tidligere det å sette grenser for barna. Grensesetting er et viktig tema når tenåringsmødrene snakker om barneoppdragelse. Forskjellige former for grensesetting er en del av ”barns beste” diskursen. I mødrenes tale kommer det frem to konkurrerende grensesettings forståelser. Aida forteller hvordan hun praktiserer grensesetting:

det er jo det å prøve å beholde roen og sånn da, men noen ganger så, du blir jo veldig irritert og frustrert, men det hjelper jo ikke, uansett hvor sint du blir, å skrike å bære seg liksom. Det har jeg vel aldri gjort tror jeg, men jeg kan jo bli sint og det merker han jo selvfølgelig. Også er det veldig sånn at hvis man blir sint så er det liksom, hvis han ikke hører så er det bare inn på rommet liksom og det vet han så det er veldig greit

Jeg ser på Aidas tale her som en form for diskursiv praksis som en blant annet finner igjen i

tv-program som det engelsk/amerikanske ”Super Nanny”⁷. Det er en tale om kontroll og klare grenser, til barnets beste. Diskursen her bærer preg av en autoritær tilnærming. Barns vilje er i foreldrenes lomme, de voksnes behov settes derfor foran barna. De diskursive praksisene virker her inn på de sosiale praksisene og får praktiske følger; når barnet bryter reglene får det kjente konsekvenser. Konsekvensene kan forstås som en akseptert form for straff.

Anes forståelse er av en annen art. Her forteller hun om en familie hun kjenner:

Jeg syns hun er en veldig god mor. Det er måten de snakker på til barna sine hvordan de oppdrar dem. De er veldig sånn: lærer barna på en måte. Selvfølgelig de har det sånn; vi er de voksne så vi bestemmer, men det er aldri sånn at de misbruker sin makt som foreldre; at vi kan bare bestemme uten grunn og vi vill ikke si deg hvorfor, men sånn er det bare. De er veldig sånn hvis, hvis barn er lei seg så pleier de liksom å si hvorfor de er lei seg, bare nå nå har du såra følelsene min liksom og jeg blir veldig lei meg når du sier sånn. De har på en måte lært barna å snakke eller si hva de føler

Ane snakker her innen for en diskurs som omhandler den ”gode autoritet”. De voksne må begrunne og forklare hvorfor barna skal gjøre som de sier, hvis ikke er det misbruk av makt. Slik jeg ser det så innebære denne forståelsen at foreldre alltid må reflektere over sine praksiser. Dette kan sees i sammenheng med det moderne samfunnslivs refleksivitet, som innebærer at ”sosiale praksiser konstant undersøkes og omformes i lys av innkommende informasjon om de samme praksiser (...). ”(Giddens 1997:35).

Tuvas tale er preget av noe av den samme forståelsen:

Jeg tar veldig ofte tanten og onkelen min som gode forbilder, siden jeg syns liksom de er så rolige i forhold til sin treåring (...). Jeg har forstått mer og mer at man trenger jo egentlig ikke å bry seg så veldig mye om å pirke på alt små barn gjør, siden de er jo små barn. Tante og onkel lar heller Fredrik gjør masse som ikke spiller noen rolle at han gjør, men som er viktig for Fredrik at han gjør og som er viktig at man på en måte ikke driver å maser noe på liksom. At han får være barn på sine egne premisser og at man har foreldrene som veiledere men at de ikke er sånn sjef liksom

Ane og Tuvas tale bærer her preg av en forståelse som setter barns behov i sentrum. I Tuvas tale kommer det frem at grensesetting må gjøres ut fra tanken om hva som er til barnets beste. En skal ikke sette ubegrunnede grenser og foreldre skal veilede barna. Dette krever at foreldre hele tiden må begrunne det de gjør og er nok et eksempel på hvordan refleksiviteten er en del av det moderne foreldreskap.

⁷ www.supernanny.co.uk/

En kan si at det i mødrenes tale kommer frem to ulike diskursive forståelser om barneoppdragelse. De kan begrepsfestes som den ”autoritære” og den ”demokratiske” retningen^{8, 9}. Den demokratiske retningen peker på den økende barneorientering i dagens samfunn og setter nye krav til moderskapet. Som Ellingsæter (2005:382) skriver har oppfatninger av barns behov og foreldres forpliktelse endret seg, nøkkelen til å få innsikt i dagens moderskaps diskurser er å finne i den økende barneorienteringen.

Anja sier:

”Det blir jo sånn du setter deg selv hele tiden til slutt, du prioriter ikke deg selv lenger når du har fått barn ”

Fortellingen om tilsidesettelse av seg selv kan sees på som en fremvisning av egne morspraksiser. Grunnen til at jeg forstår dette som en fremvisning henger sammen med at tenåringsmødre stadig må vise at deres morspraksiser er som andre ”gode” mødres. Fremvisningen omhandler dermed ikke det å få anerkjennelse for det som er spesielt, men for det som forstås som det vanlige. Det uvanlige er hvem som utfører praksisen, nemlig tenåringsmoren. Slik jeg forstår det så bekrefter fremvisningen rådene morspraksisdiskurser, samtidig som den tilbakeviser rådene tenåringsmorsdiskurser.

Anjas tale kan sees på som uttrykk for en type riktig kjærlighet. Å tilsidesette seg selv innebærer at barnet blir satt i høysetet. Dette viser igjen hvordan økende den barneorientering bidrar til å sette krav til moderskapet. Selvoppofring kan dermed forstås som et av moderskapets normative krav. Dette kommer også til uttrykk når Aida sier:

Nei det at du skal være der for ungene hundre prosent hele tiden og at du ikke Det er jo, du skal liksom gjøre alt i tillegg til at du skal tilfredstille barna dine på alle mulig måter...

”Den gode mor” blir på ulike vis blir definert gjennom en diskurs som omhandler barns behov og dette er en diskurs som tenåringsmødre i følge McDermott og Graham (2005:71)

⁸ En stemme sterke stemme i den ”demokratiske retningen” er Jesper Juul.. Han har bla. har skrevet bøkene ”Ditt kompetente barn – på vei til et nytt verdi grunnlag for familien” (1996) og ”Her er jeg! Hvem er du – om nærvær, respekt og grenser mellom voksne og barn (1998).

⁹ 2007 viste folkeopplysningskanalen NRK 1 programserien ”Kos og kaos” (<http://www.nrk.no/kosogkaos/>) Serien kan sies å representere den ”demokratiske diskursen” og kan forstås som et svar på den Engelsk/Amerikanske serien ”Super Nanny” (www.supernanny.co.uk/). En kan anta at slike program innefor visse grupper har stor makt til å definere normene for det ”gode foreldreskapet” og dermed ”for den gode mor”.

investerer dypt i. At også tenåringsmødre i dette studiet investerer i slike diskurser kommer tydelig frem gjennom deres historier. Her fremstår alle informantene som ungekvinner som prioriterer barnet fremfor seg selv.

7.4 Altoppslukende moderskap

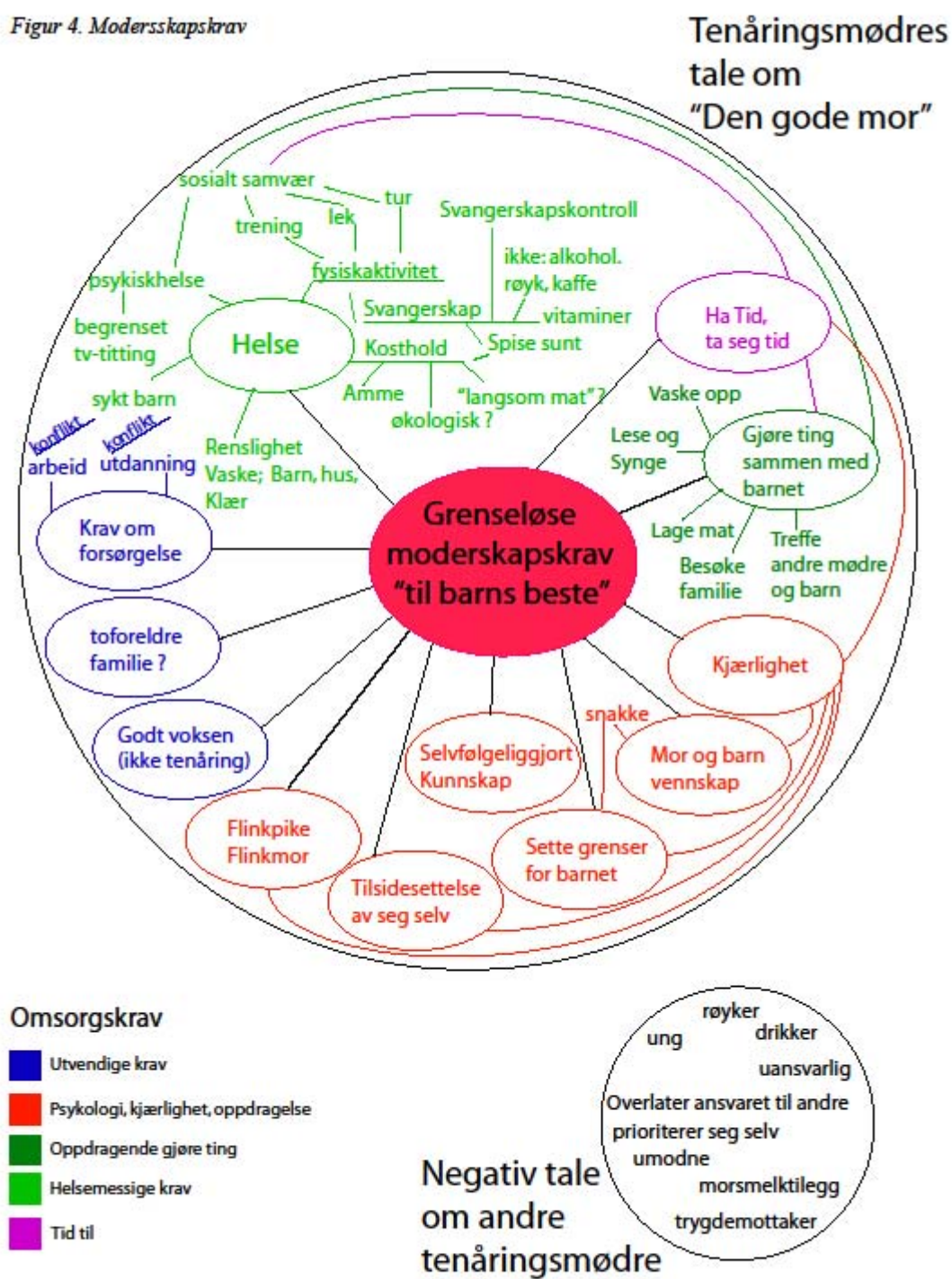
Tenåringsmødrenes tale kan leses som en fortelling som omhandler normative krav til ”den gode mor”. Ellingsæter (2005:382) peker på at diskurser som er knyttet til farskapet er avgrensede og regulerte så fremstår moderskapet som mer og mer grenseløst. I praksis vil det si at det er mye mødre må vite, kunne og gjøre for å leve opp til de kravene som stilles til den ”gode mor”. Da jeg begynte å lese gjennom intervjuene med øye for diskurser oppdaget jeg gjenklang fra en rekke overlappende samtidsdiskurser. Disse kan knyttes opp mot krav til ”den gode mor” og virker inn på morspraksisene og mødrenes tale. I kapittel seks nevnte jeg et krav om å ta utdanning for å kunne forsørge seg selv og barnet. Krav om forsørgelse er diskursive krav som stilles til alle mødre. Et annet eksempel på overlappende diskurser er hvordan mødre trekker inn deler av den rådene helsediskursen når de snakker om sine morspraksiser. Den rådene helsediskursen handler blant annet om, ernæring, fysisk aktivitet og psykisk helse. Å være i god form har både individuelle og samfunnsmessige følger. Helse er derfor et høy aktuelt tema dagens samfunnsdebatt. I tenåringsmødrenes tale blir den rådene helsediskursen forbundet med normative krav til ”den gode mor”.

Figur fire side 106 har flere formål. For det første å avdekke noe av det arbeidet mødre gjør i forbindelse med omsorg for barn. For det andre å peke på ulike ”morspraksis” diskurser. I likhet med Griffin og Smiths (2005:33) nevnte ”skole morspraksis diskurs”, igangsetter disse diskursene mødres arbeid omsorg og bekymringer. ”Morspraksis” diskursene peker på altoppslukende moderskapskrav. Disse er forankret i kulturr og begrunnet i ”barns beste” og er en type kulturell fortelling om ”den gode mor”.

Moderskapskravene som kommer frem i denne oppgaven er plukket uti fra det som er mest fremtredende i tenåringsmødrenes tale, men det finnes også spor av andre moderskapskrav i deres fortellinger. Alt i alt peker deres tale på moderskapet som mangfoldig, krevende og grenseløst.

Et tredje poenget med figuren er å påpeke en eksisterende kulturellforståelse om at tenåringsmødre ikke automatisk er synonymt med ”den gode mor”. En slik forståelse kommer også til uttrykk i mødrenes tale. Men det finnes egentlig bare et krav som er umulig for en tenåringsmor å fylle, kravet om å være godt voksen når en får barn. Relevansen av dette kravet er diskutabelt, men det fører som jeg tidligere har påpekt til at tenåringsmødre er nødt til å kompensere for det.

Figur 4. Modersskapskrav

8. Avslutning, trådene samles

Utgangspunktet for dette studiet er at tenåringsmoderskap er et lite utbredt fenomen. Det har gjort tenåringsmødre usynlig i den offentlige debatten. Fra det offentliges side så eksistere det en tilnærmet ”taus diskurs” om tenåringsmoderskap. Fraværet av en diskurs er ikke nødvendigvis positivt (Silva 1996a:8). Tausheten fra det offentliges side gir næring til stigmatiserende forståelser av tenåringsmoderskapet. Det offentlige og allment anerkjente standpunktet er at tenåringssvangerskap bør unngås. Tenåringsmødre blir ofte forstått synonymt med alenemødre. En sjelden gang blir tenåringsmoderskap gjenstand for debatt. Diskursene fremstår da ofte som en generalisering av de mest negative eksemplene (Silva 1996:8). Dette bidrar til å vedlikeholde myter om uegnede mødre og sosiale problemer. Kun en liten del av norske tenåringsjenter får barn, og slik jeg ser det, er det viktig at disse ikke blir glemt og gjemt i den offentlige diskursen.

Den lille forskningen som er gjort på tenåringsmødre her tillands er så langt jeg kan se av kvantitativ art. Jeg har valgt en kvalitativ tilnærming. Dette studiet bidrar til å gi mer nyansert kunnskap om tenåringsmødre og åpner dermed opp for et mindre stigmatiserende bilde av tenåringsmødre. En nytte ved å studere små grupper er at en kan komme på sporet av nye typer familierelasjoner. Studiet viser at det eksisterer tette familieband som er betydningsfulle for tenåringsmødrenes hverdag. Ved å se på mødrenes moderskapsutforming i sammenheng med det de betegner som familie (figur 3, side 76) har jeg kommet på sporet av nye familiepraksiser, noe som kan bidra til videre forskning. Funnene her er kan bidra til videre forskning på det familiesosiologiske felt.

Dorothy Smiths tekster har vært en kilde til inspirasjon. Jeg har ikke brukt så mye av hennes forskning i studiet, men mye den grunnleggende tankegangen er hentet fra henne. Spesielt har hun vist meg hvordan hverdagslivets trivialiteter henger sammen med institusjonens herskende relasjoner (Smith 2005). Den enkelte mors hverdag er sammenvevd med andre menneskers handlinger og deres hverdag. Mødrenes hverdag er også samordnet med institusjoners herskende relasjoner. I tillegg preger kultur og rådene diskurser mødrenes praksiser og deres tale. Dette mangfoldet har ført til at jeg har spurt etter hvordan tenåringsmødrene utformer moderskapet i samarbeid med nære relasjoner, i møte

velferdstatens ordninger og de kulturelle normer som kommer til uttrykk i moderskapsdiskurser.

Studiet viser at det finnes tenåringsmødre som ”fikser” situasjonen som ung mor. Dette står i kontrast til den utbrette problemorienterte forståelsen av tenåringsmødre. Det er store variasjoner i mødrenes livssituasjon, og i deres morspraksiser. Det innebærer at familie og velferdstat har varierende betydning for at de greier seg.

Mødrenes fortellinger viser til tette og omfattende familierelasjoner. Disse sterke familiebandene er viktige for de unge kvinnenes hverdagsliv og for hvordan de utformer moderskapet. I det empiriske materialet finner man en rekke ulike familiepraksiser. Det går et hovedskille mellom de mødre som har en samboende og de som bor alene med barna. Mødrene som lever i et samboerskap støtter seg på partneren sin, mens alenemødrene i større grad tyr til familie og venner. For den som blir aleneforeldre er det den tidligere livssituasjonen samt de individuelle og sosiale ressursene som er avgjørende for hvordan en tilpasser seg livet som enslig forsørger (Kjeldstad 1998:4).

Fedre er betydningsfulle for hvordan mødre utformer moderskapet. Jeg har skilt mellom biologiske og sosiale fedre og argumentert for at dette kan være en og samme mann eller to ulike menn. De fraværende biologiske fedrene spiller en rolle for mødrenes morspraksiser, i den forstand at mødre må finne hjelp og støtte hos andre når de trenger det. Et spesielt interessant funn er hvordan et par av mødrenes tidligere samboere opprettholder kontakten med barna. Dette er ”ikke biologiske” sosiale fedre som fortsetter å utøve farskapet etter samlivsbrudd med moren. De faste samværsavtalene med stefedrene, har betydning for mødrenes morspraksiser. Mødrene får avlastning, tid for seg selv og mulighet til å arbeide i helgene. Hvor vanlig det er at stefedre fortsetter i farsrollen etter samlivsbrudd sier studiet ikke noe om, muligens peker dette på nye familiepraksiser. Det som kommer frem i studiet, er at disse mennene opprettholder de moralske forpliktelsene overfor barnet etter samlivsbrudd. Det finnes ingen juridiske rettigheter og plikter for disse sosiale fedrene. De er derfor avhengig av mødrenes ønsker. Man kan se forholdet mellom mødre og de tidligere samboerne som det Giddens (1992:63) betegner som et rent forhold. Det er på mange måter et skjørt forhold. Det er dermed risikofylt å investere i for begge

parter. Allikevel er forholdet så verdifullt og tilfredstillende for begge at de velger å fortsette.

Det finnes spor i empirien som viser at det i Norge finnes en kulturell forståelse som delvis anerkjenner ikke biologiske sosiale fedre som ”riktige fedre”. På den andre siden så er det også spor som peker på at deres farskap ikke er fullt ut anerkjent som ”ordentlige fedre”. Muligens peker funnene på nye normer for farskap. Sosialt farskap er et utforsket felt som samfunnsmessig betydning og er derfor viktig å forske videre på.

All interaksjon med barnet kan sees på som sosiale anledninger som utvikler foreldres kompetanse (Meling 2007:23). Kompetanse er en viktig del av moderskapet. I de samboende familiene var mødrene på intervju tidspunktet hjemme med barnet. Mennene jobbet mye, både i form av overtid og ekstra arbeid. Dette er en tradisjonell familiepraksis. Mødrene var den av foreldrene som hadde mest tid og flest muligheter for å utvikle sin foreldre kompetanse og dermed sine morspraksiser. Man kan anta at de derfor fikk mer makt enn fedrene til å definere hvilke praksiser som var til barnets beste.

Familien er mer en mor og far og barn. Et funn i dette studiet er hvordan tenåringsmødrene utformer sin morspraksiser i samarbeid med foreldrene - og av og til besteforeldrene. Dette gjelder spesielt for alenemødrene. Foreldrene bidrar ofte med bolig. Besteforeldre og foreldre er dagpassere for barnet. Begge deler kan forståes som indirekte økonomisk støtte, men mest av alt gjør det hverdagen enklere for tenåringsmødrene. Det finnes for eksempel få barnhage plasser for de yngstes barna, spesielt for de under ett år. Det at familien stiller opp som dagpassere bidrar blant annet til at mødrene kan komme raskt tilbake til skolen. Man kan muligens si at foreldrene trer støttende til der fedre og velferdsstat svikter. Jeg vil trekke frem et par empiriske eksempler på besteforeldrenes medvirkning. Fortellingen om morfaren som kommer til skolen med barnebarnet slik at det tenåringsmoren får ammet barnet og mormoren som stiller opp på skolen om morgenen for å passe barnebarnet er historier om tette familierelasjoner. Dette peker på interessante familiepraksiser vi kjenner lite til.

I mødrenes fortellinger fremstod svangerskap, fødsel og moderskap som noe som tilhører en kvinneverden. Mødrene utvekslet kunnskap med andre unge mødre og hentet kunnskap fra egne mødre. Deres moderskaps utforming ble derfor delvis preget andre

kvinneres erfaringer og kunnskap. En av mødrene fortalte hvordan hun spurte faren sin når fødselen var i gang. En annen fortalte om hvordan hun delte kunnskap med barnefaren. Dette kan tyde på en åpning for menns deltagelse i denne såkalte kvinneverden.

Selv om de nære relasjoner fremstår som viktige i hverdagen så spiller også velferdstatens ordninger en rolle for deres morspraksiser. I dette studiet har jeg trukket frem historier som omhandler mødrenes erfaringer på barselavdelingene og skolevesenet. Dette er et møte med det Smith (1999, 2005) betegner som de herskende relasjoner. Dette er eksempler hvordan sosiale strukturer for en periode virker inn på deres morspraksiser og dermed på moderskapsutforming. Flere av mødrene fortalte om hvordan de ble tatt hånd om på skolen. Et interessant funn i denne sammenheng er at det mellom ulike skoler forekommer forskjellige praksiser for å håndtere tenåringsmoderskap. Enkelte tenåringsmødre fikk for eksempel ha mer fravære enn tenåringsmødre som gikk på andre skoler. Dette er tegn som tyder på at de herskende relasjoners lover og regler i noen tilfeller blir skjøvet. I stedet er det lokale hverdagsliv som blir styrende. Slik hverdagslivspraksiser ved skolene bidrar til at tenåringsmødrene kan kombinere moderskap og skolegang. Dermed er både innsatsen til tenåringsmødrenes familie og skolens velvillighet viktige for at mødrene skal kunne få en utdanning.

Flere begrep har vært fruktbare i analysen. Morgans praksisbegrep har vært et verktøy til å belyse ulike familiepraksiser. Det har også vært viktig for å danne begrepet ”morspraksiser” som peker på hva mødre gjør. Dette begrepet har utgangspunkt i det engelske ordet ”mothering”. Morspraksiser er alt mødre gjør i forhold til omsorg for barnet. Det ikke er nødvendig at barnet er tilstede for å utøve en morspraksis. Et eksempel på en morspraksis er når mødre sørger for at barnet er i trygge hender mens de skaffer seg utdanning eller er på jobben.

Finchs (2007) begrep ”displaying” eller ”fremvisning” er et begrep som nyanserer Morgans familiepraksisbegrep. Det er et nytt begrep innenfor familiesosiologien og jeg vil derfor redegjøre for hvordan det har vært fruktbart for studiet. Kort sagt innebærer begrepet at man fremviser sine familiepraksiser for å søke anerkjennelse fra andre ”viktige” personer for en familierelasjon. Morgans (1996) argumenterer for at familier er hva de gjør, mens Finch (2007:66) påpeker at familien i tillegg må fremvises. Jeg har vektlagt at det også kan være

betydningsfullt å vise frem bestemte praksiser for å få anerkjennelse fra ”relevante andre”. Fremvisninger blir da betydningsfulle når det er noe uvanlig ved familiekonstitusjonen eller når det viser til nye familiepraksiser - ”Dette er min familie, og slik gjør vi det i vår familie”. I tråd med dette kan si at si mødrene søker anerkjennelse for at ”Dette er mitt barn, min familie og slik er mine morspraksiser”. Slik jeg ser det så er fremvisning av egne familie- og morspraksiser spesielt viktige for tenåringsmødre fordi de tilhører en liten og stigmatisert gruppe. For disse mødrene innebærer ikke fremvisningen nødvendigvis en ny morspraksis som de søker anerkjennelse for, men derimot en fremvisning av tenåringsmoderskapet og egne morspraksiser som et ”vanlig” moderskap med ”ordinære” morspraksiser. Ved ta i bruk fremvisningsbegrepet fikk jeg et verktøy for å se hvordan mødrene søkte anerkjennelse for sine praksiser og dermed for sine familierelasjoner. Et eksempel er i fortellinger fra barselavdelingene. Mødrenes fortellinger viste meg hvordan de fremviste sine morspraksiser overfor barselpersonalet. Slik jeg tolket det måtte det sterke, overbevisende fremvisninger til for å få anerkjennelse fra de ansatte. En grunn til dette kan være at personalets forutforståelser bærer preg av stereotypiske antagelser om tenåringsmødre som kunnskapsløse og uegnede mødre. En av jentene fortalte at hun ikke visste noe særlig om spedbarn før hun ble mor. Slik jeg tolket det førte det til at hun ikke hadde noen morspraksiser å fremvise overfor personalet. Det førte til meg til en forståelse om at overbevisende fremvisninger er avhengig både av sosialkompetanse og kunnskap. Fairclough argumenterer for at det er et dialektisk samspill mellom diskursive og sosiale praksiser (Jørgensen og Phillips 1999:28) dette åpnet opp for å kombinere praksis og fremvisningsbegrepet med diskursbegrepet.

Griffin og Smith (2005:33) peker på at det eksisterer en slags morspraksis diskurs som inngangsetter det arbeidet mødre gjør. Jeg påpekte at en finner slike normative morspraksis diskurser også i andre sammenhenger som angår mor og barn. Studiet viser at normative diskurser har betydning for hvordan mødre former moderskap og sine morspraksiser. Dette er diskursive praksiser som peker på hva de selv gjør og gjennom det de sier at mødre bør gjøre. De normative moderskapsdiskursene er tilstede i fortellinger fra hverdagslivet og i fortellinger om møter med velferdstatens ordninger. Tenåringsmødrenes tale om andre tenåringsmødre er interessant. Den bekrefter eksistensen av negative, stereotypiske

forståelser av tenåringsmødre. Tenåringsmødrene møter de negative forståelsene på to måter. For det første ved å distansere seg fra andre tenåringsmødre. Et eksempel på dette er Anes tale om hvordan noen tenåringsmødre ikke gadd å amme - ”det var så mye pes og du måtte jo stå opp om natta (...) det var mye lettere å slenge litt Nan i mikrobølgeovnen (...) og jeg er jo ikke så veldig sånn”. Ved å forteller om sine egne ”riktige” morspraksiser definerer tenåringsmødrene seg ut av den negative tenåringsmorsdiskursen og inn i den ”gode mor” diskursen. For det andre danner de det Foucault 1995: 113) kaller en motdiskurs. Det gjør de ved å påpeke positive sider ved tidlig moderskap. Tiril så dette klart og sa - ”jeg føler at vi som er unge må kanskje overbevise mer om at det vi faktisk gjør det her bra (...)”.

Diskursen om ”gode mødre” bli ofte definert gjennom ”barns beste” diskurser. Dette er ifølge McDermott og Graham (2005:71) diskurser som tenåringsmødre engasjerer seg i. Kulturelle krav til ”den gode mor” kommer derfor tydelig frem i mødrenes tale. Ved å koble seg på en rekke samtidsdiskurser som for eksempel helsediskursen viser mødrene på ulike at de fyller kravene som stilles til ”gode mødre”.

Det partikulære kan være dør til det mer generelle. Ved å studere det uvanlige kan en komme på sporet av det vanlige. Tenåringsmødrenes tale viser både til det partikulære ved tenåringsmoderskapet og til generelle moderskapsnormer som er gyldige for alle mødre. Deres fortellinger har pekt på grenseløse krav som stilles til alle mødre. Noe av disse kravene kommer frem i figur 4. side 106. Moderskapet og dets normative krav er et stort felt. Videre forskning her det kan bidra med å avdekke krav som stilles til dagens mødre. Krav som lever i det skjulte. Muligens kan forskning på moderskapet og moderskapsdiskurser bidra til å endre og moderere slike altoppslukende moderskapskrav. Slik jeg ser det skaper disse kravene kun dårlig samvittighet og ikke bedre mødre. Det er verken til gode for barn eller mødre.

9. Kildeliste

- Andenæs, Agnes (2000) "Generalisering: Om ringvirkninger og gjenbruk av resultater fra en kvalitativ studie" I Haavind, Hanne (red.) *Kjønn og fortolkende metode Metodiske muligheter i kvalitativ analyse* Gjøvik: Gyldendal
- Barker, Chris (2004), *Cultural Studies Theory and Practice*. Second edition Great Britain Oxford : Sage Publications ltd
- Brandth, Berit og Kvande, Elin (2003), *Fleksible fedre* Oslo: Universitetsforlaget
- Bourdieu, Pierre (1995), *Distinksjonen En sosiologisk kritikk av dømmekraften* Drammen: Pax Forlag A/S
- Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH) 2006, *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi* Drammen: Zoom Grafiske, Copyright: De nasjonale forskningsetiske komiteer
- Duncan, Simon og Edwards, Rosalind (1999), *Lone mothers, paid work and gendered moral rationalities*. London: Macmillan Press LTD
- Ekéus, Cecilia (2004), *Teenage parenthood : paternal characteristics and child health outcomes* ISBN: 91-7140-033-8
- Esping-Andersen, G. (1999), *Social Foundations of Postindustrial Economies*. Oxford: Oxford University Press
- Ellingsæter, Anne Lise og Leira, Arnlaug (2004), "Innledning: Velferdsstaten og familien" I: Anne lise Ellingsæter. Og Arnlaug Leira (red): *Velferdsstaten og familie utfordringer og dilemmaer* 13-36 Oslo: Gyldendal Norske Forlag
- Ellingsæter, Anne Lise (2004), "Tidskrise i familien" I : Anne lise Ellingsæter. Og Arnlaug Leira (red): *Velferdsstaten og familie utfordringer og dilemmaer* 13-36 Oslo: Gyldendal Norske Forlag

- Ellingsæter, Anne Lise (2005), "De nye mødrene og – remoralisering av moderskapet". *Nytt Norsk Tidsskrift*, 04: 374- 382.
- Eriksen, Thomas Hylland (2001), *Øyeblikkets tyranni* Oslo: Aschehoug & co
- Fangen, Katrine (2004), *Deltagende observasjon* Polen: Fagbokforlaget
- Finch, Janet (2007), "Displaying families" I *Sociology* 41(1) 65-81 London: Sage Publications
- Fog, Jette (2001), *Med samtalen som utgangspunkt Det kvalitative forskningsinterview* Viborg: Akademisk Forlag
- Foucault, Michel (1995), *Seksualitetens historie* Oslo:Exil forlag
- Giddens, Anthony (1994), *Intimitetens forandring Seksualitet, kærlighet og erotikk i det moderne samfund* København:Hans Reitzels Forlag A/S.
- Giddens, Anthony (1997), *Modernitetens konsekvenser* Oslo: Pax Forlag A/S
- Griffin, Allison og Smith Dorothy E. (2005), *Mothering for schooling* New York and London: Routledge
- Gullestad, Marianne (1989), *Kultur og hverdagsliv. På sporet av det moderne Norge*.Oslo: Universitetsforlaget
- Hellevik, Tale (2005), *På egne ben. Unges etableringsfase i Norge* Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring NOVA Rapport 22/05 Oslo: GCS/Allkopi
- Helsedepartementet, utdannings- og forskningsdepartementet i samarbeid med læringssenteret (årlig utgivelse), *Elevhefte om ungdom, samliv og seksualitet* Statens forvaltningstjeneste, bestillingsnummer I-1078 bokmål,
- Hobson, Barbara og Morgan David (2002), "Introduction: Making men into Fathers" I Hobson, B (red). *Making Men into Fathers. Men. Masculinities and the Social Politics of Fatherhood*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Haavind, Hanne, Slagsnes, Jorunn Berg; Grennes, Ragnhild, Nørve, Siri, Back-Hansen, Elisabeth, Helsing, Elisabeth, Mohr, Marianne, Lundstøl, Live Fyrand (1973), *Myten om den gode mor*. Oslo: Pax Forlag A/S
- Haavind, Hanne (1987), *Liten og stor Mødres omsorg og barns utviklingsmuligheter* Oslo:Universitetsforlaget
- Jørgensen, Marianne Winther og Phillips, Louise (1999), *Diskursanalyse som teori og metode* Gylling: Samfundslitteratur Roskilde Universitetsforlag
- Kleven L og Haugen O (2004), "Norske tenåringsmødre –få, men fattige" *Samfunnspeilet* 3: 9-15 Oslo: Statistisk sentralbyrå
- Kitterød, Ragni og Kjeldstad Randi 2006, "Kortere arbeidstid for fedre – men fremdeles et tosporet foreldreskap I " *Søkelys på arbeidsmarkedet*" nr 2: 159-172 Oslo: Institutt for samfunnsforskning
- Kjeldstad, Randi, *Enslige forsørgere: Forsørgelse og levekår før og etter overgang til en ny livsfase*. Oslo- Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå
- Lappegård, Trude (1998), "Større ulikhet i barnetall" I samfunnsspeilet nr 5 Oslo: Statistisk sentralbyrå, <http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/9805/6.shtml> lesedato 2/09 2008
- Lappegård, Trude (2000), "Tenåringer Sex, men ikke barn og fruktbarhet" I *Samfunnspeilet* nr 6: 2-8 Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Lappegård, Trude og Brunborg, Helge (2004), "Ungdom og demografi. Om endringer i demografisk adferd i overgangen fra barn til voksen". *Tidskrift for ungdomsforskning*. 1 :93-104 Oslo : Fagbokforlaget
- Leira, Arnlaug (2003), "Familier og velferdstat Familie endring og politisk reform i 1990-åra" I: Ivar Frønes og Lise Kjølørød (red) *Det norske samfunn* 262-280 Oslo: Gyldendal

- Leira; Arnlaug (2004), ” Omsorgsstaten og familien” I: Anne lise Ellingsæter. Og Arnlaug Leira (red): *Velferdsstaten og familie utfordringer og dilemmaer* 67-99 Oslo: Gyldendal Norske Forlag
- Levin, Irene og Trost, Jan (2005), *Hverdagsliv og samhandling med et symbolsk interaksjonistisk perspektiv* Oslo: Fagbokforlaget
- Lorentzen, Anne H (2000), *Kjønnnet eller frikjønnet ? Rock som diskursiv praksis.* Hovedfagsoppgave i sosiologi Universitet i Bergen
- Lingsom, Susan (1997), *The Substiution Issue.* Rapport 6/1997, Oslo: NOVA.
- McDermott, Elizabeth & Graham, Hilary (2005), “Resilient Young Mothering: Soscial Inequalities, Late Modernity and the “Problem” of “Teenage” Motherhood” I *Journal of Youth Studies* Vol 8, No 1, 59-79 Abingdon : Routledge, Taylor & Francis Group
- McMahon, Martha (1995), *Engendering motherhood : identity and self-transformation in women's lives* New York : Guilford Press
- Meling, Anette (2007), *Foreldres fordeling av omsorgsarbeid i barnets første leveår En analyse av sammenhengene mellom diskurs, omsorgsarrangement, praksis og kompetanseutvikling* Masteroppgave i Sosiologi Oslo: Universitetet i Oslo
- Morgan, D. (2002), “Epilogue: Making men into Fathers” I: Hobson, Barbara (red). *Making Men into Fathers. Men. Masculinities and the Social Politics of Fatherhood.* Cambridge: Cambridge University Press.
- Morgan, David H.J. (1996), *Family Connetctions. An introduction to Family Studies.* Cambridge: Polity Press 218 sider men har ikke lest hele, finn bok
- Mjøset, Lars (2003), *Sju teser om positivismekritikkens utfordringer ved århundreskiftet* I: Sosiologisk tidskrift Vol 11 s 23-44 Oslo: Universitetsforlaget

- Myklestad, Ingrid (2003), *Forebygging av uønskede tenåringssvangerskap. Implementering og evaluering av en skoleintervensjon i Oslo*, Oslo: Nasjonalt Folkehelseinstitutt Oslo
- Mühleisen, Wencke (2002), *Kjønn i uorden Iscenesettelse av kjønn og seksualitet i eksperimentell talkshow underholdning på NRK fjernsynet* Avhandling for Dr.Art.-Graden Det Historisk Filosofiske Fakultet UIO Oslo
- Phoenix, Ann (1991 a), *Young mothers?* Cambridge : Polity Press
- Phoenix, Ann (1991 b), *Mothers under Twenty: Outsider and Insider Views I* : Phoenix, Ann, Woollett, Ane, Lloyd, Eva, *Motherhood Meanings, Practices and Ideologies*. S 86-102 London: Sage
- Phoenix, Ann & Woollett, Anne (1991), *Motherhood: Social Construction, Politics and Psychology I*: Phoenix, Ann, Woollett, Ane, Lloyd, Eva, *Motherhood Meanings, Practices and Ideologies*. S 11-27 London: Sage
- Noack, Turid (2004) "Familien I velferdsstaten: fra støttespiller til trojansk hest" I: Anne Lise Ellingsæter og Arnlaug Leira (red), *Velferdsstaten og familie utfordringer og dilemmaer*. 39-64 Oslo: Gyldendal Norske Forlag
- NOU, Norges offentlige utredninger 2008:6, "Kjønn og lønn Fakta analyser og virkemidler for liklønn" Oslo: Departementenes servicesenter Informasjonsforvaltningen
- Silva, E B. og Smart, Carol (1999), *The New Practices and politics of family life*, I: Silva, E.B. og Smart, C. (red.) *The new family?* London: Sage
- Silva, Elisabeth Bortolaila (1996 a) "Introducton" I Silva, Elisabeth Bortolaila : "*Good Enough Mothering? Feminist perspectives on lone motherhood*" s 1-9 London and New York : Routledge

- Silva, Elisabeth Bortolaila (1996 b) "The transformation of mothering" I Silva, Elisabeth Bortolaila : *"Good Enough Mothering? Feminist perspectives on lone motherhood"* s 10-36 London and New York : Routledge
- Skjervheim, Hans (1996), *Deltakar og tilskodar og andre essays* Oslo : Aschehoug Forlag
- Smart, Carol (1996), "Deconstructing motherhood" I: Silva, Elisabeth Bortolaila : *"Good Enough Mothering? Feminist perspectives on lone motherhood"* London and New York : Routledge
- Smith, Dorothy E (1999), "Telling the Truth after Postmodernism" I : Smith, Dorothy "Writing the social: Critique, Theory, and Investigations". (96-130) Canada: University of Toronto Press Incorporated
- Smith, Dorothy E (2005), *Institutional Ethnography A Sociology for people*. Oxford UK Alta Mira Press
- Syltevik, Liv Johanne (1998), "Finnes alenemødre? Om konstruksjon av undersøkelsesenheter" I: Christensen, K, Jerdal, E, Møen, A, Solvang, P og Syltevik, LJ: *Prosess og metode Sosiologisk forskning som ferdighet*. (47-67) Oslo: Universitetsforlaget
- Thagaard, Tove (2003), *Systematikk og innlevelse*. Bergen: Fagbokforlaget
- UNICEF, 'A league table of teenage births in rich nations', *Innocenti Report Card No.3*, July 2001. UNICEF Innocenti Research Centre, Florence.
- Wideberg, Karin (2001), *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt*. Oslo: Universitetsforlaget
- Wilson, Helen og Huntington, Annette,(2006) "Deviant (M)others: The Construction of Teenage Motherhood in Contemporary Discourse" I [Journal of Social Policy](#) (2006), 35: 59-76 Cambridge University Press
- Aakvaag, Gunnar C. (2008), *Moderne sosiologisk teori* Oslo: Abstrakt forlag A/S

9.1 Internettreferanser

Arbeidsmiljøloven URL: <http://www.lovdata.no/all/tl-20050617-062-012.html#12-8>

(Lesedato 14/05 2008)

Barne og likestillingsdepartementet: <http://odin.dep.no/bld/norsk/dok/regpubl/otprp/004001-050034/hov006-bn.html> (Lesedato 14/05 2008)

Det kongelige barne- og familiedepartement Ot.prp. nr. 64 (2004–2005)

<http://www.regjeringen.no/Rpub/OTP/20042005/064/PDFS/OTP200420050064000DDDPD-FS.pdf> (Lesedato 09/05/07)

Det kongelige helse og omsorgsdepartement, Rundskriv I-1/2006 Forebygging av uønsket svangerskap og abort blant tenåringer. Innføring av fast bidragssats for dekning av utgifter til hormonell prevensjon til unge kvinner i alderen 16 til og med 19 år:

URL:<http://www.regjeringen.no/upload/kilde/hod/rus/2006/0004/ddd/pdfv/274267-rundskriv.pdf> (lesedato 26/ 03 2007)

Helsedepartementet, utdannings- og forskningsdepartementet *Elevhefte om ungdom, samliv og seksualitet*, Ung helse b, URL Henvisning til pdf fil:

<http://www.unghelse.no/wips/1263366853/> (Lesedato 26/03/08)

Lappegård, Trude (1998), ”Større ulikhet i barnetall” I samfunnsspeilet nr 5 Oslo: Statistisk sentralbyrå, <http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/9805/6.shtml> lesedato 2/09 2008

Lovdata, Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett URL:

http://www.lovdata.no/cgi-wift/wiztldles?doc=/usr/www/lovdata/all/tl-19990521-030-068.html&emne=m%20d8dr*&& (Lesedato: 03/04 2007)

Lovdata a, lov om barnevernstjenester URL: http://www.lovdata.no/cgi-wift/wiftldles?doc=/usr/www/lovdata/all/nl-19920717-100.html&emne=barnevernlov*&&

Lovdata, b, Opplæringsloven URL : (<http://www.lovdata.no/all/hl-19980717-061.html>)
(lesedato 05/05 2008)

Lovdata, c, Lov om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern URL :
<http://www.lovdata.no/all/hl-20050617-062.html#map012> (lesedato: 05/05 2008)

NAV , a: Overgangsstønad <http://www.nav.no/page?id=333> (lesedato 24/05 2007)

NAV, b: Grunnbeløpet (G) i folketrygden <http://www.nav.no/page?id=1073744172>
<http://www.nav.no/page?id=412&index=2> (lesedato 24/05 2007)

Norges tredje rapport til FNs komité for barnets rettigheter 23. april 2003:
URL:http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/rapporter_planer/rapporter/2003/Barnets-rettigheter/8.html?id=278126 (lesedato: 03/04 2007)

Mühleisen, Wencke (2002), *Kjønn i uorden Iscenesettelse av kjønn og seksualitet i eksperimentell talkshow underholdning på NRK fjernsynet* Avhandling for Dr.Art.-Graden
Det Historisk_Filosofiske Fakultet UIO Oslo URL:
http://www.skk.uio.no/til_nedlasting/Kjonniuorden.pdf (lesedato 02/05 2007)

Statistisk Sentralbyrå a: Gjennomsnittlig fødealder 1946-2007 URL:
<http://www.ssb.no/emner/02/02/10/fodte/tab-2008-04-09-04.html> (lesedato 28/04 2008)

Statistisk Sentralbyrå b: Aldersavhengige fruktbarhetsrater og samlet fruktbarhetstall
<http://www.ssb.no/emner/02/02/10/fodte/tab-2008-04-09-03.html> (Lesedato 02/09 2008)

Statistisk Sentralbyrå c: Utført svangerskapsavbrudd etter kvinnens alder 1979-2005 URL:
<http://www.ssb.no/emner/03/01/20/abort/tab-2006-04-26-01.html> (Lesedato 09/05 2007)

Ung.helse.no a, Sosial- og helsedirektoratet i samarbeid med UNG i Nordland URL:
<http://www.ung.helse.no/wips/1835334699/> Lesedato 26/03 2008

Ung.no, Barne, ungdoms- og familiedirektoratet URL:
(http://www.ung.no/graviditet/1911_Gravid_-_f%C3%B8delse_hjelp_p%C3%B8delse_Helsestasjon_for_ungdom.html) (lesedato 26/03 2008)

Utdanningsdirektoratet, Forskrift til opplæringslova URL:
http://www.utdanningsdirektoratet.no/upload/ny_forskr_til_oppl.pdf (lesedato 05/05 2008)

9.2 Fortegnelse over figurer og tabeller

Tabell 1. Bolig i foreldrehjemmet og hjelp til daglig barnepass. Side 67

Figur 1: Dimensjoner i en kommunikasjonsbegivenhet (Jørgensen og Phillip 1999) Side:25

Figur 2. Kart over hvordan ”snøballen rullet” og informantene ble rekruttert. Side: 42

Figur 3. Nære relasjoner. Side 76

Figur 4. Moderskapspraksis. Side 106

Alle kilder i denne oppgaven er oppgitt.

Oppgaven er på 39527 ord

10. Vedlegg

Vedlegg 1: Informasjons skriv til mødrene

Vedlegg 2: Samtykkeerklæring

Vedlegg 3: Intervjuguide

Vedlegg 4: Analyseskjema: skjematisk femstilling av informantene

Vedlegg 5: Del av e-post fra Janne Bondi Johannessen

Vedlegg 6: Kvittering fra Norsk Samfunnsvitenskaplig datatjeneste A/S

Vedlegg 7: Analyse tegning

TIL UNGE MØDRE

Hei

Mitt navn er Kjersti Strand. Jeg er masterstudent i sosiologi ved Universitet i Oslo og skal nå begynne med datainnsamling til min masteroppgave. Den har arbeidstittelen ”Sånn er *jeg* en mamma” og skal omhandle hvordan det er å være ung mor. Jeg ønsker derfor å komme i kontakt med 8-10 unge mødre som er villige til å la seg intervju.

Jeg vil gjerne snakke med deg som ble mor før du ble tjue år og ennå ikke barn som har begynt på skolen. Grunnen til at jeg har lyst til å snakke med deg er fordi du er fersk som mamma og fordi du er ung og har valgt å få barn slik kanskje tenker å gjøre ting litt annerledes enn andre kvinner i din generasjon. Jeg vil gjerne ha en samtale med *deg* om *din* hverdag. Jeg vil spørre deg om dine erfaringer og tanker i forbindelse med svangerskap, og det å være mor, i tillegg vil jeg gjerne høre litt om din bakgrunn. Jeg synes det er viktig å understreke at jeg ikke er ute å vite mest mulig om deg person men mer om hvordan du gjør ting og hvilke tanker du gjør deg om det å være mamma.

Samtalen vil bli tatt opp. På den måten kan jeg få nøyaktig informasjon slik at jeg ikke gjengir svarene dine feil. I tillegg vil jeg notere litt under samtalen vår. Hvis du i løpet av samtalen ikke vil svare på et spørsmål er det helt i orden og det er viktig at du sier i fra. Du kan også avbryte intervjuet når du vil.

Jeg vil slette samtalen vår når jeg har skrevet den ut. I intervjuutskriften vil jeg gi deg og andre du nevner nye navn. Jeg vil også omskrive stedshenvisninger slik at ingen vil kunne kjenne deg igjen i når de leser oppgaven.

Jeg håper at du har lyst og tid til ved å ha en samtale med meg. Gi meg en tilbakemelding på E-post: kjertst@student.sv.uio.no eller ring/send melding til mobil nr.92296122 så kontakter jeg deg så fort som mulig.

Vennlig hilsen Kjersti T Strand

SAMTYKKEERKLÆRING

Jeg heter Kjersti Torstensen Strand og skal skrive masteroppgaven i sosiologi med arbeidstittelen ”Sånn er *jeg* en mamma”. Unge mødres praksiser i møte med andre og i møte med institusjoner og diskurser”

Største delen av datamaterialet baserer seg på intervjuer som hovedsakelig vil handle om opplevelser, erfaringer og tanker rundt det å være mor. Prosjektet er meldt til

Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS og veileder for prosjektet er: Anne Lise Ellingsæter Institutt for Sosiologi og Samfunnsgeografi Universitet i Oslo, boks 1096 Blindern 0317 Oslo tlf. 22855360

Jeg er inneforstått med at vår intervjusamtale vil bli tatt opp på digitalt lagringsmedium og at opptaket vil bli oppbevart på et sikkert sted og slettet etter at det er skrevet ut. Alt materiale vil bli behandlet konfidensielt. Navn og stedstilknytning vil bli omskrevet, slik at ingen kan kjenne meg igjen i intervjuutskrift. Intervjuet vil få et eget nummer og forskeren vil oppbevare en nedlåst liste med mine personopplysninger sammen med intervjunummeret. Denne listen vil bli slettet ved prosjektslutt september 2006. Navn og steds tilknytning vil bli anonymisert i oppgaven. Forskeren har taushetsplikt og kun opplysninger som relevante for sosiologioppgaven vil bli brukt.

Jeg har mottatt skriftlig og muntlig informasjon og er villig til å delta i studien. Jeg er klar over at jeg kan trekke meg når som helst i prosessen og stiller frivillig opp til dette intervjuet. Jeg kan få en utskrift av intervjuet og kan kontakte forskeren for å komme med kommentarer.

☐ Jeg ønsker utskrift av intervjuet

☐ Jeg kan stille opp til et eventuelt oppfølgingsintervju og kan kontaktes på telefon:

Underskrift Sted

:

Dato

Jeg Kjersti Torstensen Strand, forplikter meg til å behandle all informasjon som fremkommer konfidensielt; intervjuerpersonen navn og stedstilknytning vil bli anonymisert, utenforstående vil ikke få innsyn i datamaterialet. Taushetsplikten vil bli overholdt og

lydfiler vil bli slettet etter at de er transkribert. Datamaterialet vil bli oppbevart slik at det ikke er mulig å koble sammen med personopplysninger. Alle personopplysninger skal slettes ved prosjektslutt september 2006

Underskrift Sted

:

dato

Kjersti Torstensen Strand,

Kolbergveien 10 3121 Tønsberg Tlf: 92296122 Mail: kjertst@student.sv.uio.no

INTERVJUGUIDE UNGE MØDRE

Kjersti T Strand

Dato

Sted

Kode

Før intervjuet starter: Presentasjon, forteller om prosjektet, intervjuet.

Kort oversikt over intervjuet – hva er jeg skal spørre om?

Gå gjennom samtykkeerklæring og forklare hvis noe er vanskelig

Husk: Kopi av utleveri informasjons dokument, Samtykkeerklæring, opptaksutstyr,

INTERVJUDELENE:

- A) Bakgrunnsinformasjon,
- B) Svangerskap og forberedelse til fødsel
- C) Hvordan er hverdagen nå?
- D) Nære relasjoner
- E) Forstillinger om moderskap og endringserfaringer

A) BAKGRUNNSINFORMASJON

- 1) Hvor gammel er du?
- 2) Hva er barnets alder?
- 3) Hvor gammel er faren?
- 4) Er du eller faren hjemme med barnet (i permisjon)? Eller benytter du/dere av tilsynsordninger og i så fall hvilke og hvor mange dager/timer i uken?
- 5) Bor du sammen med noen andre enn barnet ditt? (*alder, kjønn, samboer/ektefelle, andre slektninger*)
- 6) Så vil jeg gjerne vite litt om boforholdene dine? (*Størrelse, antall rom, hvorfor dette stedet?*)
- 7) Når flyttet du ut av foreldre hjemmet ditt?

(Jeg har og noen spørsmål om skole, familie og økonomi)

- 8) Hvilke skoler har du gått? Har du noen arbeidserfaring?
- 9) Barnefarens utdanning og eventuelt yrke?:
- 10) Inntekt og inntektskilde (også private bidrag)
- 11) Mors og fars utdanning og yrke
- 12) Hvor gammel var moren din da hun fikk sitt første barn? Og faren din?
- 13) Bor foreldrene dine sammen?

B) SVANGERSKAP OG FORBEREDELSE

Hvordan var hverdagen din da du gikk gravid? (*Hvor bodde du, med hvem, hva gjorde du*)

Forberedte du deg noe på det å bli mor? Hva gjorde du hvis du lurte på noe som hadde med svangerskap og fødsel å gjøre? (*Viktig: Snakket med slektninger, venner, kontaktet offentlige instanser, leste bøker, blader, internett, chattet? Gikk på svangerskaps kurs?*)

Gikk du til svangerskaps kontroll? *Hvordan forgikk den? Tid for samtale, (Viktig eks informasjon, holdninger. Er det noe du kunne tenke deg skulle vært anderledes)*

Hvorfor å valgte du å bli mor så tidlig i livet?

Var faren med på å ta avgjørelsen ? Var det andre som påvirket avgjørelsen din?

(*livssyn, prosessen ? Var det noen andre du involverte i prosessen?*)

Hva syns andre på at du skulle ha barn? (*var det aksept/rom, familie, venner, arbeidsplass, skole. Var det noen som spurte om det var planlagt/om det var et miss? Hva svarte du Da?*)

Var det deler av svangerskapet og fødselen som kom overraskende på deg som du ikke visste om på forhånd?

Lå du på sykehus? Hvor lenge ? Hvordan var det? Hva slags informasjon fikk du?
(Helsepersonell: Tid for samtale, informasjon, holdninger. Er det noe du kunne tenke deg skulle vært annerledes)

C DAGLIGLIVET

Nå vil jeg gjerne få vite litt mer om hvordan hverdagen med barnet ser ut. Jeg tar utgangspunkt i gårsdagen, men fordi alle dager er ulike så vil jeg spørre litt om hvordan det pleier å være. Får å få et inntrykk av hvordan hverdagen er for dere kommer jeg til å spørre ganske detaljert.

MORGENEN: Når våknet barnet? Hvor var du? Hva skjedde så? Var det andre der? Hvem gjorde hva? (Søvn (sliten), tid, stell, mat, amming, påkledning, ut av huset?)

Oppfølgingsspørsmål: Hvorfor skjedde det på denne måten? Er det slik det pleier å være eller var dette en spesiell morgen? Hvordan er det blitt sånn? Er det slik du vil det skal være, eller er det noe du kunne tenke deg å gjøre annerledes?

FORMIDDAGEN: Hva skjedde så? (levering til barnepass husarbeid, studier, arbeid, aktiviteter med barnet, søvn, stell, lek, hvil, treffe andre husk å spørre om helsestasjonen:, samtaler, barselgruppe.) Hvorfor ble formiddagen slik, er det en helt vanlig formiddag eller var denne spesiell? Hvordan pleier den å være? Hvordan vil du helst at formiddagen skal være?

Treffer du ofte andre på formiddagen? (Hvem? Hva pleier dere å gjøre? Hvorfor gjør dere det Er det andre ting du kunne ha lyst til å gjøre.)

Hvordan er det når du kommer til barnehagen/dagpasser? (*Mottagelsen, ivaretagelsen, anerkjennelse, Hvordan opplevdes det, er det slik det pleier å være, kunne du tenke deg det annerledes*)

ETTERMIDDAG OG KVELD, Hva skjedde så? *måltid, kos, lek, stell, innsoving? Var dere sammen med andre?. Hvis de bor sammen med andre få frem hvordan fordeler de ansvaret, Hvorfor skjedde det på denne måten? Er det slik det pleier å være eller var dette en spesiell ettermiddag? Hvordan er det blitt sånn? Er det slik du vil det skal være, eller er det noe du kunne tenke deg å gjøre annerledes?*

Har du en kjæreste, var dere sammen i går ? Hva gjorde dere, er det slik det pleier å være? (*hvordan påvirker det forholdet dit/deres t at du/dere har barn*)

Treffer du ofte andre på ettermiddagen og kvelden? Har du/dere andre som hjelper dere/deg, for eks. sitter barnevakt og tar vare på barnet ditt?

Hva skjedde når barnet hadde sovnet?

D) FAMILIE OG NÆRE RELASJONER

Hvem regner du som din familie?

Hvordan vil du beskrive forholdet ditt til familien?

Er dere mye sammen? Hva gjør dere sammen? Er de med å hjelper til med barnet ditt?

Hvordan har forholdet til nær familie endret seg etter at du ble gravid og fikk barn?

Hvordan tror du det hadde vært hvis du ikke hadde fått barn?

Er det noen som har spesiell betydning for deg som ung mor? hvorfor

Tror du det er slik for andre unge mødre?

Hvordan er forholdet mellom deg og pappaen til barnet?

Hvordan er støtten fra nære andre,(familie samboer, eks. samboer, kjæreste, venner)?

Syns du forholdet til vennene dine har endret seg?

Har du fått nye venner? Har de barn? Hva gjør dere sammen?

E) REFLEKSJONER, FORESTILLINGER OM MODERSKAPET OG ENDRINGSERFARINGER

Hvordan skiller du deg fra andre jenter på din egen alder?

Hvordan skiller du deg fra andre mødre? (Er det noe som skiller?)

Kan du huske hva du tenkte om det å være mamma før du fikk barn? Hvordan forestilte deg du at en mor skulle være ? Hvordan tenker du nå?

Kjenner du noen som du tenker på som gode mødre? Hvorfor er de etter din mening gode mødre? Du kan godt fortelle om bestemte situasjoner

Hvilke krav opplever du at det stilles til det å være mor?

Hvilke tanker gjør du deg rundt ordet morskjærighet? Hvilke synes du ord er beskrivende for forholdet mor og barn? Gjerne korte stikkord

Livet endrer seg når en får barn , har du tenkt på hva det har gjort med deg og livet ditt å få barn?

Noen vil syns at det er et problem når tenåringer blir gravide, hva tror du de mener er problematisk?

Har du noen planer for fremtiden, hva har du lyst til å gjøre? Er planene dine endret etter at du fikk barn? Hvordan tenker du at du skal gjennomføre dem?

Tusen takk for hjelp

Oversikt til analysen (informantene er nummerert)

	Alder ved barnefødsel(er)		Barne ts alder	Sivil Status	Pågående og avsluttet utdannelse	Fremtids-drøm ifh til jobb/ utdannelse	Tilsyns ordninger	Hver-dagen	Inntekts kilder
1 19 år	19 år		3 mnd	Samboer med barnefare n	Avsluttet videregående	Profesjons-studium på universitet	Barsel permisjon	Hjemme S	amboer, fødselsstipend fra lånekassen
2 19 år	18 år		Straks 2 år	Samboer med barnefare n	Avsluttet Ungdomskolen	Usikker omsorgs yrke	Deltid i barnehage	Arbeids søkende	Samboer, noe kontantstøtte
3 20 år	17 år		2 ½ år	Samboer med stefar	Avsluttet Ungdomskolen	Usikker	Deltid i barnehage	Hjemme Sam	amboer, noe kontantstøtte
20	15 år 11 mnd	17 år	4 år, og to år	Bor alene med barna	Går Tredje av fire år på videregående	Fagbrev muligens Bachelore	Eldste: Barnehage Yngste: Dagmamma	Skoleelev	Overgangs-stønad stønad til barnetilsyn, kontantstøtte
4 21 år	15 år		6 år	Bor alene med barnet	Fagbrev	fagarbeider	dagmamma	I arbeid	Egen inntekt
5 18 år	17 år		14 mnd	Bor alene med barnet	Går 2.året videregående	Master høyskole	Bestemor er dagmamma	Skoleelev	Ingen data
6 20 år	18 år		2 år	Bor alene med barnet	2 år videregående 1 år privatskole Deltidselev videregående	Høye ambisjoner Ingen konkrete planer	Dagmamma	Skol eelev	Overgangs-stønad bostønad barnebidrag

Hei Kjersti!

(...) Jeg tror det er umulig å bare oversette "to mother" (og alle varianter av det verbet) til norsk som verb. På engelsk er det veldig enkelt å lage verb av substantiver, og "mother" er et eksempel. På norsk er det ikke så naturlig å gjøre det. Når "mother" som verb brukes i dagligspråk, har det mange betydninger, men en fremtredende betydning er "å oppføre seg som en mor på en irriterende og nidkjær måte overfor noen man ikke er moren til". Men i fagspråk, som du trenger, har det ikke noen negativ bibetydning. Jeg tror faktisk du er nødt til å velge noen av disse alternativene: oppfostre, utøve morsgjerning overfor, ta seg av, være mor for, oppdra (der det ikke kan misforstås som oppdragelse)...

Hilsen Janne

Anne Lise Ellingsæter
Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi
Universitetet i Oslo
Postboks 1096 Blindern
0317 OSLO

Vår dato: 30.01.2006

Vår ref :13968/SS

Deres dato:

Deres ref:

KVITTERING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 28.12.2005. Meldingen gjelder prosjektet:

13968	<i>Sånn er jeg en mamma. Unge mødres praksiser i møte med andre, i møte med institusjoner og moderskapsdiskursen</i>
Behandlingsansvarlig	<i>Universitetet i Oslo, ved institusjonens øverste leder</i>
Daglig ansvarlig	<i>Anne Lise Ellingsæter</i>
Student	<i>Kjerst Torstensen Strand</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet og finner at behandlingen av personopplysninger er meldepliktig i henhold til personopplysningsloven § 31. Behandlingen tilfredsstiller kravene i personopplysningsloven.

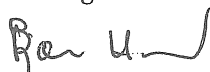
Personvernombudets vurdering forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, eventuelle kommentarer samt personopplysningsloven/-helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/endringskjema>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://www.nsd.uib.no/personvern/register/>

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning 15.09.2006 rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Bjørn Henrichsen

Synnøve Serigstad

Kontaktperson: Synnøve Serigstad tlf: 55 58 35 42

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Kjersti Torstensen Strand, Kolbergveien 10, 3121 TØNSBERG

Prosjektvurdering - Kommentar

13968

Personvernombudet forutsetter at deltakerne får en kopi av samtykkeslippen. Ombudet vil presisere at anonymisering ved prosjektslutt 15.09.2006 innebærer at listen som kopler navn og nummer slettes, og at stedsnavn og andre identifiserende bakgrunnsopplysninger slettes eller skrives om, slik at ingen kan identifiseres i datamaterialet.

Opplysningene om tredjepersoner er relevante for prosjektets formål, og kan behandles med hjemmel i personopplysningslovens § 8 d. Prosjektleder kan fritas fra informasjonsplikten overfor tredjepersoner i henhold til personopplysningslovens § 20, annet ledd punkt b.

WILSON HUNTING
 Tenariger problem
 følger ikke vanlig
 spær

DISKURSIVT NIVÅ

2 ulike
 KULTURELLE
 FØRSTÅELSER
 AV:

- 1) TENARINGMOØKE
- 2) MODERSKAP

Hvorfor
 disse forståelsene
 1) MODERSKAPS HISTORIE
 2) FØRSTÅELSE - TENARING
 (VEKTLÆG) FERTILITET
 3) MODERSKAPS DISKURSER

DEEVIS

IKKELOKALT
 DEEVIS

INSTUTISJONS NIVÅ ⇒ SKOLEVESEN
 HASSELSEN
 TRYBBERKONTOR

REGJEVENK

SEMILOKALT?
 NIVÅ

HELSE SØSTER + BARNEHAGEPERSONAL
 LÆRERE +

= Et slags inderd livs delte
 og -memesystem

BUFFER SONE
 BESKYTTELSE.

LOKALE MØNSTER
 LOKALT NIVÅ

To ting:
 Må faholde seg til
 den allmenne kulturelle
 forståelse

Men gjør hup på sin
 egen måte

FØRTE
 STEFØRTE

BESTEFORFØRTE

VENNEN

NABOER

NETT VØRK

LIVSVERDEN